

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Historická sociologie

**Vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce v České republice po
roce 1989**

Bc. Veronika Švihlová

Vedoucí práce: Mgr. Nicolas Maslowski, DEA, Ph.D.

Praha 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 14. 5. 2012

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména mému školiteli M.A., Nicolasu Maslowskému, Ph.D. za jeho vstřícnost při odborném vedení, podporu a podnětné připomínky. Zároveň děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni vypovídat a pomohli mi tak realizovat výzkum, který je součástí diplomové práce.

OBSAH

Abstrakt	6
1. ÚVOD	8
2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE	10
2.1 KONCEPT ROZVOJE	10
Základní rozvojové teorie	10
Exkurz rozvoje	14
2.2 KONCEPT ZRS	19
Vymezení ZRS	19
Role NNO v ZRS.....	26
2.3 TEORIE TRANSNACIONÁLNÍHO JEDNÁNÍ.....	31
NNO jako transnacionální aktér	31
Zaměření aktivit NNO a koncept TAS	33
Struktura příležitostí aktivit NNO	34
Typologie transnacionálních vazeb podle Tarrowa	35
Mechanismy transnacionalizace podle Tarrowa	37
2.4 KONSTRUKTIVISMUS V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH	38
NNO z pohledu sociologického institucionalismu a konstruktivistické teorie	38
3. INSTITUCIONÁLNÍ TRANSFORMACE ZRS	39
Historický rámec ZRS v ČR	39
Vývoj koncepce systému a institucionálního rámce ZRS	41
4. ZRS OD ROKU 1989 OČIMA ANGAŽOVANÝCH	52
4.1 CÍLE TERÉNNÍHO VÝZKUMU	52
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	53
4.3 STRATEGIE A METODY SBĚRU DAT	55
Analýza dokumentů	55

Rozhovory	55
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	56
4.5 ANALÝZA DAT	56
4.6 OMEZENÍ VÝZKUMU	57
4.7 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	57
4.8 VÝSLEDKY ANALÝZY ROZHOVORŮ	58
Motivace k aktivitám ZRS	58
První kroky organizací k aktivitám ZRS	65
Priority v klíčových aktivitách a způsob jejich výběru	70
Cíle aktivit ZRS a prostředky k jejich dosažení	74
Kritéria hodnocení efektivity aktivit ZRS	79
Vliv významných událostí pro ZRS ČR na klíčové aktivity	83
Finanční podpora aktivit ZRS	89
Spolupráce s dalšími organizacemi	93
5. ZÁVĚR	98
Literatura	100
Internetové zdroje	102
Seznam zkratk	108
Přílohy.....	110

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vývojem aktivit zahraniční rozvojové spolupráce v České republice po roce 1989. Na začátku práce představuje významné koncepty s problematikou souvisící, koncept rozvoje a zahraniční rozvojová spolupráce. Pozornost je rovněž věnována základním rozvojovým teoriím a roli nevládních neziskových organizací v zahraniční rozvojové spolupráci. Teoretickou část uzavírají stěžejní teorie, o které se opírá výzkumná část práce, teorie transnacionálního jednání a konstruktivismus. Ta vychází jak ze studia dokumentů a dosavadních výzkumů, tak z analýzy kvalitativně provedených rozhovorů s představiteli vybraných neziskových organizací v Praze. Cílem kvalitativního výzkumu je zjistit, jakým způsobem vnímají vývoj aktivit zahraniční spolupráce samotní aktéři.

Klíčová slova: koncept rozvoje, koncept zahraniční rozvojové spolupráce, nevládní neziskové organizace, teorie transnacionálního jednání, konstruktivismus

Abstract

The thesis is concerned with the development of activities of the foreign development cooperation in the Czech Republic after 1989. The beginning of the work introduces the main concepts related to the theme, the conception of development and the foreign development cooperation. The main development theories and the task of nongovernmental and unprofitable organisations within the foreign development cooperation are also paid attention to. The fundamental theories which the research is based on close the theoretical part. These are the theory of transnational action and constructivism. The research is based both on the study of documents and actual research and on the analysis of high - quality interviews held with the representatives of the chosen unprofitable organisations in Prague. The aim of the high-quality research is to find out how is the development of activities of foreign cooperation perceived by the agents themselves.

The key words: the conception of development, the conception of foreign development cooperation, the nongovernmental unprofitable organisations, the theory of transnational action, the constructivism

1. ÚVOD

Tématem diplomové práce je vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce v České republice po roce 1989. V současnosti patří ČR mezi *Vyspělé země*, a proto je jejím úkolem pomáhat v boji s chudobou a hladomorem v méně rozvinutých zemích a zároveň se snažit o to, aby se rozdíly mezi chudými a bohatými dále neprohlubovaly. (MZV 2010a) Skutečnost, že jsou aktivity ZRS právě jedním z nejvýznamnějších nástrojů, jak tyto rozdíly eliminovat, byla jednou z příčin výběru tohoto tématu. Dalším významným prvkem, jenž přispěl k výběru aktivit ZRS, coby oblasti sledování, je jeho kontroverznost a nevelká probádanost.

System zahraniční rozvojové spolupráce prošel od roku 1995, kdy došlo k obnovení rozvojových aktivit v ČR významnými proměnami. Diplomová práce se konkrétně zaměří na samotné aktéry zahraniční rozvojové spolupráce a jejich pohled na tento vývoj. Nejprve však představí důležité koncepty související s vybranou problematikou, přičemž neopomene ani klasické a současné představitele rozvojových teorií. Dále práce seznámí s konceptem zahraniční spolupráce, jeho základními pojmy, definicemi a rolí neziskových organizací zabývajících se aktivitami zahraniční rozvojové spolupráce. Na závěr představí teorie, o které se opírá výzkum.

Výzkum se skládá ze dvou částí. První představuje analýzu dostupných dokumentů, která je doplněna názory z rozhovorů expertů na danou problematiku. Tato část slouží zejména k přehledu vývoje k přístupu zahraniční rozvojové spolupráce a její realizace. Druhá a stěžejní část zahrnuje analýzu rozhovorů z terénního výzkumu s představiteli vybraných nevládních neziskových organizací, která slouží k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku: ***Jakým způsobem vnímají aktéři vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce od roku 1989 po současnost?*** Výsledek této analýzy podává obraz vývoje aktivit zahraniční rozvojové spolupráce v ČR od roku 1989 z pohledu rozvojových neziskových organizací. K vybrané problematice bylo přistupováno z pohledu teorie transnacionálního jednání a konstruktivismu. Jako výzkumná strategie byla zvolena kvalitativní metodologie polostrukturovaných rozhovorů. Výběr

respondentů (neziskových organizací) spočíval v členství platformy zastřešující neziskové organizace FoRS, přičemž rozhovory byly prováděny s představiteli těchto organizací.

Smyslem sepsání diplomové práce je poskytnout konkrétnější představu o tom, jak se vyvíjela česká ZRS po roce 1989 a především, jak je tento vývoj konstruován očima angažovaných.

2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE

2.1 KONCEPT ROZVOJE

Na rozvoj je nutné pohlížet jako na proces, jenž probíhá na více úrovních. Jedná se o proces, který zahrnuje důležité změny jak ve struktuře sociální, tak ve struktuře ekonomické. Stejně tak se snaží zabránit nerovnostem a zmírnit chudobu v méně rozvinutých zemích. [Jarošová 2007]

Spolu s pokrokem a zlepšováním životních podmínek je koncept rozvoje pevně zakořeněn v imaginaci moderního sociálního myšlení. Myšlenka pokroku je obecně součástí raných sociologických tezí. Explicitně se s ní můžeme setkat v sociologické tradici Malthuseho, Comta či Saint-Simona. Zrod literatury sociologie rozvoje je situován do počátku 19. století, což koresponduje se vznikem sociologie jako vědy samostatné. Z historického hlediska na sebe bral pojem rozvoje různé podoby, kdy se jeho významy měnili v kontextu jednotlivých rozvojových paradigmat. V současné době představuje především podobu masivních globálních iniciativ. [Navrátilová 2009]

Pro vhléd do dané problematiky na úvod diplomová práce představí významné rozvojové teorie od počátku 20. století po současné klíčové autory a následně naváže různými přístupy na samotný pojem rozvoje. Neméně důležité je rozlišení „rozvinutých“ a „rozvojových“ zemí spolu s indikátory určujícími stupeň rozvoje konkrétní země.

Základní rozvojové teorie

Velmi důležitou součástí a inspirací rozvojových teorií jsou *teorie ekonomické*. Základem pro hlavní proud těchto teorií se stala *neoklasická teorie*, jež vznikala na počátku 20. století. Z jejích předpokladů vychází mimo jiné i předpoklad o neefektivnější alokaci zdrojů působením neomezovaných tržních mechanismů neboli známý pojem *Laissez-Faire*, který přejali další ekonomické teorie, jako

například teorie neoliberalní. Jelikož však neoklasická teorie záměrně opomíjí určité skutečnosti, domnívají se Blažek s Uhlířem, že jsou možnosti aplikace této teorie v rozvojové praxi omezené. Nicméně se přístupy neoklasické teorie staly základem ekonomiky mnoha států světa a prosadily se především po ropné krizi na přelomu 70. a 80. let 20. století. [Blažek, Uhlíř 2002]

Jako další můžeme mezi ekonomické teorie zařadit *marxistické teorie*, které se snaží o zásadní změnu ekonomických struktur a institucí spojovaných s kapitalismem. Tyto teorie se kromě ekonomických problémů zabývají rovněž evolucí a proměnami celé společnosti z pohledu historického vývoje. Východiskem je zde pojem materialismu, jenž formuje ideje společnosti podle jejího stupně materiálního rozvoje, nikoli naopak. Zásadní bylo pro Marxe rozpracování Ricardovi pracovní teorie hodnoty v kapitalistický způsob výroby neboli teorii nadhodnoty. Zde prohlašuje, že kapitalisté dávají dělníkům za vykonanou práci pouze minimální mzdu nutnou k jejich přežití, přičemž zbytek zůstává jim samotným. Tento nespravedlivý vztah mezi kapitalisty a dělníky označuje Marx za vykořisťování, jež je možné odstranit pouze třídním bojem vedoucím k ustanovení spravedlivějšího společenského řádu, jímž je komunismus. Dle Blažka a Uhlíře měla být tato teorie přínosná pro rozvoj především studiem soustavného vývoje nerovnoměrného hospodářského vývoje světové ekonomiky a cyklických hospodářských krizí. [tamtéž]

Na marxistické teorie navazují mnohé další přístupy teorie rozvoje, jako například *teorie závislosti* Conwaye a Heynena či Wallersteinova *teorie světových systémů*. V případě teorie závislosti se jedná spíše o způsob chápání mezinárodních vztahů, a to v případě periferních kapitalistických zemí v kontextu globální ekonomiky. Tato teorie byla prostředkem kritického nahlížení na historický vývoj Latinské Ameriky. Důvody rozvojové stagnace se pokusil popsat rovněž Baran ve svém díle *Political economy of growth*, ve kterém jsou vysvětlovány jako důsledek kooperace vyspělých států a mocenských elit v rozvojových zemích. Tyto vztahy se zde díky dělení vytvářené nadhodnoty staly zábranou v rozvoji. [Kroulík 2009]

Barnanovy poznatky rozvinul další autor Andre Gunder Frank, který zavedl koncept „*rozvíjení nerozvinutosti*“. Jeho teze byla, že kapitalistické síly vyspělé státy rozvíjejí, simultánně však zabraňují vývoji států rozvojových. Jeho pojetí závislosti se stalo terčem ostré kritiky některých dualistických autorů, kteří nesouhlasili zejména s jeho spojováním tržních přístupů s marxismem, ale také s tím, že vlastnosti, jež závislým státům přisuzoval, jsou spíše obecným rysem kapitalismu. [tamtéž: 25]

Z teorie závislosti a z marxistických přístupů vychází také Wallersteinova teorie světových systémů. V opozici k marxistickým tvrzením však klade důraz na význam prostorové dělby práce, přičemž rozděluje svět na jádro a periferii. Mezi ně umisťuje semiperiferii, jež nese znaky obou částí. Rozdíly mezi nimi označuje za strukturní, spočívající v rozdílné úrovni vyspělosti technologií. Jádro tedy vládne nad periferií, jejímž důsledkem je nerovná směna. [tamtéž] Wallerstein svými teoriemi rozšiřuje teorie latinsko-amerických strukturalistů o pohled na rozvojové země jako na „*development of underdevelopment*“. Jeho snahou je vysvětlit neúspěchy projektu modernizace tím, že označuje nerovnosti za podstatu problému, nikoliv pouze za omyl. [Wallerstein 2002]

Pro přelom 80. a 90. let je významná *koncepte „lidských možností“* (human capabilities) Amartya Sena, jež měla na uvažování o rozvoji zásadní vliv. A. Sen stejně jako Marx považuje u ekonomického růstu za klíčové jeho rozložení mezi vrstvami společnosti. V mnohých méně vyvinutých zemích vládnu veliké rozdíly mezi bohatšími a chudšími vrstvami obyvatelstva. Ekonomický růst je sice nezbytný, avšak nedostačující podmínkou. To se v posledních letech promítá v takzvané *teorii pro-poor growth*, neboli růstu, který vede k zamezování chudoby. (Vyšanská 2008) Pojetí kvality života spojoval Sen se schopností jedince realizovat své možnosti, které jsou dále podmíněny mnoha faktory, jako např. zdravotním stavem, věkem, pohlavím, kulturou, životním prostředím či pozicí ve společnosti. Určit, které z možností jsou důležitější a která méně je téměř nemožné, názory se liší člověk od člověka. (Nádvorník 2004) Na všech úrovních rozvoje je ovšem zásadní možnost žít dlouhý a zdravý život, možnost získávat vědění a v neposlední řadě možnost přístupu ke zdrojům nutným pro

zajištění důstojného života. Bez těchto možností dle Sena nemají žádné další vymoženosti velký význam. (Vyšanská: 105)

Jednou z klíčových postav současné rozvojové teorie je Robert Chambers. Ten ve své stati *Ideas for Development: reflecting forwards* vyslovil tezi, že pokud rozvoj znamená pozitivní změnu, je důležité si položit otázku, co je pozitivní a jaký druh změny je prioritou. Díky tomuto kritériu je možné odlišit teorii rozvoje od ostatních subdisciplín sociologie, jako je sociologie změny nebo sociologie rozvoje, jejichž předmětem je rovněž studium procesů sociálních změn a měnících se společností. Jak ve své práci uvádí Navrátilová, dle Chamberse se tyto subdisciplíny zaměřují spíše na vlivy rozvoje, na vznik či redukci nerovností, třídních vztahů či na sociální skupiny. Jako důležitý rozdíl však Chambers poukazuje na neoddělitelnost rozvojových teorií od normativního náboje, přičemž sociologie zdůrazňuje hodnotovou neutralitu. [srv. Navrátilová: 21]

Chambers ve své knize předkládá soupis termínů, které se vztahují k současným teoriím rozvoje.

Klíčové termíny používané v rozvoji (podle Chambers, 2004:10)

Human condition	možnosti [<i>capabilities</i>], deprivace, oprávnění, živobytí, chudoba, zranitelnost, well-being
Organizace, moc a vztahy	odpovědnost [<i>accountability</i>], spotřebitel, decentralizace, uschopnění [<i>empowerment</i>], vlastnictví, participace, partnerství, proces, podílníci [<i>stakeholders</i>], transparentnost
Oblasti, dimenze	občanská společnost, životní prostředí, globalizace, správa [<i>governance</i>], trh
Hodnoty	demokracie, diverzita, rovnost, gender, lidská práva, pluralismus, udržitelnost

Accountability - trojúhelník odpovědnosti – chudí, poskytovatelé služeb, *policy-makers* a politikové [tamtéž]

Posledním autorem, kterého zmíním je Jan N. Pieters, působící na haagském Institutu sociálních studií, který se proslavil dílem *Development Theory* –

Deconstructions/Reconstructions. Tato práce je považována za jedno ze stěžejních děl, jež byla obohacena hlavními proudy sociologického myšlení. Dle Pieterse je rozvojová teorie jako aplikovaná sociální věda v hierarchii prestiže sociálně vědních teorií poměrně nízko. Avšak v posledních dvou desetiletích se tyto teorie posunují do centra hlavních proudů sociálního myšlení, což je způsobeno bezesporu kontextem globalizace a tématy, kterými se globalizační diskurs zabývá. [Navrátilová: 32]

Exkurz rozvoje

Jelikož je koncept rozvoje neustále předmětem mnoha diskusí, neexistuje doposud jeden všeobecně přijímaný názor, jak ho definovat. Fakt, zda je vůbec možné přenést se přes kulturní rozdílnost názorů na definici rozvoje, zůstává stále nezodpovězenou otázkou.

Podle mezinárodní nevládní organizace Oxfam je podstatou rozvoje posilování lidské schopnosti určovat vlastní hodnoty a priority a posilování schopnosti jich dosáhnout. Oxfam, jenž se zabývá rozvojovou spoluprací a také rozvojovým vzděláním, považuje za klíčový pojem empowerment, což můžeme do češtiny přeložit jako podpora lidských schopností či možností. Od toho se pak odvíjí jejich definice rozvoje, ve které je rozvoj (Nádvorník: 56):

- schopnost lidí na celém světě vnést pozitivní změnu do vlastních životů
- schopnost osobního růstu a schopnost veřejně vystupovat
- procesem a výsledkem boje s chudobou a diskriminací
- schopnost realizovat lidský potenciál v prostředí sociální a ekonomické spravedlnosti

Zajímavé srovnání konceptů rozvoje představují dva odlišné pohledy Baylise a Smitha, tzv. ortodoxní a alternativní. Tyto dva názory se i přes svou odlišnost v základních rozvojových indikátorech shodují. Jsou to: chudoba, důvod rozvoje, základní myšlenky a předpoklady rozvoje, měření a proces rozvoje. [Baylis, Smith 2001]. Vidíme zde, že i přes totožnost těchto indikátorů může být pohled na ně odlišný.

Tabulka č. 1: Ortodoxní a alternativní pohled na rozvoj

Ortodoxní pohled	Alternativní pohled
<p>Transformace tradičních ekonomik na industriální (moderní).</p> <p>Možnost ekonomického růstu v systému volného trhu.</p> <p>Důležitost západního modelu a znalostí.</p> <p>Důvěra v to, že rozvoj bude přínosný pro každého.</p> <p>Měřítky jsou: ekonomický růst, HDP/obyv.</p> <p>Rozvoj se děje směrem „top-down“, pomocí rozsáhlých investic do velkých projektů, rozmachem vyspělých technologií a expanzí soukromé sféry.</p>	<p>Vytvoření společnosti prosperity za sociálních, kulturních, politických a ekonomických podmínek.</p> <p>Důležitými slovy jsou: dostatek, soběstačnost, lokální kontrola, harmonizace lidského konání s životním prostředím.</p> <p>Měřítko: naplnění základních materiálních a ostatních lidských potřeb každého občana, podmínky ochrany životního prostředí.</p> <p>Rozvoj se děje směrem „bottom-up“, pomocí malých investic v malých projektech, spoléháním na místní technologie; ochranou všech lidí.</p>

Zdroj: Baylis, Smith 2001: 563. (upraveno)

Dle Cowena a Shentona pramení četnost definic rovněž z důvodů multiplicity aktérů, kteří se otázkou rozvoje zabývají. Rozvoj může mít tudíž různé významy pro různé aktéry. Pro mou práci bude považována za nejvíce obecnou definice Pietersna, podle které [Navrátilová: 16]:

Rozvoj můžeme definovat jako organizovanou intervenci do kolektivních záležitostí podle standardů zlepšení. Co je míněno tímto zlepšením a jaký druh

intervence je vhodný, se přirozeně mění podle třídy, kulturně-historického kontextu a vztahů moci.

K tomu, abychom pochopili, v jakých zemích je potřeba zlepšit podmínky pro život a kam je nutné své síly soustředit, nám slouží moderní členění světa. Nejčastěji používanou alternativou rozdělení současného světa je dělení na tzv. „rozvinuté země“ a „rozvojové země.“ Za „rozvinuté země“ jsou považovány „Západní země“ nebo někdy také „země Severu,“ mezi „rozvojové země“ jsou řazeny státy s relativně nízkou životní úrovní obyvatelstva a málo rozvinutým průmyslem. [Antošová 2010]

Můžeme se ale taktéž setkat s termíny „první svět“, „druhý svět“ a „třetí svět“, kdy se v prvním případě jedná o státy s rozvinutým hospodářstvím a vysokým HDP na hlavu i HDI (viz níže), druhý termín označuje komunistické státy východního bloku v době bipolárního rozdělení světa, za „třetí svět“ jsou tedy považovány rozvojové země. V současné době se objevuje rovněž dělení na tzv. „majoritní svět“ a „minoritní svět“. [tamtéž: 6]

Pro srovnání stupně rozvoje dané země jsou pro nás významné ukazatele, na jejichž základě můžeme tento stupeň posoudit. Mezi tyto ukazatele patří:

- *HDP* - hrubý domácí produkt je jedním ze stěžejních ukazatelů, jež označuje úroveň lidského života. Právě na něm totiž závisí možnost uspokojit základní potřeby člověka a jeho důstojný život.

- *HNP* - hrubý národní produkt se rovná HDP bez příjmů cizinců, ke kterému jsou přičteny výtěžky občanů za hranicemi daného státu.

- *HDI* - index lidského rozvoje, což je ukazatel rozvoje představený rozvojovým programem OSN (UNDP). Smyslem HDI je zachycovat jak ekonomické, tak rovněž sociální aspekty a je určován na základě tří kritérií: *očekávaná délka života, vzdělání a HDP* (Vyšanská: 104)

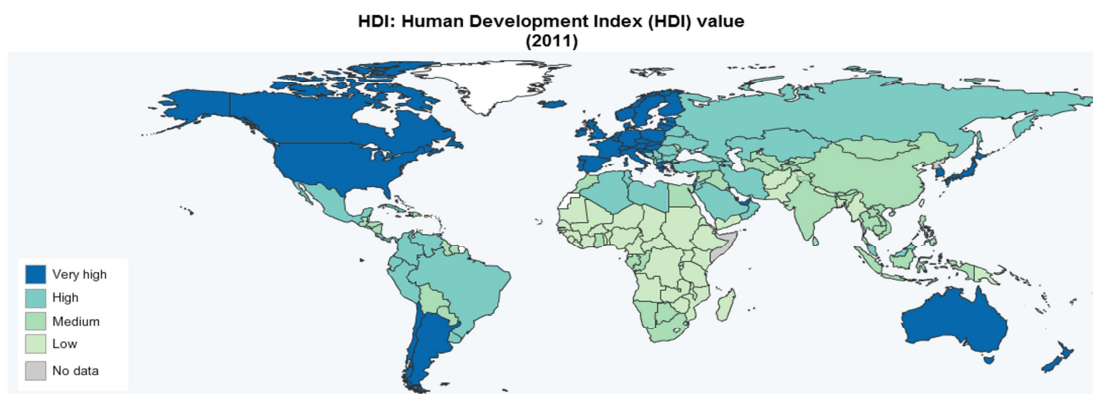
Aby mohly být indikátory mezinárodně srovnávány, musí být snadno pochopitelné a jednoznačné. Dále by měly být spolehlivé a reprezentativní a musí být vyjádřeny ve všeobecně známých jednotkách. Vypracovávají se jak na úrovni globální (např. Komise OSN pro trvale udržitelný rozvoj), tak na nižších

úrovních (soustavy národních indikátorů). Indikátorů existuje velké množství, nejčastěji se však setkáváme s indikátory pro oblast životního prostředí a pro oblasti ekonomickou, sociální a institucionální. [Janíček, Foltýn 2003]

Dle Agendy 21¹ však tyto všeobecně používané indikátory nemohou hodnotit souvislosti mezi rozvojem a stavem životního prostředí, jelikož nemají jasnou vypovídající schopnost o směru či kvalitě vývoje k udržitelnému rozvoji². [tamtéž: 237]

Následující mapa nám přehledně ukazuje rozdělení států podle HDI. Modrá barva znázorňuje „rozvinuté státy“, světle modrá značí země rozvoje a světle zelená představuje státy nacházející se mezi oběma skupinami. Čím je zelená světlejší, tím je HDI slabší. Šedou barvou jsou vyznačeny státy, k nimž nebyly dostupné informace.

Obrázek č. 1: rozdělení států podle HDI

Zdroj: Human Development Report 2011 edition (online)

¹ Agenda 21 je strategický plán, který slouží k identifikaci klíčových globálních problémů a pobízí vlády států k implementaci myšlenek Agendy. [Janíček, Foltýn: 235]

² Agenda 21 definovala hlavní důvody, proč je HDP nespolehlivým ukazatelem a neměla by se nadále používat. Prvním argumentem je, že HDP odráží pouze ekonomické aktivity spojené s finančními toky. Za další HDP „nerozlišuje mezi aktivitami z různých hledisek kladnými a zápornými hodnotami.“ Jeho zvýšení tím způsobí jak výhodné a nepříznivé aktivity samotné, ale zároveň činnosti, které vedou k eliminaci jejich potenciálních negativních následků. Třetí argument říká, že HDP při výpočtu předpokládá nulovou hodnotu přírodních zdrojů a fakt, že jsou omezené. A jako poslední kritika upozorňuje na skutečnost, že HDP nezapočítává nic, čeho si lidé váží, pokud to ovšem nesouvisí s finančními toky. Těmito argumenty chtěla Agenda 21 poukázat, že i přesto, že HDP poskytuje určitou představu národního či mezinárodního rozvoje ekonomiky, není plně adekvátní pro posuzování udržitelnosti společnosti a je tedy nezbytné ho přezkoumat. [tamtéž: 237]

Velmi důležitým pojmem je rovněž tzv. *trvale udržitelný rozvoj (TUR)*, s jehož dnes již zavedenou definicí přišla roku 1987 zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj *Naše společná budoucnost* [Jeníček, Foltýn: 219]:

Udržitelný rozvoj zajišťuje potřeby současnosti, aniž by omezoval možnosti uspokojit potřeby budoucích generací. Hospodářský růst vždy přináší rizika poškozování životního prostředí. Ale rozhodující činitelé politického a hospodářského života musí usilovat o to, aby rozvíjející se ekonomiky byly pevně spjaty se svými ekologickými kořeny. Péče o životní prostředí je nedílnou součástí udržitelného rozvoje a soustředí se více na příčiny ekologických problémů.

Podle Jeníčka a Foltýna je TUR novým paradigmatem zahrnujícím různé principy a vzorce, které jsou platné pouze v konkrétním čase a prostoru podle místních přírodních, historických a sociálních podmínek. Prvořadým kritériem v komplexu TUR je zachování přírody a rozvíjení kvality lidského života. [tamtéž: 220]

Autoři dále uvádí čtyři základní komponenty trvalé udržitelnosti, kterých je potřeba dosáhnout: sociální pokrok, účinná ochrana životního prostředí, uvážlivé užívání přírodních zdrojů a nakonec udržení vysokého a stabilního ekonomického růstu. Podmínkou je, že těchto cílů by mělo být dosaženo společně. [tamtéž: 221]

Klíčem k ekonomické prosperitě a zdravému životnímu prostředí jsou trendy, jež mohou dokonce umocňovat úskalí současného rozvoje. B. Moldan ve své knize zmiňuje *základní trendy* dnešního světa, mezi něž řadí: *ekonomický růst* (stále vyšší spotřeba), *změny v sociální oblasti* (lidský rozvoj), *globalizace* (rozvoj komunikace), *demografický a technologický vývoj* (nárůst populace a rychlý rozvoj vědy) a *stále zvyšující se tlak na přírodní ekosystémy* [Moldan 2001].

Jeníček a Foltýn shledávají současný rozvoj za nestejnouměrný. Dle analýzy sledující dlouhodobé trendy byl v roce 2003 podíl mezi nejbohatšími a

nejchudšími zeměmi v poměru 74:1, přičemž pro srovnání v roce 1950 byl tento poměr 34:1 a v roce 1820 pouhých 3:1. V průměru je růst nejvyspělejších zemí světa 2,5% ročně, kdežto v nejchudších oblastech zůstává na takřka stejné úrovni po celých 180let. [Jeníček, Foltýn: 228]

2.2 KONCEPT ZRS

Termín rozvojová pomoc se zrodil v období po druhé světové válce, kdy se stal výrazem modernější formy humanitární tradice. Zároveň však představoval obecnější a obsáhlejší pojem lidského rozvoje spolu s partnerským přístupem zúčastněných stran. Vznik tohoto pojmu úzce souvisí rovněž s fenoménem globalizace, jemuž západní svět začal věnovat soustavněji pozornost během 50. a 60. let minulého století. [Antošová: 13] Jak uvádí organizace Člověk v tísni (ČvT), došlo během několika posledních desetiletí k vývoji v přístupu k tomu, co přesně ZRS představuje. Myšlenka institucí vytvořených za účelem boje s chudobou a podpory ekonomického růstu v chudých zemích dosáhla brzy svých hranic. Během sedmdesátých let nastala v rozvojovém myšlení *malá revoluce*. Na rozvoj se již přestalo pohlížet jako na *prostou aplikaci západních ekonomických receptů na chudobu rozvojových zemí*. Více pozornosti dostaly teorie spojené s kvalitou života, které jako RS zdůrazňovaly více než ekonomickou podobu pomoci, pomoc sociální. Představitelem těchto teorií byla Senova teorie volby možností vydělat si peníze a rozvíjet se. Od té chvíle byly více středem zájmu otázky populačního růstu, využívání přírodních zdrojů či problémy životního prostředí. (Vyšanská: 102)

Tato část práce představí základní pojmy a možné podoby definice rozvojové pomoci a spolupráce, její formy a modality, jež hrají významnou roli právě při řešení globálních témat a problémů. Jelikož se poslední část diplomové práce věnuje pohledu českých NNO na ZRS, představím v závěru platformu nevládních neziskových organizací FoRS a její roli v ZRS a mezinárodních vztazích. Dle Antošové se hlavním úsilím zahraniční rozvojové spolupráce stala reakce na propojenost mezi jednotlivými světadíly. Především pak na vznik celosvětového globálního trhu, nadnárodních koncernů a jejich vlivu na podmínky v mnoha částech světa. [Antošová: 13]

Vymezení zahraniční rozvojové spolupráce

Vymezení zahraniční rozvojové spolupráce není zcela jednoznačné. V odborné literatuře se často můžeme setkat s pojmem zahraniční rozvojová spolupráce, stejně tak jako s pojmem zahraniční rozvojová pomoc. Rozvojová pomoc bývá často chápána ve smyslu transferů kapitálů, jako jsou například zvýhodněné celní sazby poskytnuté rozvinutými zeměmi za účelem vývozu z rozvojových zemí. Rozvojová spolupráce bývá obecně spatřována ve vzájemné kooperaci těchto zemí, aby rozvinuté země podpořily trvale udržitelný rozvoj. Dle Halaxy a Němečkové je pojem zahraniční pomoc pojmem nadřazeným k humanitární a rozvojové pomoci. Zahraniční pomoc tedy dělí na humanitární a rozvojovou pomoc. [Halaxa, Němečková 2009]

Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky nebyla dlouhou dobu vůči rozvojovému světu definována. To však bylo 1. července 2010 napraveno, když byla rozvojová spolupráce upravena Zákonem 15/2010 sb. o Rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí. Tento zákon definuje zahraniční rozvojovou spolupráci (ZRS) jako (MZV 2010):

(...) souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k odstraňování chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, včetně plnění rozvojových cílů tisíciletí, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy věcí veřejných v rozvojových zemích.

Obecně nejpoužívanější definicí však od roku 1969 zůstává definice Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC). Ten formuloval konkrétnější podobu rozvojové pomoci jako Oficiální rozvojovou pomoc (ODA). ODA je poskytována zemím, které jsou uvedené v seznamu DAC a v multilaterálních rozvojových organizacích³. K ODA jsou připočítávány taktéž administrativní náklady, vázaná

³ Jde zejména o transakce poskytované oficiálními agenturami, mezi které patří např. vlády států či místní vlády. Dále tyto transakce musí být poskytovány s cílem podpořit ekonomický rozvoj a blahobyt v rozvojových zemích. Poslední podmínkou je zvýhodněná povaha obsahující minimálně 25% grantové složky. [Harušťáková: 5]

pomoc, pomoc uprchlíkům a další sporné položky, které bývají opětovaným terčem kritiky nevládních organizací. [Harušťáková 2011]

ODA však v sobě zahrnuje rovněž pomoc humanitární, jíž se tato práce nezabývá. Pro potřeby této diplomové práce, tak použiji pojetí ZRS ukotvené českou legislativou v podobě Zákona 150/2010 sb.

Z pohledu přístupu donora a příjemce můžeme českou rozvojovou spolupráci dělit na dvoustrannou neboli bilaterální a mnohostrannou neboli multilaterální. Bilaterální forma spolupráce usiluje především o zlepšení podmínek dané země. Takovéto projekty jsou poskytovány dárce, který je dává přijímací zemi přímo a díky tomu má nad jejím využitím maximální kontrolu. Forma dvoustranné pomoci má rovněž pomoci budovat nové kapacity ZRS a jejich uplatnění na mezinárodní úrovni. (MZV, nedatováno)

Pomoc mnohostranná neboli multilaterální je poskytována prostřednictvím mandatorních či dobrovolných příspěvků mezinárodním organizacím. Forma této spolupráce je podmíněna shodou mezi zaměřením aktivit a prioritami jednotlivých organizací a prioritami České republiky. (tamtéž)

Dalším rozlišovacím kritériem jsou modality ZRS, přičemž za pilíř české ZRS jsou považovány dvoustranné rozvojové projekty, kde se Česká republika zaměřuje především na technickou spolupráci. Podle současné koncepce pro ZRS by měly být tyto projekty zaměřeny také na rozvoj lokálních komunit a jejich potřeb. Další skupinou rozvojových projektů jsou tzv. malé lokální projekty, které dávají možnost menším, přesně cíleným rozvojovým aktivitám. Takové projekty jsou realizované při zastupitelských úřadech (ZÚ) a jejich cílem je přispívat místním subjektům (vzdělávacím, zdravotnickým, sociálním, nestátním neziskovým organizacím apod.) na menší rozvojové aktivity. (MZV 2010c: 24)

Projekty, které jsou financovány společně s jinými dárce, označujeme jako trojstranné. Cílem kofinancování rozvojových aktivit je posilování kapacit a uplatnění komparativních výhod v nových teritoriích a sektorech. Podpora těchto projektů probíhá v rámci dotačního titulu MZV/ČRA. (tamtéž) Projekty se

primárně zaměřují na plnění Rozvojových cílů tisíciletí, zvláště na boj s globální chudobou, podporu vzdělávání a předávání know-how. (MZV 2007a)

Významnou podporu ZRS představují dále vládní stipendia, která jsou směřována do veřejných vysokých škol rozvojových zemí. Poskytování takovýchto stipendií začalo již v 50. letech minulého století. Na programu vládních stipendií spolupracují Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo zdravotnictví. Jako pilotní projekt by měl být na základě současné koncepce zaveden program vysílání vysokoškolských učitelů a expertů z českých škol do zemí korespondujících s místními prioritami a sektorovým zaměřením české RS. (MZV 2010c: 24)

Poslední modalitou, kterou zmíním, je humanitární pomoc (HP). Nutno zdůraznit, že HP není přímou součástí RS. Součástí HP jsou aktivity představující bezprostřední reakci na humanitární krizi. Humanitární krizí je myšlena „situace, ve které jsou běžné prostředky lidí, které jim garantují důstojný život narušeny v důsledku přírodní katastrofy nebo lidmi zaviněnou krizí.“ Jedná se tudíž o pomoc krátkodobou, která se zaměřuje na pomoc lidem zasaženým humanitární krizí a snaží se pomoci uspokojit základní životní potřeby a obnovit podmínky pro důstojný život. Humanitární intervence probíhá obvykle ve čtyřech základních sektorech: voda/hygiena, potraviny/výživa, obydlí a zdravotní péče. Nově k nim můžeme přiřadit obor psychosociální pomoci a postkonfliktní podporu rozvoje. [Antošová: 8] Podle zákona o ZRS a HP č. 151/2010sb. je HP definována jako:

(...) souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky lidí po vzniku mimořádných událostí, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům.

Vzájemná spolupráce HP a ZRS by měla z hlediska mezinárodních závazků ČR hrát roli především při řešení globálních témat, jako je změna klimatu, prevence

katastrof, soudržnost politik či bezpečnost a rozvoj. Cílem ČR je posílit synergii pozitivních dopadů humanitární intervence a RS a zároveň tak přispět k udržitelnému rozvoji. [tamtéž]

Krátce ještě zmíním existenci dalších možných modalit, k nimž patří zvýhodněné exportní úvěry, přímá rozpočtová podpora, delegovaná podpora a mikrofinancování. (MZV 2010c: 26-27)

Jako aktéry ZRS označujeme ty, jež se zabývají její realizací. Většinou pocházejí z rozvinutých zemí a jsou to instituce působící na státní, mezinárodní, soukromé či neziskové úrovni. Rozvojové aktivity realizují jak samostatně, tak na bázi vzájemné spolupráce. Jsou to zejména [Křivohlavová 2010]:

Orgány ČR:

- *Ministerstvo zahraničních věcí* – podle kompetenčního zákona č 2/1969sb. je MZV nejvyšším koordinačním orgánem RS. Své kompetence dělí MZV dále do dalších devíti sektorových ministerstev, z nichž každé vlastní portfolio projektů. [OECD 2008, str. 14] Úlohou MZV je řešení koncepčních otázek RS, plánování objemu a struktury financí a její poskytování, dále pak příprava programů kooperace prioritních zemí, sestavování ročních plánů, vyjednávání dohod o spolupráci s přijímacími zeměmi, koordinace rozvojových aktivit s EU, OECD a jinými mezinárodními institucemi. [Janíček 2008]

- *Česká rozvojová agentura (ČRA)* – jako poradní orgán realizuje RS, pro kterou vybírá rovněž vhodné projekty, jejich formulace a vypisuje výběrová řízení. Zabývá se monitoringem projektů a podepisováním smluv. (MZV 2010a) ČRA byla zřízena ministerstvem zahraničních věcí k 1. lednu 2008 jako implementační složka v oblasti ZRS ČR. (ČRA 2009)

- *Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci* – působí od 1. ledna 2008 jako meziresortní koordinační orgán pro oblast ZRS. V její kompetenci je koordinace a koherence ZRS a vydávání doporučení ministerstvu zahraničních věcí. Další úlohou je zajišťování vzájemného souladu mezi cíli a prioritami ZRS a ostatními nástroji vládní politiky. (Plešinger, Kaplan 2005)

- *Rezortní ministerstva* - mají odpovědnost za administraci projektů ZRS a za efektivní rozdělování finančních prostředků. [Janíček: 19]

- *Zastupitelské úřady* - plní významné úkoly v prioritních zemích, zejména pak při identifikaci a formulaci vhodných projektů a při monitoringu jejich realizace. Jsou důležitým kontaktem pro státní a jiné instituce v ČR i v partnerských zemích. (MZV 2010a: 12)

Mezinárodní organizace:

- *OSN*- zahrnuje mnoho specializovaných suborganizací zabývajících se určitými oblastmi rozvojové problematiky. Na úrovni OSN dochází k přípravám, debatám a doporučením postupů rozvoje v různých oblastech. Dochází zde k formulování politiky, vydávání různých zpráv, studií a statistik a k přípravám mezinárodně uznávaných dokumentů.

- *EU (EK, ECHO)* - podle Maastrichské smlouvy má rozvojová politika přispívat k rozvoji a upevnění demokracie a respektování lidských práv a svobod. Úsilím členských států by měla být tzv. „3K“ neboli komplementarita, kooperace a koherence. Odpovědnost za průběh projektového cyklu rozvojových projektů nese úřad pro spolupráci- EuropeAid.

- *Rada EU* – jejím úkolem je rozhodování o obecných cílech rozvojové politiky [Antošová: 26]

- *Organizace pro spolupráci a bezpečnost v Evropě (OBSE)* – snaží se zabránit konfliktům, předcházet krizím a věnuje se taktéž rehabilitaci po konfliktech. Jejím úkolem nejsou výlučně vojensko-bezpečnostní otázky, na základě širšího pojetí bezpečnosti se tedy zabývá i lidskými právy, které jsou důležitým předpokladem pro mír a stabilitu společnosti. (MZV 2002a)

- *Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD/DAC)* - tato mezinárodní organizace sdružující 30 zemí světa, má za cíl podporovat hospodářský rozvoj světa a mezinárodní ekonomickou spolupráci. K řadě činností OECD můžeme přiřadit rovněž politiku RS, konkrétně tedy takové aktivity, které se snaží podporovat sociálně-ekonomický rozvoj v méně rozvinutých zemích. K tomu je určen *Výbor pro rozvojovou pomoc (Development*

Assistance Committee – DAC), který je součástí organizace od samého počátku. (MZV 2007b)

Další subjekty zapojené do ZRS:

- *Soukromé firmy* - české firmy se zaměřují na průmyslový rozvoj, vodohospodářství, ochranu životního prostředí a zemědělství. V roce 2007 byla zformována Platforma podnikatelů pro zahraniční rozvojovou spolupráci, jejímž hlavním posláním je přispět ke kvalitní prezentaci českých podnikatelů v zemích rozvoje.

- *Nevládní organizace* - české neziskové nevládní organizace zabývající se rozvojovou spoluprací, humanitární pomocí a rozvojovou výchovou jsou od roku 2002 sdruženy v Českém fóru pro rozvojovou spolupráci tzv. FoRS. Od roku 2003 se stal FoRS členem CONCORD, což je Evropská konfederace nevládních organizací pro krizovou pomoc a rozvoj. Mezi domácí partnery této platformy patří odbor RS a HP MZV a ČRA. Více k nevládním organizacím uvádím v poslední části práce, která se zaměřuje na pohled českých NNO na ZRS.

- *Akademický sektor* - vysoké školy se často podílí na dvoustranných projektech a přispívají například k modernizaci školství v rozvojových zemích. Dále se podílejí na osvětě veřejnosti v otázkách RS. U nás v ČR se rozvojovou problematikou zabývá především Univerzita Palackého v Olomouci, Vysoká škola ekonomická v Praze nebo také Západočeská univerzita v Plzni.

- *Státní a příspěvkové organizace* – taktéž příspěvkové a rozpočtové organizace se podílí na velké části dvoustranných projektů RS. Jedná se zejména o výzkumné ústavy (např. Ústav pro hospodářskou úpravu lesů apod.) či specializované instituce (např. Fakultní nemocnice Motol). (Kaplan 2008)

Další významné rozdělení aktérů je na tzv. dárce, neboli donory a příjemce rozvojové pomoci. Mezi dárce řadíme státy, soukromé subjekty a jednotlivce, kteří se vyznačují značnou diverzitou; mezi důležité dárce patří rovněž řada

nevládních neziskových organizací. Jako příjematele chápeme státy, jenž pomoc od těchto dárců přijímají. [Halaxa, Něměčková: 315-316]

Role NNO v ZRS

Neziskový sektor je v České republice jedním z největších implementátorů aktivit ZRS i přes skutečnost, že ve výkaznictví nepřekračuje třetinu na počet projektů a podíl na rozpočtu je ještě nižší. Aktivity NNO jsou však oproti ostatním orgánům mnohem viditelnější, což je důsledkem mnohem lepší vnitřní koordinace. [Horký 2008] To, že jsou NNO jedni z největších realizátorů, potvrzuje taktéž zástupce ředitele ČRA Martin Náprstek: (...) *české NNO jsou aktivní, jak v těch klasických zahraničních projektech dvoustranných, tak i tady v tuzemsku, kde v podstatě přes české NNO se odehrává většina projektů zaměřených na zvyšování informovanosti a povědomí české veřejnosti o rozvojové spolupráci.* (Náprstek: rozhovor) Část NNO je zapojena rovněž do kampaně *Česko proti chudobě (Global Call to Action Against Poverty)*, jejíž úlohou je prosadit reformu systému ZRS a snížit chudobu ve světě. Dalším požadavkem je zvýšit koherenci českých politik pro rozvoj. [Horký 2010]

Co se týče projektů, zabývají se NNO převážně tzv. měkkými typy, které se zaměřují zejména na sociální tematiku ZRS. Dle ředitele známého think-tanku Glopolis Petra Lebedy se může ČR chlubit jedním z nejrozvinutějších sektorů neziskových organizací mezi novými členskými zeměmi EU. (Lebeda: rozhovor)

Mezi další aktivity patří aktivní tvorba rozvojové politiky. *Kromě toho se vlastně od dob, kdy byla založena platforma, aktivně podílejí na spoluformování nebo alespoň debatě na tvorbě rozvojové politiky.* (tamtéž) Spolupráce mezi státem a neziskovým sektorem se nazývá *outsourcing*, který pramení z nízké úrovně soukromého dárcovství. Z tohoto důvodu se snaží MZV rozšiřovat nízké kapacity NNO v podobě uspořádání různých konferencí a seminářů, přičemž, jak poukazuje Horký, vzniká riziko využívání státních prostředků k vlastní propagaci organizací. [Horký 2010: 74]

Platforma FoRS neboli české fórum pro rozvojovou spolupráci je organizací, jež zastřešuje nejen nevládní neziskové organizace zabývající se rozvojovou spoluprací, ale také rozvojovým vzděláním a humanitární pomocí. (FoRS 2006: 6) Tato platforma byla založena v roce 2002 a na samém počátku sdružovala patnáct NNO. Na konci roku 2010 již počet členů zahrnoval 54 subjektů⁴, mezi kterými figurovaly kromě NNO rovněž mezinárodní organizace, univerzity a jiné akademické instituce působící v oblastech podporujících rozvoj. (FoRS 2010: 3)

Představou platformy je pomoc s odstraňováním extrémní chudoby a naplňováním lidských práv, subvence environmentálně udržitelného a sociálně spravedlivého rozvoje a snaha předcházet a nenásilně řešit konflikty. Další společnou snahou představitelů FoRS je postupné zvyšování efektivity, kvality a objemu ZRS ČR a HP. Posílení by mělo nastat taktéž u dopadů působení českých rozvojových a humanitárních organizací a institucí v *potřebných zemích i doma a při tvorbě souvisejících politik* (tamtéž: 3). Významně se FoRS podílela např. na přípravě předsednictví ČR v EU a roku 2008 spoluorganizovala konferenci *Are we on the right track?*, která se konala v Praze. [Horký 2010: 74] Členové se také aktivně podílejí na připomínkování veškerých materiálů MZV. V oblasti ovlivňování veřejné politiky sehrála FoRS podstatnou roli v reakci na zářijový summit k rozvojovým cílům tisíciletí, kdy uspořádala tzv. *mass lobby* doprovázející setkání nových členů sněmovny. Zároveň proběhla konference, které uvedla novou zprávu *AidWatch* zaměřenou konkrétně na nedostatky týkající se právě naplňování těchto cílů. [Horký 2011]

Členové usilují dále o naplnění principů *Kodexu efektivnosti členských organizací*, mezi něž patří znalost rozvojové problematiky a priorit cílových skupin, zpřehlednění a odpovědnost za výsledky i postupy, kooperace ustavené na důvěře a společných hodnotách a zájmech a respekt k lidským právům a rovnoprávnost mezi muži a ženami. Principy zahrnují kromě toho odpovědnost členů za pozitivní i negativní dopady svých rozvojových intervencí a dalších činností i za jejich udržitelnost. (FoRS 2010: 3)

⁴ Počet organizací ke dni 31.12. 2010 dosáhl 37 členů a 17 pozorujících organizací. (FoRS 2010)

Hlavní úkoly, jež si FoRS vytyčil, jsou:

- podporovat sdílení zkušeností členů a jejich kooperace
- zastupovat společné zájmy, posilovat spolupráci a vztahy, jak mezi institucemi států (na území ČR a EU), tak mezi nevládními organizacemi zabývajícími se rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí
- podporovat navyšování vlivu neziskových organizací na tvorbu a racionalizaci soustavy zahraniční rozvojové spolupráce na úrovni národní i mezinárodní
- zvyšovat celkové povědomí o problematice rozvojových zemí a rozšiřovat informace jak mezi laickou, tak mezi odbornou veřejností
- pomáhat při navyšování odborných kapacit členů FoRS a snažit se získávat co nejvíce znalostí nezbytných k realizování kvalitních rozvojových projektů a programů
- uvádět vybrané rozvojové aktivity platformy do vzájemného souladu. (FoRS 2006: 6)

Neziskový sektor upevnil své místo ve společnosti skrze vlastní zdroje financování. Příjmy výdělečných aktivit neziskových organizací tvořily v roce 2000 až 47%, což je největší podíl ve struktuře jeho finančních zdrojů. Z toho 14% tvořily dary od soukromých donátorů. Nejlépe se získávaly finance na profesní a odborové organizace, dále pak organizace zaměřené na oblasti komunitního rozvoje, kultury, vzdělávání a životního prostředí. [Frič 2000]

Co se ekonomického rámce občanského sektoru týče, jsou zde tedy vytvářeny vhodné podmínky. Jedná se o státní finanční pomoc z rozpočtu dotační politiky, částky rozdělené vybraným nadacím, ale i různé výhody v placení daní z příjmů. Rozbory a zásady financí v oblasti dotační politiky poskytuje *Rada vlády pro nestátní neziskové organizace (RVNNO)*⁵, která se stará především o to, aby vytvářela vhodné prostředí pro jejich činnost a existenci. Rada se rovněž zabývá meziresortní analýzou v oblasti poskytování státních dotací neziskovým dotacím. Dalším orgánem, jenž vznikl za účelem finančně posílit nadační sektor,

⁵ Rada vlády vznikla v roce 1998 transformací předchozí Rady pro nadace založené v roce 1992 a je stálým poradním, iniciativním a koordinačním orgánem vlády ČR. Rada předkládá vládě materiály, které se vztahují k organizacím občanské společnosti a podmínkám pro jejich působení. (Dohnalová 2010)

je *Nadační investiční fond* (NIF)⁶. Tento fond by se měl postarat o to, aby finanční příspěvky státu nebyly spotřebovány pouze na krátkodobé účely, ale naopak by měly sloužit k dlouhodobým strategiím. [Dohnalová 2010: 150]

Vztah veřejného sektoru k sektoru občanskému můžeme rovněž posuzovat podle podpory, kterou stát nestátním organizacím poskytuje. Existují dva typy podpory: přímá a nepřímá. Z toho nepřímá podpora má několik forem, a to jsou osvobození od daní a odpočet ze základu daně. Podpora přímá je tvořena přímým rozdělováním rozpočtových i mimorozpočtových zdrojů. Z rozpočtových zdrojů jsou pak vypláceny zejména dotace, které jsou účelově vázané a časově omezené. Dotační politika se tak soustřeďuje především na takové činnosti nestátních organizací, které mají funkci doplňkovou nebo alternativní. Oblasti, které je třeba podpořit a investovat do nich, určuje opět *Rada vlády pro nestátní neziskové organizace*. [tamtéž]

Frič a Goulli dělí příjmy z veřejných rozpočtů do tří skupin. Jsou to granty a smlouvy, mandatorní transfery a v neposlední řadě dotace a platby zprostředkované třetí stranou. V prvním případě se jedná o přímé vládní příspěvky, které podporují specifické činnosti či programy. Stejně tak i mandatorní transfery zahrnují vládní příspěvky, jsou ale nařízené zákonem. Dotace pak plynou převážně ze sociálního zabezpečení či dalších nepřímých vládních plateb, ale také z peněz za různé programy a projekty zajišťované neziskovými organizacemi. [Frič, Goulli 2001]

Další formou získávání finančních prostředků je také prodej vlastních služeb nebo produktů, který však většinou slouží jako doplňková činnost organizací. Základním pojmem, který představuje metody a činnosti vedoucí k získávání financí vlastní ekonomickou aktivitou je takzvaný *fundraising*. [Dohnalová 2004] Kromě vybírání poplatků za poskytování různých služeb a prodeje vlastních

⁶ NIF vznikl v roce 1992 a bylo do něj převedeno 1% akcií z druhé vlny kupónové privatizace. Vláda a následně Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky schválily usnesení o rozdělení prostředků NIF ve dvou etapách. První etapa proběhla v roce 1999, kdy byla uzavřena smlouva s 39 nadacemi. Tyto nadace musely na základě požadavků působit v jedné ze sedmi pravidly vymezených oblastí (sociální a humanitární; zdravotní; kulturní; ochrana lidských práv; ochrana životního prostředí; vzdělávání a jiné). Následující etapa pak proběhla v roce 2002, kdy byla uzavřena smlouva, již s 64 nadacemi a počet oblastí působení se taktéž rozšířil z původních sedmi na jedenáct. (+ rozvoj regionálního a komunitního života; děti, mládež, rodina; ochrana nemovitých kulturních památek; rozvoj organizované občanské společnosti). [Dohnalová 2010: 150]

výrobků mohou organizace žádat o granty od ministerstev, územní samosprávy, fondů EU či od soukromých nadací. Častým přísunem financí bývá uspořádání benefičních akcí, při kterých se vybírají poplatky za účast. Mezi základní metody fundraisingu patří oslovení dárců, jež jsou ochotni organizaci poskytnout dar, ať už přímo v podobě finanční částky nebo dary hmotné. Mezi běžné fundraisingové metody oslovování patří: *přímé osobní kontaktování, osobní dopis s následným telefonickým hovorem, osobní telefonický hovor s následným dopisem, osobní telefonický hovor bez pokračování, zvláštní fundraisingová akce, rozesílání neosobních dopisů, podomní kontaktování, prodej výrobků, neosobní telemarketingové hovory, inzerce v médiích.* [Holland 2010]

Posledním způsobem, jak získat podporu pro neziskové organizace, je podpora ze zahraničních zdrojů. Důležitým zdrojem je finanční pomoc z fondů Evropské unie. Pro neziskové organizace představuje podstatnou finanční podporu *Evropský sociální fond (ESF)*, který zajišťuje rozvoj zaměstnanosti či snižování nezaměstnanosti, sociální integraci cizinců a rovných příležitostí a rozvoj trhu práce a lidských zdrojů. Tato podpora je pro organizace výjimečnou příležitostí. [Dohnalová 2010: 161-163] *V České republice mohou nestátní neziskové organizace předložit projekt stejně jako vědecké instituce, univerzity nebo podnikatelské subjekty do 6. rámcového programu Evropské unie.* [Dohnalová 2004: 78] Dohnalová zmiňuje některé z předností tohoto programu, jako například to, že evropské financující programy podporují nadnárodní spolupráci či tzv. strukturální fondy. Tyto fondy nepřispívají pouze k financování jednotlivých akcí, ale podporují národní a regionální programy podle priorit a jednotlivých opatření. Pro Českou republiku je určeno pět operačních programů pro čerpání ze strukturálních fondů, jsou to: společný regionální průmysl a podnikání, rozvoj lidských zdrojů, infrastruktura a rozvoj venkova a multifunkčního zemědělství. Jako poslední je program PHARE, který byl vytvořen v roce 1989 Evropskou komisí, aby poskytoval finanční podporu zemím procházejícím reformačním procesem. PHARE je důležitý rovněž tím, že od roku 1993 zastřešuje Program rozvoje občanské společnosti, který má v současné době tři hlavní priority: rozvoj občanské společnosti a neziskového

sektoru, oblast lidských práv a romské integrace a programy pro děti a mládež. [tamtéž]

Jak vidíme, rozmanitý způsob získávání příjmů, je pro občanský sektor příznačný. Tyto příjmy pak mohou pocházet jak z veřejných financí, tak i od konkrétních fyzických či právnických osob. [Dohnalová 2004: 80] Více-zdrojové financování zaručuje organizacím jistou míru nezávislosti a finanční udržitelnosti. [Dohnalová 2010: 163]

S fenoménem globalizace se objevuje další otázka související s transnacionálním jednáním nevládních organizací a sociálních hnutí. Tato teorie se dostala do popředí v posledním desetiletí 20. století nejen díky novým komunikačním technologiím a rostoucí ekonomické a politické provázanosti, ale taktéž prohloubením mezinárodní multilaterální kooperace. [Císař 2003] Následující část práce tak věnuje pozornost nevládním aktérům soustředícím své aktivity do zahraničí a rozvíjející se teorii transnacionálního jednání.

2.3 TEORIE TRANSNACIONÁLNÍHO JEDNÁNÍ

Se zhuštěním a zrychlením transnacionálních a mezikontinentálních interakcí, které souvisí s pojmem globalizace, dochází k řadě transformací ve všech sférách lidské činnosti. Dopady tohoto zhuštění se odráží rovněž v dosavadních institucích a strategiích politických i sociálních aktérů. [tamtéž: 7]

NNO jako transnacionální aktér

Důraz na mezinárodní aktivity nestátních aktérů začal být kladen v polovině 90. let 20. století. V té době se aktivity tohoto typu staly významnými výzkumnými problémy hned v několika sférách sociálních věd, které navazovaly především na liberální tradici zakotvenou v teorii vzájemné závislosti ze 70. let. (Císař 2006) V souvislosti s touto agendou došlo k rozvoji výzkumu transnacionálních vztahů nestátních aktérů. [Nye, Keohane 1970] Jelikož teorie vzájemné závislosti poukazovala pouze na ekonomické subjekty, byl v 90. letech výzkum transnacionálních vztahů rozšířen o další typy politických nestátních aktérů, jako

jsou nevládní organizace a zájmové skupiny nebo sociální hnutí. [Risse 2003] Autoři jako Anheier či Kaldorová pak s rostoucí viditelností transnacionálních nevládních organizací hovoří o budování „globální občanské společnosti“. [Císař 2003: 6]

Stejně tak jako ostatní političtí aktéři jednájí nevládní organizace v určitém institucionálním a vztahovém rámci, který je pro ně důležitý jako poskytovatel příležitostí, ale také hrozeb. Transnacionálně jednající aktéři však oproti politickým subjektům interagují s institucemi i na jiných úrovních, než jen v rámci národního politického pole. Toto samozřejmě platí i v případě mezinárodně jednajících nevládních organizací, jež vedle interakcí s institucemi a aktéry státu vstupují do interakcí také s dalšími státy a jejich aktéry, mezivládními organizacemi a jinými transnacionálně působícími nevládními organizacemi. [Císař 2004: 13] Příležitosti, které jsou nestátním aktérům poskytovány v podobě mezinárodních organizací a norem, jsou pro vývoj transnacionální spolupráce důležitým aspektem. Ty jsou v kontextu integrující se Evropy poskytovány zejména institucemi a normami EU.

Mezinárodní organizace můžeme dle Tarrowa považovat za jakési záchytné body, jež i přesto, že explicitně neusilují o podporu transnacionální mobilizace, lákají různé zájmové skupiny, nevládní organizace a sociální hnutí. Zejména proto, jak Tarrow tvrdí, se mezinárodní instituce patrně stávají arénami, ve kterých se transnacionální aktivismus tvaruje proti státům. [Tarrow 2002: 242] Co se EU týče, je pro nestátní aktéry institucionální oporou, která instituce nejen spoluvytváří, ale také financuje. Evropská komise přispívá každoročně 1 miliardu Kč na výpomoc nevládním organizacím zabývajícím se aktivitami jako jsou humanitární pomoc zemím třetího světa či financování projektů zájmových skupin. Tímto takto zaměřeným organizacím umožňuje strukturovat se na úrovni EU a účastnit se politického rozhodování. [Greenwood 2003]

Zaměření aktivit NNO a koncept TAS

S nárůstem počtu nestátních aktérů ve světové politice se v 90. letech 20. století zvýšil počet organizací zaměřujících se na humanitární, politické a morální cíle.

[Císař 2005] V této souvislosti se začalo hovořit o *transnacionálních nátlakových či advokačních sítích* (transnational advocacy network)[Císař 2004: 66]: *transnacionální nátlaková síť zahrnuje ty relevantní aktéry, kteří jsou svázáni sdílenými hodnotami, společným diskursem a hustou výměnou informací a služeb.*

Koncept transnacionálních advokačních sítí, neboli TAS je tvořen především různými nevládními organizacemi a sociálními hnutími, které se formují kolem konkrétních politických problémů. Obecně jde o oblasti charakterizované vysokým normativním a hodnotovým obsahem, jako jsou obhajoba lidských práv či ochrana ostatních lidských potřeb atp. Identita těchto sítí je tvořena na základě společně sdílené tzv. *zásadové myšlenky*. Tímto jednáním TAS, jak uvádí Císař, přesahuje úzce racionalisticky definované koncepce zájmových skupin prosazujících materiální zájmy určitých sociálních tříd a vychází tak z jejich konkrétních postavení v sociální struktuře. [Císař 2005: 95]

Vedle toho zájmy TAS odráží univerzalisticky chápané principy, jako jsou lidská práva apod. A jednají takto právě proto, že jejich činnosti jsou důležité při přijímání a prosazování mezinárodních norem. [tamtéž: 96] Do popředí zájmů TAS se dostává informační výměna a vytváření příležitostí pro politický tlak na státy, jenž se snaží zabránit vlivu domácích nevládních organizací a hnutí na politický systém. Na základě jistých okolností může dojít k tzv. *bumerangovému efektu*, který popisují Kecková a Sikkinková. Díky tomuto efektu se viník porušující například lidská práva dostává do tlaku jak ze strany státních aktérů, tak ze strany nevládních či mezinárodních organizací. Domácí aktéři prostřednictvím „bumerangu“ získávají možnost vyvíjet tlak na stát nedodržující normy. Skrze transnacionální vazby pomáhají zmobilizovat organizace v ostatních zemích, které zde působí na své vlády. [Císař 2004: 67]

Struktura „příležitostí aktivit NNO“

Dle teorie sociálních hnutí je jedním ze zásadních konceptů, který sleduje politickou mobilizaci, tzv. *struktura politických příležitostí*.⁷ (Císař 2006)

Sledujeme tedy interakce nevládních aktivit nejen na úrovni domácí, ale také na úrovni mezinárodní. Proto je důležité zachytit interakce příležitostí na obou rovinách. Jedním z pokusů o systematizaci příspěvku nového transnacionalismu je model K. Sikkinkové, jenž se snaží o aplikaci na studium interakcí nestátních aktérů, konkrétně v kontextu EU. Tento model sleduje vzájemné interakce struktur politických příležitostí na obou rovinách, národní i mezinárodní. Struktura politických příležitostí je podle modelu, buď otevřená, nebo uzavřená. K mobilizaci pak dochází, pokud je struktura příležitostí otevřená, což platí v případě domácích i mezinárodních institucí. Máme tedy dvě proměnné (otevřené/uzavřené příležitosti), díky nimž ve výsledném schématu (tabulka níže) dostáváme čtyři rozdílné případy. Každý z případů má odlišnou pravděpodobnost užití strategií transnacionálního uplatňování zájmů. Model ukazuje, že příležitosti jsou při různých aktivitách diferencované. Důležité je rovněž podotknout, že tyto konfigurace aktivit NNO na obou úrovních (domácích i zahraničních) jsou časově variabilní. (Císař 2006)

Tabulka č. 2: Interakce domácí a mezinárodní struktury příležitostí aktivit NNO

Mezinárodní struktura příležitostí			
Domácí struktura příležitostí		uzavřená	otevřená
	Uzavřená	minimální šance aktivismu	efekt bumerangu
	Otevřená	defenzivní transnacionalizace	Mnohaúrovňová strategie

Zdroj: Ondřej Císař, Sociální hnutí, nevládní organizace a zájmové skupiny v mnohaúrovňové struktuře EU, 2006 (upraveno)

⁷ Jelikož se v práci zabývám aktivitami neziskových organizací, budu strukturu příležitostí aktivit NNO vztahovat k příležitostem politickým

Typologie transnacionálních vazeb podle Tarrowa

S. Tarrow navrhl pro odlišení transnacionálních advokačních sítí od jiných typů politických aktérů dvojdimenzionální typologii transnacionálního kolektivního jednání. Jednu dimenzi zde tvoří časový rámec, druhou míra integrace kolektivního jednání do domácích sociálních sítí. Horní levý kvadrant, jak ukazuje níže uvedené schéma, popisuje přeshraniční *difúzi idejí*, kde jsou různé typy organizačních modelů a politických programů jako proces, jenž nemusí být nutně koordinován žádným z aktérů. Tento typ difúze politických idejí získal na váze zejména v dnešním globalizovaném světě vyznačujícím se množstvím komunikačních kanálů. Dle Císaře jde o jednu z nejpovrchnějších, simultánně však jednu z nejrozšířenějších mezinárodních interakcí. [Císař 2004: 68]

Tabulka č. 3: Typologie transnacionálního (kolektivního) jednání

Integrace do domácích sociálních sítí			
Časový rámec		neintegrováné	integrováné
	dočasný	difúze	politická výměna
	dlouhodobý	transnacionální advokační sítě	transnacionální sociální hnutí

Zdroj: Ondřej Císař, Transnacionální politické sítě, 2004: 68

Transnacionální *politická výměna* (pravý horní kvadrant) se oproti difúzi zakládá na dočasné integraci politických aktérů různých zemí. Tato výměna je však pouze dočasná, protože její existence končí zároveň s koncem politické výměny. Spodní levý kvadrant představují *transnacionální advokační sítě*, jež podle Tarrowa představují aktéra dlouhodobého, nicméně neintegrováného. Oproti tomu *transnacionální sociální hnutí* (spodní pravý kvadrant) jsou integrována dokonce ve více společnostech, se kterými sdílí společné cíle a organizaci a jsou tak způsobilá organizovat různé typy protestů. Rozdíl mezi nátlakovými sítěmi a

hnutími spočívá v tom, že transnacionální sítě nejsou ukotveny v domácích sociálních sítích. Nátlakové typy nemají permanentní sociální vazby, ani zakotvení v určité politické kultuře. Jejich funkce není vystavena jednotné baterii politických příležitostí a omezení, jelikož nepůsobí pouze v kontextu jednoho politického pole, nýbrž překračují rozdílné kontexty. [Císař 2004: tamtéž]

Zatímco někteří z dalších autorů, kteří současný boom transnacionálních sítí přijali s nadšením jako příležitost pro rozvoj globální občanské společnosti, S. Tarrow je více skeptický a poukazuje na fakt, že kromě příležitostí transnacionálního aktivismu, existují také jeho překážky a omezení. Zejména jde o slabost sociálních sítí na mezinárodní úrovni, absenci přeshraničních identit a mechanismů k překonání politických příležitostí, jenž národní politické jednotky poskytují. Spolu s dalšími teoretiky transnacionálních vztahů předpokládá, že transnacionální kolektivní jednání nalezne více příležitostí tam, kde je vysoká úroveň mezinárodní institucionalizace. Pro ověření svých předpokladů proto čerpá z teorií kolektivního jednání v prostředí EU, kde by dle jeho tvrzení měla být hustě institucionalizovaná struktura vytvářející podmínky ke zdolání národních omezení kolektivního jednání. Jestliže by bylo nemožné prokázat tezi o velkém výskytu transnacionálního kolektivního jednání v rámci prostoru EU (jakožto výjimečně institucionalizovaném transnacionálním politickém prostoru), nemůžeme dle Tarrowa s nejvyšší pravděpodobností očekávat výskyt transnacionálních sociálních hnutí v jiných oblastech. [Císař 2003: 10-11]

S. Tarrow se domnívá, že se EU formuje do jakési *složené pospolitosti*, jež nebude připomínat systém národních států ani ji nebude možné popsat nástroji využívanými k analýze mezinárodních organizací, z důvodu mnohem hustější institucionalizace. Právě složitá institucionální struktura poskytuje různým aktérům široké spektrum příležitostí pro jejich transnacionální aliance. EU, stejně tak jako další mezinárodní organizace zprostředkovává transnacionální mobilizace, jimiž tyto organizace přispívají. Zároveň se snaží o identifikaci mechanismů transnacionalizace. [Císař 2004: 72]

Mechanismy transnacionalizace podle Tarrowa

Mechanismy, které Tarrow formuluje, jsou klasifikovány na základě dvou dimenzí. První dimenze představuje místa protestu, druhá cíle protestu organizací. Tyto mechanismy upřesňují způsoby domácích nevládních aktérů, kterými překonávají bariéry transnacionální mobilizace. [tamtéž: 73]

Vznášení politických požadavků v domácí aréně proti zahraničnímu cíli je popisováno pomocí mechanismu *domestikace* (dolní levý kvadrant). Dle Tarrowa se jedná o nejvíce rozšířený způsob transnacionalizace zájmové politiky, jelikož aktéři nemusí nijak přesahovat horizont národního jednání. Jsou již tedy seznámeni jak s podmínkami boje, tak s repertoárem jednání. Mechanismus *půjčování zdrojů* (horní levý kvadrant) popisuje, jakým způsobem získávají aktéři zahraniční zdroje, díky nimž mohou v domácím kontextu lépe prosazovat své cíle. Zvyšování pravděpodobnosti domácího úspěchu popisuje mechanismus *externalizace* (horní kvadrant vpravo). Aktéři se snaží prosadit své domácí požadavky, a proto vstupují do přeshraničních arén. Tato strategie je běžně užívána právě v rámci EU. Většinou domácí aktéři navazují právě díky externalizaci stabilnější vazby s mezinárodními a transnacionálními organizacemi, což je významné pro poslední způsob transnacionalizace prosazování zájmů. *Internacionalizace* (dolní pravý kvadrant) je mechanismus, jenž zachycuje přetrvávající spolupráci domácích a mezinárodních aktérů. Tato spolupráce se zaměřuje proti jednomu či druhému státu nebo mezinárodní organizaci. Jedině v tomto případě dle Tarrowa může dojít k ustavení skutečně transnacionálního sociálního hnutí, které zajistí nejen rozvoj transnacionálních organizačních vazeb, ale rovněž jednotnou identitu a repertoár jednání. (Císař 2006)

Tabulka č. 4: Mechanismy transnacionalizace aktivit NNO (S. Tarrow)

místo působení aktivit			
cíl aktivit	domácí		transnacionální
	domácí	půjčování	externalizace

		zdrojů	
	zahraniční	domestikace	internacionalizace

Zdroj: Ondřej Císař, Sociální hnutí, nevládní organizace a zájmové skupiny v mnohoúrovňové struktuře EU, 2006 (upraveno)

2.4 KONSTRUKTIVISMUS V MEZINÁRODNÍCH STUDIÍCH

Konstruktivismus do mezinárodních vztahů vnáší v souladu se sociologickou tradicí důraz na studium symbolických objektů. Kulturní a symbolický kontext je vedle zdroje podnětů a omezení působících na vzájemné strategické interakce mezi aktéry, zdrojem jejich politických identit. Do studií na mezinárodní úrovni vnáší konstruktivismus sociologickou perspektivu, která klade důraz na konstitutivní efekt kulturních a symbolických struktur. [Barša, Císař 2008]

NNO z pohledu sociologického institucionalismu a konstruktivistické teorie

Předchůdcem těchto teorií je sociologický institucionalismus, který v opozici k institucionalismu racionální volby zdůrazňoval konstitutivní efekt institucí působící na preference aktérů [Powell, DiMaggio 1991] Tento přístup vnímá instituce jako prvek, jenž konstituuje identitu aktérů a simultánně i jejich preference. Dle institucionalismu racionální volby jednájí aktéři podle instrumentální logiky, zatímco sociologický institucionalismus poukazuje spíše na „logiku vhodnosti“. Aktéři zde jednájí na základě toho co je pro danou situaci legitimní. (Císař 2006)

Tuto perspektivu později v 90. letech převzali konstruktivisté (Risse 2000, Císař 2002), kteří se snažili dokázat, že státy nedodržují lidská práva z přesvědčení o jejich materiální výhodnosti, nýbrž proto, že věří v jejich správnost. (tamtéž) Můžeme však říci, že vzrůst lidských práv v celosvětovém měřítku nemusí bezpodmínečně znamenat jejich všestrannou akceptaci.

Podle konstruktivistické teorie jsou právě nestátní aktéři, jako jsou nevládní organizace a jejich sítě či sociální hnutí důležité při přijímání a prosazování mezinárodních norem. Velmi významné jsou zejména ve fázích zavádění daného problému na mezinárodní úrovni a jeho implementace. [Risse 2003: 265]

Z tohoto hlediska je pro nás hodnotné, že konstruktivisté poukázali na význam mezinárodně uznávaných pravidel pro politickou mobilizaci nestátních aktérů působících „vně hranic státu“. Tyto normy se pak stávají záchytnými body pro přeshraniční mobilizaci. [Císař 2004]

3. INSTITUCIONÁLNÍ TRANSFORMACE ZRS

Druhá část diplomové práce vychází z analýzy dostupných dokumentů a dosavadních průzkumů, přičemž některé pasáže jsou doplněny rozhovory s odborníky na ZRS. Úvod kapitoly představí historický kontext vývoje přístupu k ZRS a její realizace. Jelikož ke změnám docházelo zpravidla v důsledku proměn zásadních vládních dokumentů a koncepcí, představuje práce tyto „nástroje proměn“ z posledních 20 let, konkrétně zachycuje proměny institucionálního rámce, priorit, cílů a postojů k hodnocení efektivity aktivit ZRS.

Historický rámce ZRS ČR

Již před rokem 1989 nebyly rozvojové spolupráce či humanitární pomoc cizími pojmy. Počátky této politiky je možno zaznamenat koncem 50. let, avšak 60. léta přinesla v této oblasti značný útlum. V 70. a především 80. letech došlo opět k postupnému zintenzivňování těchto aktivit. Můžeme říci, že Československo se díky aktivitám RS řadilo mezi země silně angažované, a to po celou dobu komunistické vlády. [Pernická 2010]

V období studené války byla rozvojová a humanitární pomoc směřována zejména na socialistické země a řídila se dle zásad Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). (Plešinger, Kaplan 2005) Rozvojové země byly kategorizovány na „*mimoevropské socialistické země*“ (Mongolsko, Kuba, Severní Korea, Severní Vietnam a později také Laos a Kambodža), „*země přednostního zájmu*“ (tj. Ghana, Guinea a Mali, v polovině 80. let následně Afghanistan, Angola, Etiopie, Jižní Jemen a Mozambik, ke konci 80.let se přidala Nikaragua), „*země československého zájmu z hlediska rozvoje dlouhodobých politických a hospodářských vztahů*“ (Sýrie, Alžírsko, Libye, Irák, Indie, Kongo, Benin, Mexiko, Venezuela, Guinea - Bissau, Nigérie a Írán) a „*ostatní rozvojové země*“. S těmito zeměmi však Československo spolupráci nenavázalo, neboť se jednalo o

země imperialismu neboli země s orientací na západní demokracie, což by odporovalo doktrínám komunismu. [Náprstek 2003] Rozvojová pomoc zjevně nebyla poskytována na základě skutečné potřeby, ale na základě principu „vzájemné výhodnosti“. [Jelínek 2004]

Pomoc před rokem 1989 měla tři různé podoby. První byla bezplatná hmotná pomoc, jako je např. dodávání léků či pracovního náčiní zemím přednostního zájmu. Další byla tzv. „*technická pomoc*“, která zahrnovala zajišťování školních pomůcek, ale především odborné předávání know-how a poskytování konzultačních služeb. Pomoc byla poskytována spíše bilaterální formou, avšak na základě systému OSN měly některé socialistické země možnost využít i multilaterálních mechanismů pomoci. (MZV 2008: 7) Poslední podoba pomoci Československa byla v podobě stipendií zahraničním studentům z chudých zemí, kterým bylo umožněno studium na Československých univerzitách. [Jelínek 2004: 202]

Po pádu železné opony došlo v Československu ke změně situace v zahraniční politice a vztahy s rozvojovými zeměmi byly dočasně zpřetrhány. Bylo potřeba vybudovat celý systém ZRS na nových základech. [Silný, Tožička 2008] Zájem byl hledat především partnery v demokratických zemích Evropského společenství. Československo a později Česká republika měla přednostně za cíl dokončit úspěšně proces transformace. Česká republika v tomto období sama přijímala pomoc ze zahraničí v podobě finančních fondů Evropského společenství a Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj apod. (Plešinger, Kaplan 2005) Postupně začal být kladen důraz více na motivaci přijímacích zemí osamostatnit se, nikoliv, jak tomu bylo doposud, na přijetí finanční či materiální pomoci jako dar. Zahraniční rozvojová spolupráce se již soustřeďovala primárně na země, kde bylo pomoci nejvíce potřeba. [Antošová: 13] Pomoc poskytovaná minulým režimem však zanechala negativní dopad na postoje veřejnosti. Občané ztratili veškerou důvěru k mezinárodně politickým krokům. Tato nedůvěra postupně vyústila v averzi vůči jakýmkoliv náznakům mezinárodní solidarity a byla především zaměřena proti solidaritě pod vedením státu. (Plešinger, Kaplan 2005) Mezi negativní důsledky lze zařadit také

netransparentnost, nízkou efektivitu či nefunkčnost rozhodovacích procesů. (FoRS 2006: 3)

Kromě stigmatu z minulosti lze však nalézt i pozitivní faktory, na kterých mohla polistopadová rozvojová spolupráce začít stavět. Mezi tyto faktory můžeme zařadit dobré vztahy se zeměmi, kam Československo před rokem 1989 soustředilo svou pomoc. Díky těmto zemím bylo možné navázat množství kontaktů a partnerských vztahů. [Náprstek 2003: 74]

Vývoj koncepce systému a institucionálního rámce rozvojové spolupráce

Nový impuls k ZRS nastal až v roce 1995, kdy Česká republika vstoupila do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Na základě této kooperace bylo nutné obnovit český systém ZRS a zároveň ho přiblížit k postojům mezinárodního společenství. Výchozím dokumentem, jenž stručně definoval postupy a kompetence resortů a vlády při poskytování rozvojové a humanitární pomoci, se staly *Zásady pro poskytování zahraniční pomoci*. Stanovena byla také forma „nové“ spolupráce, jež měla být poskytována buď bilaterálně, nebo multilaterálně. (Kaplan 2008: 128) Bilaterální pomoc měla být poskytována na základě naléhavosti situace s cílem předejít lidským ztrátám a utrpení. Podmínkou pro přijímací země bylo zajištění efektivního využití poskytovaných prostředků a úsilí nalézt řešení problematické situace. Zároveň byla stanovena kritéria pro určování priorit bilaterální rozvojové pomoci, jako je naléhavost, vztah přijímací země k České republice, stupeň demokracie a dodržování lidských práv v přijímací zemi a efektivní využití pomoci. Multilaterální forma pomoci se měla uskutečňovat v rámci mezinárodních organizací, a to v podobě obecných či účelově vázaných prostředků. Zásady dále definovaly rovněž kompetence jednotlivých resortů a vlády. Koordinačním orgánem se stalo ministerstvo zahraničních věcí, přičemž finanční prostředky pro rozvojovou pomoc byly vždy spravovány příslušným resortem zodpovídajícím za realizaci projektu. Nevládní organizace či soukromé a fyzické osoby zde mohly zprostředkovávat pouze humanitární pomoc, a to na základě smluvní dohody, popřípadě z vlastních finančních prostředků. (Usnesení vlády ČR 1995) Do této

chvíle byla pomoc převážně bilaterální s multilaterálními aspekty. V roce 1995 tedy přišla snaha systém rozvojové pomoci vylepšit. (Lebeda: rozhovor)

Ačkoli byl na základě stanovených Zásad pro poskytování zahraniční pomoci předložen koncepční charakter, realita byla rozdílná. Jednotlivé projekty české rozvojové pomoci byly často velmi izolované a nevycházely z vytyčených priorit, nýbrž z vlastních iniciativ. To vedlo ke značné teritoriální a sektorové roztržitosti rozvojových aktivit české pomoci. (Plešinger, Kaplan 2005) Na aspekt roztržitosti aktivit rozvojové pomoci poukazuje i Petr Lebeda, podle něhož na základě evaluace systému ZRP Výborem pro rozvojovou pomoc tzv. DAC vyplynula řada doporučení. *Ta doporučení se týkala koncentrace těch programových zemí, tematických priorit a taky vlastně těch rozhodovacích procedur, protože dlouhou dobu česká rozvojová pomoc vlastně byla implementována asi dvanácti ministerstvy a dalšími orgány státní správy, čili to bylo hodně roztržité.* (Lebeda: rozhovor)

Důvodem může být i fakt, že v letech 1996-2000 došlo k realizaci ZRS až ve čtyřech desítkách států. Spolu s nízkým objemem pomoci se tato roztržitost projevila tím, že byla pomoc České republiky poskytována v podobě spíše malých projektů. Důsledkem toho byly problémy v přínosu vynaložených prostředků jak z hlediska zlepšení hospodářské a sociální situace, tak i po stránce vzájemných vztahů ČR s partnerskými zeměmi. (Plešinger, Kaplan 2005) V souvislosti s konflikty v bývalé Jugoslávii se vedle vládní mezinárodní pomoci začaly rozvíjet také aktivity nevládního sektoru. Zpočátku se jednalo především o pomoc humanitární, avšak v některých případech tato pomoc přesahovala i do oblasti dlouhodobější stabilizace a rozvoje v jednotlivých regionech. Nutno zmínit, že v 90. letech se dařilo překonávat negativní postoj veřejnosti nevládním organizacím lépe než státu. (tamtéž)

Z výše uvedeného je zřejmé, že období transformace bylo pro ZRS velmi významné. Znovuzrození programu poskytování rozvojové a humanitární pomoci znamenalo pro Českou republiku i přes realizační nedostatky důležitý posun.

Po pěti letech realizace zahraniční rozvojové pomoci (ZRP) se vláda na základě meziresortní diskuse usnesla, že je potřeba českou praxi přiblížit vyspělým dárcovským zemím a mezinárodním organizacím. V rámci těchto jednání byl předložen v září 2001 dokument *Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci České republiky za období let 1996-2000*. Úlohou tohoto dokumentu bylo podat obraz o silných a slabých stránkách stávajícího systému české rozvojové pomoci. Za hlavní pozitivum byla označena rychlost obnovy vládního programu zahraniční pomoci (již v roce 1996) a její stupeň vyspělosti, jenž byl podle principu srovnatelný s politikou vyspělých dárcovských zemí. Kladné byly taktéž výsledky každoročního hodnocení resortu, stejně jako posílení bilaterálních vztahů s dalšími rozvojovými zeměmi procházejícími transformačním procesem. Na druhou stranu poukázala analýza na nutnost zaměřit se na posilování efektivity, transparentnosti a systémovosti české ZRP. Ze závěrů kritické analýzy stávajícího systému vyplynulo několik důležitých bodů. Nárůst finančních prostředků, který byl naplánován na dané období, nebyl dodržen a často se dostával do rozporu s víceletým plánováním projektu. Za negativum byla shledána rovněž absence jednotného přístupu v dokumentaci a přístupu k výkazům veškerých statistik. Dále plánování a řízení projektů, značná teritoriální šíře bez jasně stanovených priorit, široké sektorové zaměření vzhledem k nízkému objemu pomoci a nedostatečné využití koordinační úlohy MZV při zapojení teritoriálních zastupitelstev úřadu. (MZV 2001a)

V roce 2000 se uskutečnil tzv. Summit tisíciletí v New Yorku, kde byly přijaty *Rozvojové cíle tisíciletí (Millenium Development Goals-MDG)*. Summitu se účastnilo celkem 189 členských států OSN včetně Vatikánu a Švýcarska. Zúčastněné státy dospěly k závěru, že svět oplývá jak prostředky, tak technologiemi i know-how, jenž jsou potřebné k odstranění chudoby a hladu v zemích rozvoje. V *Deklaraci tisíciletí* bylo následně formulováno osm konkrétních cílů, které si členské státy daly za úkol do roku 2015 splnit. Mezi tyto cíle patří [Broža 2007]:

1. *Eliminace extrémní chudoby a hladu:* do roku 2015 by měl být snížen počet lidí s příjmem nižším než 1USD na den na polovinu.

2. *Zajištění možnosti vzdělání pro všechny:* možnost dokončení základního vzdělání dívek i chlapců ve všech částech světa.

3. *Zabezpečení rovnosti práv žen ve společnosti:* vyloučit nepoměr pohlaví na všech úrovních vzdělávacího systému.

4. *Omezení dětské úmrtnosti:* do roku 2015 by měla být snížena úmrtnost dětí do věku pěti let alespoň o 2/3.

5. *Snížení úmrtnosti rodiček:* úmrtnost matek by měla být omezena do roku 2015 o 3/4.

6. *Redukce počtu nakažených virem HIV(AIDS), malárií a smrtelnými chorobami:* další snahou by mělo být úplné zastavení šíření nemocí jako je HIV/AIDS, malárie a podobných onemocnění.

7. *Zabezpečení udržitelného stavu životního prostředí:* prostřednictvím integrace principů do politik jednotlivých států udržitelného rozvoje by mělo být zabráněno dalším ztrátám přírodních zdrojů. Dále by měl být snížen na polovinu počet lidí, kteří nemají přístup k pitné vodě a základní hygieně. A do roku 2020 by se mělo dosáhnout zlepšení životních podmínek alespoň u 100 miliónů obyvatel žijících v chudinských čtvrtích neboli slumech.

8. *Budování světového partnerství pro rozvoj v nejméně rozvinutých zemích:* cílem je zamezit diskriminaci těchto států v oblasti otevřeného obchodování, stanovit jasná pravidla finančního systému a komplexní řešení zadluženosti rozvojových zemí prostřednictvím národní a mezinárodní opatření. Rozvojové země by měly zajistit slušnou a produktivní práci, farmaceutické firmy poskytnout dostupnost základních léků a soukromý sektor zpřístupnit výhody nových technologií v informační a komunikační oblasti.

Mnohé z miléniových závazků nejsou na mezinárodní scéně žádnou novinkou. Již v roce 1986 proběhl podobný summit týkající se otázek hladu a celosvětového zajištění potravin. Obdobně při tomto summitu, na kterém se sešly vlády zemí OECD, byl stanoven požadavek redukce počtu chudých lidí na polovinu. Avšak na následujícím setkání uskutečněném o pět let později uznaly

zmíněné vlády, že tento cíl je příliš ambiciózní. Bylo tedy nutné stanovit razantnější opatření a navýšit nasazení ze strany rozvinutých zemí. Jako negativum byl hodnocen nedostatek příspěvků vlád rozvinutých zemí do fondu pro boj s hladem, na druhé straně rozvojové země neochotně spolupracovaly na rozvoji venkova a zemědělství. Také UNESCO si v 60. letech dalo za cíl do deseti let dosáhnout základního vzdělání pro všechny. Cíl nebyl naplněn doposud. [Stojanov 2007]

Dalším nedostatkem, na který ve svém článku upozornil Stojanov, je absence pevných závazků, především pak u cílů č. 7 a 8. Cíl č. 8 „vytvoření globálního partnerství pro rozvoj“ je problematický díky úkolu vytváření pracovních míst pro mladé lidi ze zemí rozvoje, ale také spolupráce soukromého sektoru v oblasti informačních a komunikačních technologií atd. Se svými závazky „integrovat principy udržitelného rozvoje do národních politik a programů a zabránit ztrátám přírodních zdrojů“ je na tom obdobně cíl č. 7. Problematické jsou i některé z indikátorů, které díky nejasnému stanovení nemohou nikdy jasně změřit vývoj plnění daného úkolů. Dle Stojanova je s přihlédnutím k těmto okolnostem nutné konstatovat, že mnohé ze závazků nejsou ze strany většiny vlád brány dostatečně vážně. [tamtéž: 21]

Analýza ZRP za období 1996-2000, kterou vládě předložilo v lednu 2002 Ministerstvo zahraničních věcí, se stala impulsem pro vznik nové *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci na období let 2002-2007*. Po roce 2002 tedy odstartovala řada reforem, neboť, jak bylo na počátku tohoto období patrné, stav české rozvojové pomoci nebyl dostatečný a neodrážel aktuální potřeby a mezinárodní trendy v poskytování pomoci. Dokument reagoval na nutnost obnovy cílů, priorit, finančního a organizačního rámce české ZRP na následujících pět let. (MZV 2001b)

Cíle koncepce české ZRP můžeme rozdělit do dvou kategorií: na mezinárodní rozvojové a průřezové. Mezi mezinárodní rozvojové cíle byla zařazena redukce chudoby v méně rozvinutých zemích, čímž ČR zároveň potvrdila podporu mezinárodním rozvojovým cílům tisíciletí. Průřezové cíle zahrnovaly prosazování demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti, dále

to byla podpora rovnoprávného zapojení rozvojových zemí do světové ekonomiky a podpora udržitelného zdroje s důrazem na jeho environmentální složku. Tato pomoc měla simultánně korespondovat s principy, jež byly v rámci nové koncepce stanoveny, mezi které byly zařazeny: partnerství, efektivnost a transparentnost. (tamtéž)

Důraz na partnerství byl zásadní změnou, která z koncepce vzešla. Pomoc již nezávisela na poptávce ze strany donátora, jak tomu bylo v letech předcházejících, nýbrž byla vedena poptávkou ze strany příjemce. Koncepce rovněž předložila sektorové i teritoriální priority české ZRP, kdy se základní podmínkou pro výběr konkrétních partnerských zemí stala snaha řešit vlastní problémy rozvoje. Sektory pomoci byly vybírány na základě komparativních výhod ČR vzhledem k ostatním dárcům. [Adamcová 2006]

K další významné změně došlo v oblasti institucionálního zajištění politiky ZRP. Jako první došlo ke zřízení Rozvojového střediska při Ústavu mezinárodních vztahů, které mělo za úkol zejména hodnocení programů a projektů rozvojové pomoci, spolupráci s příslušnými resorty za účelem realizace projektů, dále monitoring a vyhodnocování programů a projektů a v neposlední řadě spolupráci s institucemi obdobného postavení v ostatních dárcovských zemích. Mezi další úkoly Rozvojového střediska bylo řazeno vzdělávání expertů a koordinace výzkumu v oblasti rozvojové pomoci. Po vstupu do EU plánovala koncepce vznik integrálního a kontinuálního prvku v podobě Rozvojové agentury. Ta měla navazovat na práci Rozvojového střediska s tím, že by její role byla prohloubena. [Kaplan 2008: 134]

Pozitivně deklarovala koncepce také vztah k nevládním organizacím, které spolu se soukromým a akademickým sektorem, odbory, církvemi a médii začala považovat za rovnocenné partnery. Tento krok vedl rovněž k výraznému posunu české rozvojové pomoci, jež se tímto přiblížila k občanské společnosti. V roce 2002 došlo následně k ustavení platformy pro rozvojovou spolupráci FoRS, sdružující patnáct NNO se zájmem o oblast rozvojové spolupráce. (ČRA online)

V reakci na přijatou koncepci byla roku 2002 vytvořena tzv. expertní skupina, která měla sloužit k posuzování návrhů projektů. Členy této skupiny

jmenovalo MZV. Další významnou změnou bylo ustanovení Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, jehož pracovní náplní se stala rozvojová pomoc namísto odboru vnějších ekonomických vztahů a mezinárodních organizací. (Plešinger, Kaplan 2005) Příprava střednědobých dokumentů, ročních plánů spolu s rozvíjením a koordinací spolupráce české ZRS do evropských i transnacionálních struktur spadala nyní pod režii ORS. K tomu byly přidány ještě řízení RS a organizace činností Rady pro ZRS. (MZV ČR 2011: 4)

Dalším podnětem k transformaci systému ZRS byl vstup České republiky do Evropské Unie v roce 2004. ČR se tehdy zapojila do rozvojové spolupráce Evropského společenství (ES) a česká bilaterální forma spolupráce se v první řadě projevila v harmonizaci českého právního řádu s legislativou ES zaměřenou na vnitřní trh. Zásadní roli měla tato harmonizace v oblasti veřejných zakázek, kdy došlo k ustanovení nového českého zákona o veřejných zakázkách. (Kaplan 2008: 129) V tuto chvíli se přestalo mluvit o rozvojové pomoci, nýbrž o rozvojové spolupráci.

Dne 31. března 2004 se vláda ČR se svým usnesením č. 302 jednoznačně přihlásila k užívání programového přístupu pod názvem *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU*. V úvodu tohoto usnesení č. 302 ČR slavnostně prohlásila (Špidla 2004):

Česká republika (ČR) jako člen Evropské unie (EU) a mezinárodního společenství demokraticky a ekonomicky vyspělých zemí uznává princip solidarity mezi lidmi a mezi státy navzájem, a přijímá svůj díl odpovědnosti při řešení globálních problémů. Jedním z výrazů tohoto postoje je zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS), která je integrální součástí české zahraniční politiky. ČR v souladu s principy EU a ochranou zájmů ČR provádí a poskytuje vlastní ZRS a to jak na dvoustranném, tak na mnohostranném základě.

Oproti dosavadním, spíše izolovaným projektům byl nový programový přístup založen na ucelené střednědobé strategii. V rámci toho mělo dojít k navýšení předvídatelnosti v oblasti rozvojové spolupráce a umožnění českým či

partnerským aktérům lepší plánování svých aktivit. Zásady stanovily osm zemí jako dlouhodobě prioritní a dvě země jako střednědobě prioritní. (Plešinger, Kaplan 2005)

Jako součást Zásad byla dodána *Předkládací zpráva k Návrhu potřebných opatření k institucionálnímu zajištění zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU*. Cílem této zprávy bylo stanovení očekávaných změn v rámci ZRS ČR po vstupu do EU. (Vláda ČR 2004)

ČR po vstupu měla změnit statut pozorovatele a stát se plnohodnotným členem, jenž se může účastnit jednání na všech úrovních a může tedy prosazovat své zájmy. Neméně důležité byly změny v rozpočtové oblasti, které z důvodu nepředvídatelnosti katastrof a konfliktů doporučovaly zařadit rozpočty na ZRS do kapitoly Všeobecná pokladní správa. Dále bylo předneseno, že ČR by se měla postupně zapojovat do systému ZRS EU a přiblížit výši prostředků i praxi jak vyspělým dárcům, tak závěrům mezinárodních konferencí OSN. Na ČR se přistoupením k EU vztahuje rovněž tzv. Barcelonský závazek, který deklaruje požadavek vzrůstu finančních prostředků. Zvýšit by se měl také podíl rozvojové spolupráce ODA/HND⁸, kde u členských států EU by se v roce 2006 měl rovnat 0,33% a průměrný podíl EU celkově 0,39%. K finančním závazkům přiřadila Zpráva za další dodržování principů 3C, ke kterým patří koherence, koordinace a komplementarita. Důraz byl kladen na změnu k programovému přístupu a podporu institucionálního zajištění. (Vláda ČR 2004)

Dne 19. září 2007 došlo na podnět OECD/DAC, ke schválení transformace systému ZRS ČR, které v rámci Zvláštního hodnocení (tzv. *Peer Review Process*) iniciovala ČR v květnu 2006. (OECD 2007: 5) Transformace si kladla za cíl zefektivnění a sjednocení do systému, přičemž odpovědnost a pravomoci většiny projektů měly být postupně převedeny do gesce MZV. Dále mělo dojít ke sjednocení rozpočtu ZRS, který byl zařazen do rozpočtové kapitoly MZV. Do té doby zahrnovala prostředky ZRS Všeobecná pokladní správa, jejíž nakládání s rozpočty neodpovídalo systémovým a dlouhodobým plánům o poskytování ZRS. V roce 2008 byla zřízena Rada pro ZRS, která nahradila dosavadní

⁸ HND označuje míru hrubého národního důchodu (Vláda ČR 2004)

meziresortní koordinační porady a zachovala tak rovněž strategické expertní role resortních ministerstev. Veškerých jednání probíhajících v rámci Rady se účastní také zástupci občanské společnosti, jako je například i platforma FoRS zabývající se zahraniční rozvojovou spoluprací. Dalším důležitým bodem procesu transformace byla diverzifikace koncepční a implementační funkce, k níž došlo díky zřízení nové organizační složky státu České rozvojové agentury (ČRA). Ta se měla stát náhražkou Rozvojového střediska (RS). (FoRS 2008: 10)

Zástupce ředitele České rozvojové agentury Martin Náprstek definoval přechod RS v ČRA jako „*zamýšlený důsledek*“ transformace celého systému ZRS. Hlavní rozdíl mezi RS a ČRA spatřuje v tom, že RS mělo být expertní institucí a ČRA, zatímco ČRA byla zřízena jako implementační orgán. *V podstatě byla ta transformace podstatná v tom, že jakoby z expertní poradní instituce RS se stala technickou implementační agenturou. Takže my teď máme pod sebou projekty, nezabýváme se třeba už evaluacemi, to má pod sebou ministerstvo zahraničí, ale naopak máme konkrétní projekty a dneska více jak 90% nebo 95% všech bilaterálních finančních prostředků na projekty jde přes ČRA.* (Rozhovor: Martin Náprstek)

Za další charakteristiku transformace je považován nárůst politické vůle, jež se ukázala zejména posílením utilitárního přístupu k rozvojové pomoci na úkor chudoby. Při navyšování objemu rozvojové spolupráce dle závazků EU se však nijak výrazně neprojevila. Vláda zvýšila svou pozornost o rozvojovou spolupráci jako nástroje zahraniční politiky. Na doporučení OECD vznikla nová kategorie „projektových zemí“, která však spíše než ke koordinaci a komplementaritě české pomoci s jinými mezinárodními a evropskými dárci vedla k jejímu dalšímu rozměňování. [Horký 2010: 50]

Současná *Koncepce ZRS ČR na období 2010-2017* vznikla jak v reakci na doporučení OECD/DAC v rámci Zvláštního hodnocení z roku 2007, ale rovněž v důsledku ekonomické a finanční krize z let 2008-2009. Účelem je nejen efektivně reagovat na současné globální výzvy, ale také aktualizace stávajících cílů a principů poskytování české rozvojové spolupráce. Současná koncepce byla

vládou schválena 24. května 2010 a platí do roku 2017, přičemž v roce 2015 by mělo dojít k její střednědobé evaluaci. (MZV 2010c: 5)

Jako rámcový a strategický cíl koncepce stanovila *odstraňování chudoby a podporu bezpečnosti a prosperity prostřednictvím efektivního partnerství, které umožní chudým a málo rozvinutým zemím realizovat jejich rozvojové cíle* (Vláda ČR 2010: 6). Důraz je dále kladen i na skutečnost, že kromě rozvojové pomoci je třeba jak zapojovat rozvojové země do mezinárodního obchodu a snažit se udržet jejich ekonomický růst, tak také podporovat demokratické vládnutí, sociální rozvoj a péči o životní prostředí. (tamtéž) S ohledem na artikulaci cílů, lze tvrdit, že ČR zvolila *vyvážený přístup mezi zahraniční rozvojovou spoluprací jako prostředkem k odstraňování chudoby a plnění dalších Rozvojových cílů tisíciletí* (Vláda ČR 2010: 13) MZV dále zdůraznilo, že ČR poskytuje ZRS v kontextu EU, jelikož záměrem dokumentu je *zasadit českou rozvojovou spoluprací do aktuálního zahraničněpolitického, ekonomického, bezpečnostního, sociálního a environmentálního kontextu* (Vláda ČR 2010: 4).

Co se týče forem ZRS, měla by i nadále převažovat pomoc mnohostranná. Z hlediska priorit byly stanoveny čtyři základní okruhy kritérií, jež byly pro toto období vybrány. Mezi tato kritéria patří: dvoustranné a rozvojové vztahy s ČR, potřebnost rozvojové spolupráce na straně partnerské země (úroveň socioekonomického rozvoje posuzována na základě HND, UNDP) a připravenost pomoc přijímat. Vzhledem k financím a lidským kapacitám byl České republice snížen počet programových zemí. Pokračovat by měla česká ZRS ve snaze o zachování trendu postupného růstu HND o 0,01% ročně, přičemž jakmile se utiší finanční a ekonomická krize, bude ČR uvažovat o zrychlení nárůstu tak, aby byl v souladu s mezinárodními závazky. (MZV 2010c: 11-13)

Dalším významným krokem pro rozvojovou spoluprací bylo přijetí *Zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci*, jehož snahou je komplexně upravit problematiku ZRS a HP. Zákon vymezuje základní pojmy a působnost orgánů státní správy. Dále pak definuje postupy při financování relevantních aktivit, práv i povinností fyzických a právnických osob, jež jsou poskytovateli ZRS či HP. (FoRS 2011: 8)

Shrnutí:

Analýza dostupných dokumentů ukázala, že v průběhu vývoje institucionálního rámce prodělala ZRS ČR řadu změn. Důraz začal být kladen na motivaci zemí osamostatnit se, nikoliv bezděčně přijímat materiální či finanční dary. Je tedy vidět apel na vyšší efektivnost a funkčnost ZRS. Podstatně se zvýšila koordinace a zájem přizpůsobit českou ZRS mezinárodním trendům. ZRS se více zabývá otázkami demokracie, oblastmi lidských práv, ale také dopady na životní prostředí. Celkově můžeme říci, že v počátcích se ZRS zabývala více bilaterální formou pomoci, po vstupu ČR do EU však začala převažovat forma multilaterální.

Dle hodnocení FoRS se ČR podařilo držet poměr prostředků, které byly pro ZRS určeny na hrubém národním důchodu. Dále byla díky stanovení užších teritoriálních a sektorových priorit snížena fragmentace ZRS a významné zlepšení zaznamenalo FoRS ve statistickém výkaznictví o ZRS ČR směrem k doporučením DAC OECD. Na druhé straně předkládá FoRS potřebu dořešit některé nedostatky v institucionálním nastavení týkající se rozdělení pravomocí MZV a Rady pro ZRS. Ta by se měla snažit o naplnění další důležité funkce, jíž je sledování koherence politik pro rozvoj. ČR by se měla rovněž zaměřit na rozpor, který vyplývá z faktu, že rozvojová spolupráce by měla odpovídat primárně zájmům rozvojových zemí, nikoliv sledovat své ekonomické či zahraničně politické cíle. *Při zohlednění metodiky DAC OECD k sektorovému členění se ČR nedaří snížit počet sektorů, jak stanovuje dohoda o komplementaritě na úrovni EU.* Hodnocena byla poprvé také transparentnost ZRS, kde se ČR umístila velmi dobře, a to na 6. místě mezi všemi státy EU. (FoRS 2011: 26)

Dalším významným krokem je zapojení občanské společnosti do ZRS. České NNO, soukromé firmy, akademický sektor i církve se staly rovnocennými partnery. Rozvojové NNO se od vzniku platformy FoRS aktivně podílejí rovněž na agendě ZRS. Následující část práce vychází z terénního průzkumu vybraných

členů této platformy a zaměřuje se na pohled vývoje české rozvojové spolupráce z jejího aktéra.

4. ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCE OD ROKU 1989 OČIMA ANGAŽOVANÝCH

4.1 CÍLE VÝZKUMU

Empirická část práce si klade ambice zachytit vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce České republiky po roce 1989 z pohledu vybraných neziskových organizací na území Prahy.

Rok 1989 jsem si vybrala právě proto, že ho můžeme považovat za rok zlomový. Je tomu tak z toho důvodu, že rozvojová pomoc i přesto, že se před rokem 1989 vyznačovala dobrými osobními vztahy s některými zeměmi, zanechala po pádu železné opony na veřejnost negativní následky a došlo tedy k jejímu útlumu. Terénní výzkum byl zaměřen na neziskový sektor úmyslně, protože právě NNO se v 90. letech snažily toto záporné vnímání veřejnosti zahraniční pomoci překlenout. [Plešinger eds. 2005] Dále jsou NNO vedle státních orgánů největšími implementátory aktivit ZRS.

První část výzkumu se zabývá otázkami souvisejícími s počáteční motivací a prvními kroky, které bylo zapotřebí v této oblasti podniknout. Další oblast se zaměřuje na klíčové aktivity a jejich cíle v dílčích organizacích, kde se zabývá zejména otázkou posunu od počátku působení. Následující části se soustředí na vybraná data, která jsou dle literatury a dle analýzy dokumentů pro zahraniční rozvojovou spolupráci historicky významná. Vybrán byl vstup České republiky do OECD roku 1995, kdy došlo k renesanci zahraniční rozvojové spolupráce, vstup jednotlivých organizací do platformy FoRS, jež vznikla v roce 2002 a v neposlední řadě vstup ČR do EU roku 2004. V závěru věnuji pozornost tomu, jak aktéři vnímají konstrukci kritérií pro hodnocení aktivit, způsobům a změnám v jejich financování či možným vlivům způsobu financování na proměny aktivit mezinárodní rozvojové spolupráce.

4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Na základě popsané problematiky a cíle výzkumu jsem zformulovala následující výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

- *Jakým způsobem vnímají aktéři vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce od roku 1989 po současnost?*

Doplňující otázky byly zaměřeny především na tyto konkrétní oblasti:

A: Motivace

Za důležité kritérium v odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, předpokládám rovněž počáteční motivy aktérů k zaměření svých aktivit na zahraniční rozvojovou spolupráci.

- Jak se organizace dostala k zahraniční rozvojové spolupráci?
- Ve kterém roce to bylo?
- Proč se rozhodli zahraniční rozvojovou spoluprací zabývat?

B: První kroky

Dále jsem se respondentů ptala, jakým způsobem začínali klíčové aktivity realizovat, co bylo zapotřebí udělat zpočátku působení v této oblasti.

- Jaké byly jejich první kroky v oblasti aktivit zahraniční rozvojové spolupráce?

C: Klíčové aktivity

V oblasti klíčových aktivit mne zajímalo, podle čeho byly tyto aktivity vybírány a jak vlastně takový výběr vypadal na počátku a jak vypadá dnes.

- Jakým způsobem byly vybírány sektorové priority na počátku působení organizace?
- Zda se liší tyto priority od počátku jejich působení v oblasti aktivit zahraniční spolupráce a pokud ano, jak?

D: Cíle aktivit mezinárodní rozvojové spolupráce

- Jaké jsou cíle organizací u těchto aktivit?
- Jaké prostředky používají k dosažení těchto cílů?
- Liší-li se tyto cíle od počátku působení v oblasti aktivit zahraniční spolupráce? Pokud ano, jak?

E: Kritéria hodnocení aktivit

- Na základě jakých kritérií hodnotí organizace efektivitu těchto aktivit?
- Došlo v této oblasti k nějakým změnám od počátku působení v aktivitách zahraniční rozvojové spolupráce?

F: Vliv významných událostí

Co se týče vybraných událostí, zajímalo mne, zda vůbec nějak ovlivnily aktivity zahraniční rozvojové spolupráce. Pokud byla odpověď kladná, zajímalo mne dále, jakým způsobem se tento vliv na klíčových aktivitách projevil.

- Jaký význam měl z hlediska aktivit zahraniční rozvojové spolupráce význam vstup ČR do OECD roku 1995?
- Co pro organizace znamenal z hlediska těchto aktivit vstup do členství FoRS (založenou roku 2002)?
- Jaký význam měl z hlediska těchto aktivit význam vstup ČR do EU roku 2004?

G: Finanční podpora

- Odkud či jakým způsobem získávají vybrané organizace finanční prostředky na aktivity zahraniční rozvojové spolupráce?

- Došlo-li v oblasti financování k nějakým zásadním změnám, které by mohly mít vliv na vývoj těchto aktivit?

H: Spolupráce s dalšími organizacemi

V průběhu výzkumu dále vyvstala další důležitá otázka, kterou je spolupráce s místními či zahraničními organizacemi zabývajícími se touto problematikou.

- Spolupracujete na rozvojových aktivitách s dalšími organizacemi (českými, zahraničními)?

4.3 STRATEGIE A METODY SBĚRU DAT

Analýza dokumentů

Analýza dokumentů mi sloužila především na začátku výzkumu, pro získání vhledu do dané problematiky. Použity byly dokumenty, jako jsou tiskové zprávy a materiály dostupné z webových stránek vybraných organizací či dokumenty z webových stránek platformy FoRS. Právě za pomoci dostupných dokumentů byla sestavena kapitola pojednávající o insituacionální transformaci zahraniční rozvojové pomoci. Dále jsem využila rovněž dostupných diplomových prací a literatury zabývajícími se obdobným polem výzkumu. Tyto práce a dokumenty mi sloužili taktéž jako podklad při přípravě okruhů pro rozhovor.

Rozhovory

Výzkum byl proveden kvalitativní metodou polo-strukturovaných rozhovorů, kde jsem se zaměřila především na hlavní představitele vybraných organizací. Všem respondentům byl nejprve zaslán e-mail s průvodním dopisem, jenž zahrnoval informace o mém výzkumu. Na základě e-mailu byly posléze sjednány jednotlivé schůzky. Rozhovory byly provedeny v období dubna 2011 až října 2011, zpravidla na pracovišti respondentů v průběhu pracovní doby. Doba trvání jednoho rozhovoru se pohybovala v průměru 60 minut, přičemž byl na základě předem získaného souhlasu respondentů pořízen ze všech rozhovorů audio-záznam. Tento záznam byl následně pro jednodušší analýzu dat doslovně přepsán. Svůj výzkumný horizont jsem se snažila rozšířit rovněž neformálními

rozhovory s odborníky na danou problematiku, které sloužily spíše jako doplněk k analýze dokumentů. Rozhovory byly provedeny s(e):

- zástupcem ředitele České rozvojové agentury Martinem Náprstkem
- ředitelem nezávislého analytického centra Glopolis Petrem Lebedou
- odbornicí na evaluace Petrou Krylovou

4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK

Dotazování byli zaměstnanci vybraných organizací, přičemž jsem se zaměřila především na hlavní představitele popřípadě zaměstnance, kteří zde působili v době počátků organizace v oblasti aktivit mezinárodní rozvojové spolupráce. Toto kritérium jsem si stanovila zejména proto, že jsem od hlavních představitelů předpokládala větší znalosti a zkušenosti v této oblasti a také možnost lepší reflexe, co se týče srovnání situace na počátku a dnes.

Celkem jsem oslovila 15 organizací, které jsem zpočátku vybírala na základě počtu zaměstnanců a doby působení na poli mezinárodní rozvojové spolupráce. Tímto se můj vzorek značně zmenšil, a proto jsem byla nucena oslovit další organizace, již pouze na základě doby angažovanosti v klíčových aktivitách. Ve třech případech jsem byla zamítnuta a další tři neodpověděli na e-mail. Celkem bylo tedy provedeno 10 rozhovorů s 8 organizacemi, přičemž ve dvou případech bylo potřeba provést s další osobou.

4.5 ANALÝZA DAT

Vzhledem k vybranému tématu a charakteristice dané problematiky jsem se rozhodla vycházet z konstruktivistické teorie a teorie transnacionálního jednání. Směr, který se nazývá *konstruktivismus*, jsem si vybrala z toho důvodu, že se vyznačuje především svým zájmem o způsob interpretace či konstrukce individuů sociálního světa. Bere však v potaz, že tato interpretace či konstrukce se odehrává v závislosti na daném kulturním a historickém kontextu. [Hendl 2005]

Na základě výběru tohoto přístupu jsem uvážila jako vhodnou analytickou metodu *fenomenologickou interpretaci dat*, jelikož se snaží zachytit danou problematiku z pohledu zkušenosti jedince, skupiny nebo jako v mém případě

z pohledu organizace. [tamtéž: 267] Pro mou vlastní reflexi jsem při analýze dat využila rovněž tzv. polních poznámek, jež jsem si vedla v průběhu a po realizaci jednotlivých rozhovorů.

4.6 OMEZENÍ VÝZKUMU

Jako rizikový faktor, jenž by mohl omezovat validitu výzkumu, vnímám především mou nevelkou znalost v oblasti neziskového prostředí. Obdobně bych hodnotila rovněž orientaci vybrané problematiky, na straně druhé by toto pro kvalitativní výzkum mohlo být zároveň plus, jelikož jsem k výzkumu přistupovala bez předem vytvořených závěrů a očekávání. Dalším problémem by mohla být nereprezentativnost vzorku, jelikož ne vždy se mi podařilo rozhovor provést s představiteli organizací či osobou, jež působila při počátcích zahraniční rozvojové spolupráce. Avšak téměř všichni dotazovaní, se kterými byl rozhovor proveden, byli schopni odpovědět na mé otázky. Ve dvou případech bylo potřeba rozhovor provést s další osobou, za účelem doplnění některých otázek. V prvním případě respondent v době rozhovoru v dané organizaci nepůsobil, v případě druhém se jednalo naopak o nedostatečnou orientaci v začátečních krocích organizace z důvodu pozdějšího příchodu do organizace.

Jelikož byl výzkum prováděn v krátkém úseku, počet respondentů je nevelký.

Naopak jako pozitivum a oporu verifikace získaných dat je skutečnost, že díky zvolené metodě analýzy dat jsem se snažila k sebraným datům přistupovat jako k osobním zkušenostem a interpretacím vybraných organizací, nikoliv jako na již předem dané paradigma, které skrze analytické procesy čeká na potvrzení či vyvrácení.

4.7 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU

Před začátkem výzkumu jsem respondenty informovala o účelu našeho rozhovoru a rovněž jsem uvedla důvod, proč byli do mého výzkumu vybráni. Pro

zvýšení důvěryhodnosti jsem nabídla každému z respondentů tzv. informovaný souhlas, což je písemný souhlas ke zpracování osobních údajů. Na základě tohoto souhlasu musí být s údaji nakládáno dle zákona o osobních údajích č. 101/2005. [Simons 2009] Žádný z respondentů však informovaný souhlas nevyžadoval. Nakonec byly dotazovaným poskytnuty závěry z výzkumu v podobě diplomové práce.

4.8 VÝSLEDKY ANALÝZY ROZHOVORŮ

Motivace k aktivitám zahraniční rozvojové spolupráce

Nejprve se výzkum zaměřil na to, jak vybrané organizace konstruují důvody, proč se začaly zahraniční rozvojovou spoluprací zabývat. Na základě analýzy můžeme říci, že se prakticky napříč všemi rozhovory objevovali dva typy motivace, které jsem označila jako motivaci osobní a motivaci vnější. Za motivaci osobní považuji takové důvody, které vedly organizace k zahraniční rozvojové spolupráci z vlastní vůle a nebyly tak nijak ovlivněny dalšími osobami či institucemi mimo organizaci.

• *Osobní motivace*

Častým důvodem, který se v rozhovorech objevoval, byl zájem rozšířit svou působnost v České republice do zahraničí. Tak tomu bylo například u organizace

Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU):

Vlastní zájem rozšíření působnosti na rozvojové projekty

My jsme chtěli oživit tu naši práci, která se tradičně odehrávala v České republice. Všechny naše pracovní cesty na konference, semináře či školení byli vesměs v Západní Evropě a my jsme chtěli tu naši práci oživit v tom, že poskytneme pomoc také v zahraničí, přímo té cílové skupině. Chtěli jsme tedy pomáhat v zahraničí. Protože pomáháme tradičně tady, tak jsme chtěli rozšířit naši práci a prostě být užiteční i v zahraničí...Takže jsme chtěli pomáhat přímo v tom terénu, přímo u zdroje. (Martin Rozumek-OPU)

Podobně tomu bylo v případě organizace **Wontanara**, která se začala rozvojovým projektům zabývat až po té, co se oddělila od tzv. Vysokoškolských humanistů. Zejména tomu tak bylo proto, že se chtěla zabývat právě zahraniční rozvojovou spoluprací.

„Osobní impuls, potřeba pomáhat tam, kde to má význam“

A protože Humanistické hnutí se zabývá všemi oblastmi lidského života, nejen řešením chudoby, ale i tím, co s ní souvisí, třeba se vyjadřuje i k politickým tématům, tak jsme se rozhodli, že si vezmeme na starosti rozvojovou pomoc a projekty v Africe a že se oficiálně oddělíme. (Táňa Bednářová-WTNR)

Dalším společným aspektem, který hrál důležitou roli při motivaci k rozvojové spolupráci, byl přechod od humanitární pomoci. Rozvojová spolupráce byla považována za přirozené kontinuum jednorázové humanitární pomoci.

Přirozený přechod od humanitární pomoci k rozvojovým projektům

No my jsme od začátku spontánně realizovali humanitární pomoc, tak jsme vlastně vznikli. Jako odpověď na aktuální humanitární potřeby za války v Karabachu v Bosně a v Čečensku atd. A někdy koncem devadesátých let jsme v řadě těchto míst tak trochu přirozeně přecházeli od humanitární pomoci přes fázi rekonstrukce k v podstatě k rozvojovým projektům. (Šimon Pánek-ČvT)

Častou situací prezentovanou v rozhovorech je rovněž přechod k rozvojové spolupráci z důvodu nedostatečnosti pomoci humanitární.

Navíc jsme si začali uvědomovat, že těmi humanitárními operacemi v podstatě hasíme nějaké okamžité symptomy, ale nejdeme ke kořenu věci. A upřímně řečeno jsme už byli trochu unaveni tím dělat jenom tu humanitární pomoc, která je hrozně náročná a vlastně jakoby nic nemění, jenom uhasí ten požár často. (Šimon Pánek-ČvT)

Obdobně to vnímá organizace Wontanara, která se proti humanitární pomoci dokonce zásadně vymezuje. Avšak z rozhovoru vyplývá, že ředitelka organizace odlišuje, v jakých situacích je humanitární pomoc pozitivní a v jakých naopak může uškodit.

Reakce na nedostatečnost humanitární pomoci

(...) protože jsme byli dost proti humanitární pomoci, a s tím máme dodnes problém. Samozřejmě ne humanitární pomoci, která má pomoci po nějaké přírodní katastrofě nebo válce, ale nějaká jednorázová pomoc, která by měla řešit problémy lidí tam, kde to potřebují, tak tam si myslím, že to vůbec nemá smysl a spíše to může uškodit. Bohužel jsme se hodně potýkali s důsledky humanitární pomoci, hlavně v těch zemích, kam tedy proudila více. (Táňa Bednářová-WTNR)

Podle filosofie organizace je potřeba pomoci dětem v Africe nikoli pouze tím, že jim některé z organizací postaví školu, ale za důležité považuje místním pomoci, aby byli schopni ve škole fungovat a učit žáky, co je potřeba. Za podstatné uvádí zejména pouto solidarity a porozumění mezi dětmi různých národností.

Můžeme se rovněž setkat s rozlišením rozvojové pomoci s návazností na pomoc humanitární a projekty, jež vznikly „čistě“ jako rozvojové. V této chvíli se však nejedná o motivaci osobní, nýbrž o podnět vnější. Potvrzuje to například výpověď Šimona Pánka, ředitele ČvT:

A u čistě rozvojových projektů, nesouvisejících s konflikty a s potřebou té humanitární fáze vůbec, tak asi tím impulsem bylo to, že se začalo mluvit v zásadě na úrovni některých českých ministerstev o rozvojových projektech. (Šimon Pánek – ČvT)

Vidíme tedy, že v některých případech může být motivace osobní i vnější zároveň. Jak z rozhovoru vyplynulo, na jedné straně bylo impulsem vědomí nutnosti rozvoje v místě působení, na straně druhé byla nabídka projektů ze zahraničí i na domácí půdě.

Takže jsme dostali jednak ten impuls zvenčí, jednak jsme si sami uvědomovali, že rozvoj je potřeba, ať už navazuje na krizi nebo i rozvoj sám o sobě. Navíc bylo jasné, že budou k dispozici státní prostředky a že je možné začít žádat o rozvojové projekty. (Šimon Pánek- ČvT)

Nicméně proti stanovisku, že by aktivity zahraniční rozvojové spolupráce či vznik organizace samotné vznikaly za účelem získávání finančních prostředků, se organizace Člověk v tísni jasně vymezuje:

To hlavní proč jsme se ZRS začali zabývat, souvisí s tím, že obecně působíme v oblastech, kde jsou lidé v tísni a ta tíseň může být válečná, může to být zemětřesení, ale může to být také hluboká chudoba, nemožnost přístupu ke vzdělání, zdravotnictví, pitné vodě a tak dále. Čili my neexistujeme kvůli tomu, abychom žádali o granty a ani jsme tak nebyli založeni. (Šimon Pánek- ČvT)

- **Motivace z vnějšku**

Jako motivaci z vnějšku jsem pojala veškeré impulsy, které byly zapříčiněny osobou, institucí či nastalou situací vně organizaci. Vnější prvky motivace byly poněkud více rozmanité, nicméně lze najít i určité shody.

Na základě rozhovorů se ukázalo, že častým aspektem počtů aktivit rozvojové spolupráce v zahraničí, bylo přizvání k projektům od domácích či zahraničních subjektů⁹. Na svůj první projekt do zahraničí vzpomíná i spoluzakladatelka **Charity ČR** Květa Princová:

Projekt od ministerstva

Jako první se mi vybaví pomoc do Moldavska, což bylo někdy 2001/2002 a začalo to ministerstvo vnitra. Ty chtěli udělat v Moldavsku kampaň, která měla varovat lidi, kteří sem jezdí do ČR za prací, že se tady mohou dostat do rukou mafie. Úkolem bylo dostat je na legální způsob práce, spíše než rozvojová práce to byla taková kampaň. Probíhala i osvěta ve školách. (Květa Princová- Charita ČR)

Jak je vidět, respondentka ze svého pohledu tento projekt nedefinuje zcela jako zahraniční rozvojovou spolupráci. Avšak z výpovědi vyplývá, že právě skrze tuto kampaň měla organizace možnost nahlédnout na situaci na Moldavsku a shledat pomoc od ministerstva za nedostatečnou. Na základě této zkušenosti se tedy Charita ČR rozhodla vytvořit vlastní rozvojový projekt a počala tím své aktivity v zahraničí.

Mě osobně se tento projekt moc nelíbil a přemýšlela jsem, jak tady z toho ven a hodně jsem tam komunikovala v tom Moldavsku s lidmi a když jsme zjistila situaci v té zemi, tak jsem si řekla, ale jestli chceme udělat něco proti té migraci, tak musíme něco udělat pro ty lidi tam. Já si myslím, že to byl takový první projekt, který můžeme nazvat rozvojovým. (Květoslava Princová-Charita ČR)

Podobný aspekt motivace se objevil rovněž v případě organizace **Multikulturní centrum**. Bývalý ředitel Jakub Hurrle vzpomíná na první projekt jako na spoluúčast na projektu v zahraničí s Charitou ČR:

Přizvání ke společnému projektu

Byl to vlastně projekt Charity ČR a oni nás oslovili jako partnery. Hlavně co se týká našich znalostí interkulturního vzdělávání a kvůli migraci. Naše úloha v tomto projektu byla vytvářet školící materiály jako manuál pro ty učitele nebo sbírka textů pro studijní využití a za druhé

⁹ Ve většině případů se jedná o ministerstva ČR či další neziskové organizace z ČR i zahraničí.

vznikla na našem portálu migrace online nová sekce migrace a rozvoj, kde jsou texty, které se zabývají těmi souvislostmi mezi migrací a rozvojem. (Jakub Hurrle- MKC)

Můžeme si všimnout, že Jakub Hurrle v rozhovoru vysvětluje, že si Charita vybrala právě MKC, jelikož se zaměřuje spíše na migraci a multikulturní vzdělávání. Organizace byla k projektu přizvána jako odborník na vzdělávání mezi různými kulturami. Jak je tedy vidět, organizace se nepustila do zahraniční rozvojové spolupráce z vlastního podnětu, nýbrž z podnětu vnějšího.

Organizace **ADRA** reprezentuje jiný aspekt motivace k zahraniční rozvojové spolupráci. Z výpovědi spoluzakladatelky organizace ADRA vyplývá, že jak vznik organizace samotné, tak aktivity ZRS, jsou důsledkem existence organizací ADRA v zahraničí. Dalo by se říci, že skutečnost, že se organizace začala rozvojovými aktivitami v zahraničí zabývat, byla jakousi „samozřejmostí.“

M. Skovajsa na základě teorie sociálních počátků řadí ADRU spolu s Charitou ČR mezi nábožensky motivované NNO. [Skovajsa 2010] Tato teorie se však konkrétně zaměřuje na vznik těchto organizací, nikoliv na motivaci k ZRS. Nicméně můžeme předpokládat, že svou roli při výběru aktivit měla i církve adventistů.

Poslání ze zahraničí

My jsme to tedy měli dané, převzali jsme od zahraničních ADER to poslání. A tam tedy byla ta zahraniční pomoc, která je jak rozvojová, tak i humanitární. Humanitární ta se poskytuje vždy přímo po nějaké katastrofě či neštěstí a rozvojová pomoc to je ta, která je dlouhodobá, která neposkytuje jen tu prvotní pomoc, ale pracuje s lidmi dál a snaží se je vzdělávat, vést je k tomu, aby byli v budoucnu soběstační.. (Miroslava Žaludová- ADRA)

Dalším příkladem motivace k aktivitám ZRS, které ve své výpovědi zmiňuje představitelka **Arcidiecézní Charity**, jsou nové možnosti po pádu železné opony. Lze říci, že pro organizaci bylo rozšíření rozvojových aktivit do zahraničí logickým krokem.

Nové možnosti po otevření hranic

„Bylo to logickým krokem pro Charitu. Tím, jak bylo možné po 89tém expandovat, otevřeli se hranice, vyskytla se možnost pomoci i jinde nežli u nás.“ Takže ta činnost byla úplně stejná, pouze přesáhla ty hranice.“ (Petra Matulová- Arcidiecézní Charita)

Působení aktivit, kterými se organizace zabývala doposud na území ČR, bylo tak možné rozšířit za hranice státu. *Takže ta činnost byla úplně stejná, pouze přesáhla ty hranice. (Petra Matulová-Arc. Charita)*

Odlišný aspekt motivace k zahraniční rozvojové pomoci můžeme vidět v případě organizace **Likvidace lepry**, kde byla důvodem počátku rozvojové pomoci do zahraničí křesťanská setkávání. V tomto případě se projevuje přímý vliv náboženství na motivaci k aktivitám ZRS, na který upozornil M. Skovajsa. Ten ve své stati zabývající se historií NNO poukazuje na vliv křesťanské charity a dobročinnosti na moderní Evropu. [Skovajsa: 49]

„Na základě setkávání určité skupiny lidí“

(...) k prvnímu impulsu vzniku došlo na základě setkávání určité skupiny lidí, myslím, že to byla biblická setkávání v čele s Jiřím Holým, který si dal za cíl založit organizaci zaměřující se na vymýcení lepry ve světě. Díky existenci tohoto občanského sdružení, které vybírá peníze formou darů, se začaly tyto peníze zasílat do zahraničí, kde se následně kupují léky na léčbu lepry. (Lubomír Hajas-Likvidace lepry)

Dílčí závěr:

Analýzy otázky týkající se motivace a počátků mezinárodní rozvojové spolupráce ukázala dva typy motivace, proč se vybrané organizace začaly touto problematikou zabývat, a to motivace osobní a motivace z vnějšku. Pro některé z organizací, jak vyplynulo z analýzy, bylo počátečních motivací více. Ve shodě s konstruktivismem můžeme vnímat tyto motivace a především motivaci osobní jako schopnost aktérů identifikovat a sledovat své zájmy. [Barša, Císař 2008: 295]

První kroky organizací k aktivitám ZRS

Ve výpovědích týkajících se počátečních kroků ve vybrané oblasti se objevovali téměř s pravidelností tři oblasti potřeb, jež bylo nutné zajistit. Jedná se o zajištění ekonomických a sociálních zdrojů a v neposlední řadě výběr a seznámení s místem působení.

- **Zajištění ekonomických zdrojů**

Jedním z nejčastějších kroků, jak z rozhovorů vyplývá, je potřeba zajištění dostatečného množství kapitálu, aby bylo možné aktivity ZRS začít vykonávat. Z následující výpovědi plyne, že přes počáteční entuziasmus si organizace začala tuto potřebu uvědomovat velmi rychle. A nejen to, lze si rovněž povšimnout, že tomuto kroku ještě předcházela potřeba publicity organizace jako takové. Takto popisuje první kroky organizace ADRA M. Žaludová:

„Nejdříve bylo důležité zajistit finanční prostředky“

Ty začátky byly takové nadšenecké, amatérské... Nicméně my jsme se do toho vrhly s plnou vervou. (...) Nejdříve jsme fungovali ve třech lidech a neměli jsme další zaměstnance, ale tenkrát (...) byly tzv. civilní služby (...). Takže jsme tady měli k pomoci kluky z civilní služby (...). Nejdříve bylo důležité získat finanční prostředky, čili začít o sobě nějakým způsobem dávat vědět, získat nějaké sponzory... A teď, co budeme dělat? A abychom na tom nebyli sami... Takže jsme si určili, že musíme sehnat sponzory, což se nějakým způsobem zpočátku zadařilo. Nejdříve to nebyly žádné velké sumy, ale na rozjezd to stačilo. (Miroslava Žaludová- ADRA)

O nutnosti zajistit finanční oporu na vykonávání aktivit se zmiňuje také K. Princová z Charity ČR:

Snaha získat finanční podporu z EU

Pak jsme hledali nějaké prostředky, což šlo buď přes vládu (protože peníze na Ukrajinu jsme také dostali od naší vlády) nebo potom ze sbírek, ale je teda pravdou, že na rozvojovou pomoc se peníze moc vybírat nedají. Na rozvojovou pomoc je potřeba získávat peníze buď od velkých donorů, kteří moc neexistují nebo od vlády a evropských projektů (z Europeidu) atd. (Květa Princová- Charita ČR)

Z výpovědi je patrné, že získávání prostředků na rozvojové projekty v sobě zpočátku neslo značné komplikace. Dle K. Princové bylo proto vhodnější získat peníze od větších donorů, jako jsou například firmy, vláda či EU.

Se stejným problémem zajišťování peněz na aktivity rozvojové spolupráce do zahraničí se setkala rovněž organizace Člověk v tísni. Jak říká ředitel organizace Š. Pánek, bylo snadnější zabezpečit prostředky na humanitární pomoc. (...) *na ty humanitární jsme vybírali přirozeně, kdežto ty rozvojové, na ty se dost dobře v té době vybírat nedalo. (Šimon Pánek- ČvT)*

Dalšími organizacemi, jež začínaly své aktivity realizovat na základě grantů EU, byly rovněž OPU a MKC. Skutečnost, že po vstupu ČR do EU převzala roli primárního finančního zdroje, dokazuje rovněž výzkum politického aktivismu O.

Císaře, který v tomto smyslu hovoří o tzv. evropeizaci českého občanského života. [Císař 2008]

• **Potřeba zajištění sociálního kapitálu¹⁰**

Jako další důležitý krok v počátcích aktivit ZRS, se objevovala potřeba lidského kapitálu. ADRA v tomto případě hovoří o nezbytnosti budování sítě dobrovolníků, které bylo v počátcích nutné zajistit:

Budování sítě dobrovolníků

Uvědomili jsme si, že to nemůžeme dělat úplně samy, takže jsme začaly budovat síť dobrovolníků po ČR. My jim říkáme „adráci“ a to jsou ti naši spolupracovníci. A použili jsme lidi, tím jak má církve po celé republice různé sbory (...), místa, kde se lidé shromažďují, tak tam chodí lidé a my jsme použili opravdu každý ten sbor. (...) A každý ten sbor určil jednoho člověka, který by se stal naší kontaktní osobou, na kterého bychom se mohli obracet. (...) Takže jsme vybudovali síť přibližně 150-180 lidí, které jsme začali motivovat, informovat o tom, co je posláním ADRY, na co se chystáme a začali jsme si je i systematicky školit. Školili jsme je, jak dělat fundraising (...), aby ti lidé byli schopni oslovovat firmy, aby byli schopni já nevím vyžádat mouku, rýži, sůl (...). (Miroslava Žaludová- ADRA)

Z výpovědi M. Žaludové vidíme, že důležitou součástí konstrukce dobrovolnických sítí bylo seznamování s filosofií organizace a různá školení, jak postupovat při získávání zdrojů na zahraniční rozvojové aktivity.

Podobně postupovala rovněž organizace Wontanara, která se na rozdíl od ADRY rozhodla vytvořit síť dobrovolníků přímo v místě působení, kde kontaktovala místní studenty a další obyvatele. Jak z výpovědi T. Bednářové plyne, Wontanara oproti dalším organizacím začínala zcela bez finančních prostředků. Důvodem byl právě úmysl zapojit místní obyvatele a naučit je vystačit si sami.

„Kontaktovali jsme místní studenty“

¹⁰ Pojem sociální kapitál se stal pro NNO významný v 90. letech 20. století. Můžeme se setkat se dvěma neslučitelnými významy. Porters rozlišuje individuální a kolektivní sociální kapitál. Jako individuální sociální kapitál vnímá zdroje, které získá jedinec prostřednictvím kontaktů se známými lidmi. Zato zdroje kolektivního sociálního kapitálu pochází ze vztahů mezi lidmi, jež může společnost využít k řešení dilemat kolektivního jednání. [Skovajsa: 43]

Všechny ty projekty začínali vlastně bez jakýchkoliv našich financí, protože my jsme ani žádné neměli, my jsme se hlavně snažili o to, aby něco dělali. Tímto jsme přilákali lidi, kteří z toho nechtěli nic vytěžit, protože my jsme kontaktovali na univerzitě spoustu studentů tam. Kontaktovali jsme tisíce lidí a ti, kteří zůstali, jsou vlastně lidé, kterým na tom záleží stejně tak, jako nám a ve stejném smyslu. (Táňa Bednářová-WTNR)

Jak si můžeme z následující výpovědi dále povšimnout, dalším důvodem komunikace s místními obyvateli bylo získat informace o tom, co je dle jejich názoru potřeba zajistit pro rozvoj země. Organizace se, jak vidíme, snažila naslouchat místním lidem a porozumět jejich vlastním požadavkům.

Spolupráce a komunikace s místními

Vždy jsme hlavně dbali na to, aby ty projekty nebyly odříznuté od potřeb té komunity a aby to prostě nebylo tak, že někdo přijede z venku a řekne tak super tady máme projekt, máme na to peníze, takže ho tady uděláme a tak tady to máte. To většinou skončí špatně, protože ti lidé k tomu nemají žádný vztah. Takže to o co my se snažíme je, aby všichni spolupracovali, aby se všichni na tom projektu podíleli a aby oni sami řekli, co mají za největší problémy. (Táňa Bednářová-WTNR)

Rovněž organizace Likvidace lepry navázala kontakt s místním obyvatelstvem, avšak z výpovědi L. Hajase vyplývá, že kontakt byl víceméně nutností kvůli problémům s Indickou vládou.

Spolupráce s místním biskupstvím v době nesnází

Začali se tam posílat léky na léčbu lepry, ale byly tam posílány na mise také řádové sestry. Z toho pak vzešla myšlenka, že by bylo dobré postavit Česko-Indickou nemocnici, tedy, že by LL postavila na svoje náklady nemocnici, která by zadarmo v Indii léčila nemocné, ty nejchudší. Indie však výstavbu nechtěla povolit, takže se navázala spolupráce s tamním biskupstvím, které na sebe vzalo veškeré právní závazky a LL vlastně spolufinancuje chod této nemocnice. (Lubomír Hajas-LL)

Na projektu začala organizace pracovat ve spolupráci s jinými zahraničními organizacemi, což se objevuje ve výpovědích jako další způsob zajištění lidského kapitálu. Například K. Princová z Charity ČR poukazuje na důležitost podpory svých zahraničních partnerů:

Spolupráce s dalšími organizacemi

No a Charita tam má partnera, protože tam jsou ty katolické farnosti (je jich tam asi 11), které s těmito začátky pomáhali. Potom tam s námi pracovala německá charita, ale ta dělala projekt zaměřený na ekologii. Podle nich byly další projekty v Gruzii. (Květa Princová- Charita ČR)

Spolupráci se zahraničními organizacemi uvedla taktéž organizace OPU, ČvT či MKC. Jako hlavní důvod této spolupráce uvádí organizace především výměnu zkušeností. Organizace ČvT dodává, že příčinou spolupráce bylo rovněž poučit se z nepovedených projektů zkušenějších organizací:

Učili jsme se od ostatních, zároveň jsme na to měli nějaký vlastní názor, učili jsme se i z toho co nefungovalo v těch válečných oblastech nebo po krizích a u rozvojových projektů to bylo. (Šimon Pánek- ČvT)

Z výše prezentovaných výpovědí plyne, že v případě vybraných organizací bylo nutné zajistit především kolektivní sociální kapitál. Co se začáteční spolupráce při aktivitách ZRS týče, potvrzuje se teze NNO jako transnacionálního aktéra, jenž interaguje nejen na úrovni státu.

• **Určení místa působení a rekognoskace terénu**

Jak vyplývá z rozhovorů s představiteli organizací, neméně důležité bylo na samém počátku určení místa, kam bude organizace své aktivity směřovat. Aspekty výběru místa, jak můžeme vidět z následujících ukázek, byly rozmanité.

M. Rozumek, ředitel organizace OPU vypráví, že výběr Gruzie byl zapříčiněn jak jazykovou znalostí, tak také vřelým vztahem k zemi samotné. Zároveň je z ukázky vidět, že k výběru přispěla rovněž osobní známost s příslušníkem této země, což umožnilo v období začátků působnosti snadnější komunikaci s tamními uprchlíky.

Výběr na základě jazykové způsobilosti

Vybrali jsme si jednu zemi, Gruzii, a to v podstatě z toho důvodu, že někteří z nás mluví ještě stále dobře rusky. Dále je nám tato země sympatická tím, jak byla dlouho v područí Ruska a v současné době s tím má stále velké problémy, takže jsme jim chtěli pomoci. Pak také jedna kolegyně má za manžela Gruzínce, takže jsme se s ním domluvili, že by nám v těch začátcích pomohl. Takže přišlo to tak nějak náhodou a jsme za to rádi, že jsme se tam dostali. (Martin Rozumek- OPU)

Jinou strategii výběru zvolila organizace ČvT, která vybírala země na základě priorit české vlády a na základě znalosti země. Š. Pánek popisuje výběr zemí na počátku takto:

Výběr dle priorit vlády

Výběr těch prvních zemí na rozvojové projekty jsme udělali podle priorit české vlády tehdy a podle toho, kdo jakou zemi znal a měl pocit, že tam vymyslí něco, co má smysl, což byla Namibie a Etiopie na začátku. (Šimon Pánek- ČvT)

Zcela odlišný výběr, kam soustřeďovat aktivity rozvojové spolupráce, byl rovněž v případě organizace Likvidace lepry. Pro tu, jak z názvu vyplývá, byla logickým aspektem výběru skutečnost, zda se v zemi vyskytuje lepra.

Nejvíce nakažených leprou je v Indii, tudíž jsme společně ve spolupráci s německými organizacemi začali působit právě tam. (Lubomír Hajas-LL)

Navazujícím krokem na určení místa působení svých aktivit, o kterém často respondenti hovořili, bylo seznámení se s tímto místem. V případě organizace, OPU, jak z rozhovoru plyne, bylo seznámení se s místem působení zároveň dalším aspektem výběru. M. Rozumek vzpomíná:

Seznamování se s oblastí působení na základě seminářů

Tehdy jsme byli v jižním Rusku a měli jsme tam semináře s různými organizacemi a tím jsme se tak poprvé k tomu dostali. Poznali jsme, že v jižním Čechsku pracovat nechceme, takže si vybrali druhou stranu Kavkazu. A v podstatě s touhle pomocí jsme začínali... (Martin Rozumek-OPU)

Jak je vidět, právě na základě seznámení se s místem působení organizací pomohlo pochopit, na jaké aktivity rozvojové spolupráce je třeba se zaměřit.

Rovněž v dalších případech vypovídali představitelé organizací nutnost seznámit se s místem, kam se rozhodla své aktivity soustředit. Výpověď Š. Pánka dokazuje, že kromě poznání místa, byla účelem také kontrola dodávek. Z toho je tedy patrné, že zde byly zároveň obavy, jak bude s materiálem nakládáno.

Svědectví o zemích, kde působili

(...) začali jsme tam prostě vypravovat dodávky s pomocí a jezdili jsme fyzicky s těmi dodávkami, jednak abychom je doprovodili až na místo, pohlídali, jednak nás to samozřejmě zajímalo a chtěli jsme se něco dozvědět o těch zemích a přivést o těch zemích nějaké svědectví. (Šimon Pánek- ČvT)

Zajímavý příklad, který popisuje významnost seznámení se s místem působení, uvádí P. Matulová:

„Důležité je poznat kulturní zvyky v dané zemi“

První kroky byly do určité míry naivní: myšlenky typu- budeme pomáhat, budeme si věřit, budeme partneři a víme, jak se k sobě partneři mají chovat. V této chvíli se naráží na kulturní rozdíly, např. partnerství v pojmu Afriky znamená něco jiného než partnerství v pojmu Čecha, Evropana. (Petra Matulová- Arc. Charita)

Jak si lze povšimnout, respondentka ve své výpovědi poukazuje na důležitost historicko-kulturního kontextu, jenž ve své definici rozvoje uvádí taktéž Pieterse¹¹. Na základě rozhovoru tak můžeme konstatovat, že je nezbytné nejen seznámit se se situací v dané zemi, ale taktéž pochopit její kulturu a zvyky společnosti.

Na rozdíl od ostatních organizací P. Matulová dále zmiňuje, že neméně důležitým krokem v počátcích bylo zajistit, aby byli spokojeni rovněž jejich dárci. Zde narážíme na marketing organizace, který se zaměřuje na jednotlivce, neboli klienta či zákazníka. Dle T. P. Hollanda se právě marketing stal v dnešní době nezbytnou součástí úspěchu organizací občanské společnosti.¹²

Informace o tom, co chtějí dárci

Je velmi důležité si stanovit, co to má přinést těm místním, na druhou stranu se nesmí podceňovat to, co chtějí také ti dárci, aby se udržel jejich zájem. (Petra Matulová- Arc.Charita)

V následující ukázce je vidět, že již v počátcích aktivit ZRS docházelo také k sepisování prvních smluv a tvorbě pravidel mezi zeměmi.

První smlouvy, pravidla

Začínají tedy vznikat smlouvy a pravidla programů, což spočívalo v sepsání nějaké dosavadní praxe, tak aby spolupráce mohla dále fungovat a pak to pokračovalo dál a pravidla se vyvíjela. (Petra Matulová- Arc.Charita)

Dílčí závěr:

Po analýze otázky týkající se počátečních kroků v oblasti vybrané problematiky se ukázalo, že aktéři nejčastěji zmiňují 3 opatření, kterými jsou: snaha získat

¹¹ Tato definici byla uvedena jako výchozí pro mou práci na straně 6: „ (...) jaký druh intervence je vhodný, se přirozeně mění podle třídy, kulturně-historického kontextu a vztahů moci.“

¹² Marketing při plánování a později při realizaci služeb získává a využívá veškeré informace o aktivních účastnících. Účelem je zajistit zájem a podporu co největšího počtu dárců a sponzorů. [Holland 2010]

finance, zajistit dostatek lidí ochotných podílet se na aktivitách a seznámit se co nejlépe s prostředím, kam aktivity vybrané organizace směřují.

Můžeme konstatovat, že důležitým aspektem vývoje aktivit ZRS byla finanční podpora, díky které mohly organizace začít realizovat konkrétní projekty. Jako neméně podstatný se ukázal význam kolektivního sociálního kapitálu, o který se zasadil především R. Putnam v návaznosti na francouzského sociologa A. de Tocquevilla. Putnam zastává názor, že *občanská sdružení, i naprosto nepolitická, (...), posilují demokracii, protože své členy učí základním politickým činnostem.* [Skovajsa: 44] Aby organizace mohly vyhodnotit nejlepší způsob intervence, je dále klíčové poznat místo působení a jeho kulturně-historický kontext, který je zmiňován jak v obecné definici rozvoje dle Pietersna, tak v tezíh konstruktivismu. Ty zdůrazňují význam chápání aktérů z historicky specifických vztahů k ostatním aktérům. [Barša, Císař: 295] Organizace Charita ČR pak poukázala na další významný aspekt, jímž je marketing NNO zaměřující se na komunikaci se zákazníky (dárci, donory apod.) [Holland: 238]

Priority v klíčových aktivitách a způsob jejich výběru

Otázka související se způsobem výběru aktivit ZRS se měla zaměřit především na posun v této oblasti, jak je tomu dnes a jakým způsobem byly vybírány tyto aktivity v počátcích.

Co se týče způsobu výběru na počátku působení rozvojových aktivit do zahraničí, nejčastější odpovědí objevující se v rozhovorech bylo, že organizace reagovaly na dění ve světě. Přesto každá z organizací, jak z jednotlivých výpovědí plyne, reagovala na různé podněty. Například Arcidiecézní Charita vybírala priority rozvojových aktivit na základě podnětů tamních obyvatel.

Na základě podnětů tamních obyvatel

Podle hlavních impulsů, které se k nám dostávaly, to bylo vzdělávání. Už jen od těch indických sester...jejich hlavní myšlenka byla, když nejsme vzdělaní, nemůžeme se rozvinout, nemůžeme rozvíjet naši zemi. Takže první cesta bylo to vzdělávání, pak když se nad tím přemýšlelo, tak nejen vzdělaný, ale hlavně zdravý člověk může rozvíjet svoji zemi, takže k tomu musíme přidat nějakou zdravotní péči. (Petra Matulová- Arc. Charita)

Z výpovědi P. Matulové je tedy zřetelné, že vývoj aktivit ZRS byl postupný. Jako nejdůležitější se ukázalo vzdělání a k tomu se postupně přidávaly aktivity, které vykrytalizovaly v průběhu aktivity předcházející.

Rovněž v případě organizace Wontanara probíhal výběr priorit rozvojových aktivit na základě komunikace s tamními obyvateli.

Na základě průzkumu v místě působitě

Začínali jsme s tím, že naším cílem bylo zlepšit podmínky lidí obecně. V Guinei konkrétně, kam jsme se vydali, tak jsme se ptali, co tam je za problémy, co by je vyřešilo a tak nějak z toho vyplynulo, že především vzdělání. Hlavně to bylo rovněž jednodušší na zorganizování a nevyžadovalo to žádné zvláštní finance. Samozřejmě se pak začali přidružovat i další...vždy to vyšlo od lidí, se kterými jsme byli v kontaktu, takže někdo řekl, já bydlím tam a my tam máme tenhle problém např. velkou kriminalitu a nemáme pouliční osvětlení. Takže tyto první projekty byly neplánované a vyplývali z potřeb těch místních lidí. (Táňa Bednářová-WTNR)

Z předchozí ukázky je dobře patrné, že taktéž u organizace Wontanara vývoj aktivit ZRS probíhal postupným nabalováním aktivit, přičemž na počátku bylo lidem v místě působitě potřeba, stejně jako v případě Arcidiecézní Charity, poskytnout základní vzdělání.

Obdobným způsobem vybírala priority svých aktivit ZRS také organizace ČvT. Ta sice reagovala taktéž na světové dění, avšak podnětem, na co své aktivity na počátku zaměřit byl vlastní úsudek. Takto na způsob výběru priorit svých aktivit vzpomíná ředitel Š. Pánek:

Co je potřeba, co je největší problémem v dané oblasti

Řekl bych, že to bylo v podstatě intuitivně a vzdělávání, my jsme dělali hodně obnovy vzdělávání a vzdělávacích institucí i po válkách právě v Čečensku, v Bosně, v Kosovu. Protože nějak ne psaně, leč hluboce zakořeněně v té organizaci je pocit, že vzdělávání klíč k budoucímu životu aniž jsme si to někdy definovali nebo postulovali. (Šimon Pánek- ČvT)

Na otázku, která měla reflektovat odlišnosti ve výběru priorit klíčových aktivit, dále Š. Pánek odpovídá:

V Namibii, kde jsme začínali, tak tam to bylo přes takový prvotní průzkum vlastně, kdy Kateřina Kašová, která ten projekt tehdy psala, tak prostě jela do Namibie jako do prioritní země a sešla se normálně s představiteli nevládek tam, s lidmi na úrovni vlády a ptala se, co je největší potřeba. Takže její otázka byla, co je nejvíc potřeba, co je největší problém a odpověď byla

slumy a HIV/AIDS v Namibii. No a tak se vypravila do slumů a tak jsme designovali svůj vlastně druhý zhruba rozvojový projekt. (Šimon Pánek-ČvT)

Jak je tedy vidět, v případě organizace ČvT na počátku probíhal výběr priorit aktivit ZRS spíše na základě vlastního úsudku, co je pro tamní obyvatele nutné zajistit. Posun, jak si lze na základě předchozí odpovědi povšimnout, nastal v tom, že se organizace začala více zajímat o názory tamních obyvatel na to, co je potřeba zajistit. Celkově ČvT vnímá, stejně jako v předchozích případech, jako hlavní prioritu rozvojových aktivit vzdělávání.

Dalším způsobem výběru priorit aktivit ZRS, který byl v rozhovorech prezentován, je výběr na základě „poslání“ organizace, nebo také na základě předchozích zkušeností z ČR, jako tomu bylo například u organizace OPU:

Aktivity jsme vybírali podle toho, co umíme

My jsme naše aktivity vybírali podle toho, co my děláme. Bylo to dáno tím, co děláme tady v České republice. Takže právní, sociální poradenství, vzdělávání, přenos zkušeností. Chtěli jsme dělat to, co umíme. Jinak my jsme začínali s těmi transformacemi, což bylo hlavně vzdělávání, přenos dobrých zkušeností z ČR. (Martin Rozumek-OPU)

K odlišnostem ve výběru priorit svých aktivit ZRS na počátku a dnes se M. Rozumek vyjadřuje takto:

Pak jsme se chtěli posunout, čím dál více tak, abychom pomáhali konkrétním běžencům v té cílové zemi. Takže už ne jenom vzdělávání a kurzy, ale řekl bych v hlavní míře konkrétní pomoc těm postiženým lidem v tom regionu. Takže ty poslední projekty se zaměřovali opravdu na to, aby se tam těm lidem dařilo líp, aby neměli důvody odcházet do ČR, aby si tam byli schopni najít práci a prostě tam ten život měli lepší a kvalitnější. Takže tam je určitě ten posun od toho vzdělávání k té přímé pomoci, ale nadále se také věnujeme tomu vzdělávání. (Martin Rozumek-OPU)

Z ukázky je patrné, že se organizace postupem času snažila priority svých aktivit lépe definovat a zaměřila se spíše než na kvantitu rozvojových aktivit, na jejich kvalitu. Organizace své aktivity postupem zaměřuje na kvalitnější a lepší život jedinců v místě působitě, což koresponduje s jednou ze základních teorií rozvoje *koncepte lidských možností* Amartya Sena z přelomu 80. a 90. let.¹³

Na základě poslání a předchozích zkušeností vybírala priority rozvojových aktivit rovněž Charita ČR. Jak vidíme, na počátku se Charita věnovala především

¹³ Více uvádí diplomová práce k Senově koncepci na str. 5

vzděláváním a rozvojem komunit. O významu poslání organizace pojednává ve své stati také T. P. Holland. Zde zdůrazňuje, že by všechny aktivity organizace měly sloužit k naplňování jejího poslání.

Z definice naší organizace

Jednak z definice poslání té organizace samotné, že jsme se chtěli věnovat buď podpoře nějakých komunit, nebo vzdělávání. Museli jsme na počátku zvážit, co je pro nás důležitější (francouzská charita nás chtěla připojit spíše k lidsko-právním projektům) a my jsme se vydali tou cestou sociální práce. Charita se tedy zaměřuje více na ty různé charitativní projekty a méně se zaměřuje na ta lidská práva. (Květa Princová- Charita ČR)

Současný ředitel Charity ČR P. Gruber, popisuje nynější způsob výběru priorit klíčových aktivit takto:

Priority určujeme na základě každoročního vyhodnocení aktivit

Určujeme je tak, že každý rok uděláme strategický plán, který vzniká participativně. Čili tak, že se sejde celý tým na dva dny, identifikuje si své potřeby a z toho nám vyjde, co je potřeba (tedy jaké priority jsou důležité). Každý rok si pak naše aktivity aktualizujeme, zda jsme spokojeni se všemi prioritami. (Pavel Gruber- Charita ČR)

Jak si můžeme z následující výpovědi všimnout, priority rozvojových aktivit Charity ČR zůstávají v podstatě od počátku působení v aktivitách ZRS stejné. Přesto však vidíme, že se vývoj aktivit postupně přizpůsoboval zejména novým trendům v oblasti ZRS.

Řekl bych, že základ se v podstatě neliší, základním vzděláváním a podporou obživy se zabýváme od počátku působení. Věnujeme se tomu především také proto, že to děláme již dlouho a máme v těchto oblastech zkušenosti. Vývoj spočívá v sledování nových trendů, reflektujeme, co se děje, tzn. postupně některé priority přibývají a některé naopak ubývají. Konkrétně před takovými 6 lety jsme neměli v prioritách například klimatické změny, dnes již jsou na programu. (Pavel Gruber- Charita ČR)

Také organizace Likvidace lepry vybírala priority svých rozvojových aktivit na základě poslání organizace. Jak již z názvu vyplývá, začala se organizace od počátku věnovat lidem postiženým leprou. Postupně začala organizace směřovat priority aktivit ZRS rovněž na lidi postižené tuberkulózou či malárií.

Od počátku máme stejné poslání

Naše základní priority jsou v podstatě od počátku působení stejné, tedy pomáhat lidem nemocným leprou. Jinak se samozřejmě snažíme o zefektivnění naší práce, aby pomoc byla důsledná a přišla na místa, kde je potřeba. 90% našich středisek je zřizováno místními církvemi.(...) Priority jsou, jak již jsem uvedl od počátku stejné, pouze se přidala léčba TBC, případně pomáháme i nemocným s malárií. (Lubomír Hajas- LL)

Dílčí závěr:

Jak je vidět, velmi často uvádí organizace za počáteční prioritu aktivit ZRS vzdělání. Lze tedy říci, že se tak potvrzuje myšlenka mezinárodní nevládní organizace Oxfam, která postulovala podporu lidských schopností či možností jako klíčový faktor rozvoje.¹⁴

Ukázalo se, že při výběru priorit aktéři komunikují s tammím obyvatelstvem, což je dle konstruktivismu významným předpokladem strategického jednání¹⁵. Neméně podstatné je pro organizace rovněž naplňování jejího poslání, které je dle Hollanda součástí procesu strategického plánování¹⁶.

Obecně z představených výpovědí vyplývá, že ačkoli většina priorit zůstává neměnná, všechny organizace se postupem času snažily o profesionalizaci a větší efektivitu klíčových aktivit ZRS. Důležitým aspektem proměn aktivit ZRS je soulad s novými trendy na poli ZRS, skrze které se NNO přibližují mezinárodním normám. Kromě nejčastěji vyjmenovávaných priorit rozvojových aktivit jako je vzdělávání, podpora zemědělství a dalších sociálně zaměřených projektů se objevují nové projekty zaměřené na podporu demokracie, lidských práv či na klimatické změny.

Cíle aktivit ZRS a prostředky k jejich dosažení

¹⁴ Definici rozvoje podle nevládní organizace Oxfam představuje diplomová práce v teoretické části, v podkapitole „Exkurz rozvoje“ na str. 14

¹⁵ Konstruktivisté tvrdí, že sociální interakce nelze vysvětlovat z kauzálních, objektivních daností, tak jak jim aktéři rozumí, ale je zapotřebí rozumět významům aktéry sdíleným ve společném kulturním prostoru. [Barša, Císař: 300]

¹⁶ Strategické plánování je důležitou povinností manažera NNO, který tímto dohlíží na to, aby veškeré aktivity sloužily k naplňování poslání organizace. [Holland: 234]

Otázka zaměřující se na cíle klíčových aktivit vybraných organizací, se kromě změn v těchto cílech od počátku působení na poli ZRS orientovala také na prostředky, jejichž pomocí organizace definovaných cílů dosahují.

V podstatě ve všech rozhovorech se objevoval jeden společný cíl, kterým je zlepšení životních podmínek v místě působení. Dílčí organizace na tyto cíle soustřeďuje své prioritní aktivity, díky nimž se snaží dosáhnout lepších podmínek lidem, kde pomáhá. T. Němečková o těchto podmínkách hovoří jako o kvalitě lidského faktoru a poukazuje na různé možnosti jeho měření. Ve své stati neopomíná roli A. Sena, který se významně podílí na současném pojetí rozvoje jako procesu prohlubování lidských schopností a dovedností. V souladu se Senovými myšlenkami definoval za cíl rozvoje rozšiřování lidských možností rovněž rozvojový program OSN (UNDP-United Nations Development Program). [Adamcová, Němečková: 139]

I přesto, že globálně se zdá být cíl rozvojových organizací identický, můžeme říci, že různorodost se skrývá za konkrétními rozvojovými aktivitami organizací. Například organizace OPU své cíle definuje takto:

Cíl je pomáhat uprchlíkům a běžencům

Ty naše cíle vycházejí z naší mise, kterou máme ve stanovách, takže pomáhat uprchlíkům a běžencům, aby se integrovali a aby byl ten jejich život lepší. (Martin Rozumek)

Jak je tedy vidět, cílem OPU je primárně pomoci uprchlíkům a běžencům v Gruzii. Nicméně, jak dále z výpovědi M. Rozumka vyplývá, tato pomoc slouží právě k tomu, aby lidé v Gruzii mohli žít lepší život.

O skutečnosti, že cíl organizací je víceméně společný zmiňuje také současný ředitel Charity ČR P. Gruber:

Cíl rozvojových organizací je většinou globální

Podle mého ten cíl je pro většinu organizací společný, a to zlepšit životy lidí, kteří nebyli obdařeni takovým štěstím jako my, kdy jsme se narodili na relativně pokojném, přírodním katastrofám nevystavovaném a bezkonfliktním místě. Chceme pomoci lidem, aby si sami pomohli svoje životy zlepšit. To je v podstatě princip té podpory obživy, kde se snažíme po katastrofách realizovat tu pomoc co nejrychleji. Klíčovým momentem je to, kdy se tito lidé dokážou sami o sebe postarat. Většinou se tedy HP prolíná se ZRS, již při realizaci té HP je důležité vědět, jak se bude pokračovat dále. (Pavel Gruber-Charita)

Jak si lze rovněž z výpovědi povšimnout, důležitým faktorem pro zlepšení kvality života obyvatel rozvojových zemí je jejich zapojení do aktivit ZRS.

Š. Pánek ve své výpovědi zase naráží na aspekty, které je dle jeho názoru třeba k dosažení společného cíle odstranit:

Důležité je odstranit dlouhodobé problémy

V těch rozvojových projektech se snažíme odstraňovat spolu s místními dlouhodobé problémy jako je dlouhodobá chudoba, nedostatek přístupu k pitné vodě, chybějící základní vzdělání, základní zdravotnictví pro rozvoj a lepší život těch lidí, kteří žijí špatně. Tzn. nějaké do jisté míry, nechci říci vyvažování, ale snaha trochu vyrovnat tu nerovnováhu na světě, která je mezi námi v rozvinutém světě a mezi lidmi z nerozvinutých zemí. (Šimon Pánek-ČvT)

V případě organizace MKC je primárním cílem globální vzdělávání, jenž závisí na spolupráci českých a indických škol. Jak ukazuje následující ukázka, aktivity MKC se zaměřují jak na žáky, tak také na učitele a kvalitu jejich výuky. Můžeme proto říci, že stejně jako u dalších organizací je obecným cílem zajistit vyšší životní standart, přičemž se konkrétně zaměřuje na děti v Indii.

Spolupráce českých škol se školami v Indii

Cílem je navázat spolupráci. Jestli je zde něco, co by se dalo považovat za pomoc, tak to přišlo spontánně. (...) hlavní myšlenkou tohoto projektu je, že na bázi nějakého internetového portálu, který vzniká v rámci tohoto projektu, spolupracují dvě třídy, s tím, že vzniká metodika globálního vzdělávání. (Dagmar Siegllová-MKC)

O otázce týkající se změn v cílech organizace jsem hovořila s bývalým ředitelem MKC J. Hurrelem:

Cílem tohoto projektu (předchozího rozvojového projektu-poznámka autora) bylo šířit povědomí o globálních souvislostech a rozvojové problematice v globálním kontextu, kde definitivní cílová skupina jsou pak ti žáci, ale jde to skrze školení těch učitelů. Ti učitelé mají získat přehled na toto téma a budou schopni vést kvalitnější výuku. A v tomto novém projektu jsou ty cíle v podstatě stejné, akorát jiným nástrojem. (Jakub Hurrel- MKC)

Celkově z rozhovorů vyplynulo, že cíle rozvojových aktivit organizací zůstávají ve své podstatě neměnné. Často se nicméně ve výpovědích objevovala změna, která spočívá v přechodu od „pouhé“ pomoci ke spolupráci s obyvateli rozvojových zemí, což se rovněž objevilo při analýze vládních dokumentů a koncepcí.

Takto se vyjádřil ke změnám cílů aktivit ZRS například P. Gruber:

Přechod od pomoci místním k vzájemné spolupráci

Dříve jsme si hlavně mysleli, že je třeba toto všechno dělat za ty lidi a dělat to sami. Toto je představa na celém světě. Hodně už ty „rozvojáři“ i „humanitáři“ poznali, že oni sami nejsou ti spasitelé. (Pavel Gruber-Charita)

Zajímavá je výpověď Š. Pánka z organizace ČvT, který zdůrazňuje význam transnacionálního jednání NNO a koherenci politik pro rozvoj:

Klíčové se stává jednání na mezinárodní úrovni

Tak určitě ve srovnání se začátky je tady daleko větší poznání nutnosti zabývat se těmi nás přesahujícími úrovněmi. Tzn. evropskou politikou, koherencí politik vůči rozvoji, na začátku jsme prostě byly skupina aktivistů, kteří chtěli něco konkrétního udělat, a v podstatě je ta politika nezajímala. Neměli jsme na to ani myšlenky, ani znalosti, ani jsme nemysleli v těch pojmech, že to má smysl. Dneska po těch 20 letech skoro růstu má ČvT nejen ambice něco ovlivňovat, ale má i vědomí povinnosti, že bychom měli ovlivňovat ty nás přesahující procesy a proudy jako je třeba koherence nebo nekoherence těch politik vůči rozvojovým zemím. (Šimon Pánek- ČvT)

Jak je tedy vidět, organizace se snaží cíle aktivit ZRS obracet rovněž více do politické roviny, což je v souladu s konstruktivistickými teoriemi zdůrazňujícími význam NNO právě při zavádění a implementaci problémů i na úrovni vně státních hranic. [Risse 2003: 265]

Jiný přístup představují organizace Wontanara a OPU, které při rozhovoru uvedly spíše zúžení cílů aktivit ZRS.

Co se týče prostředků k dosažení vytyčených cílů rozvojových aktivit, objevovala se prakticky téměř napříč všemi rozhovory osvěta, za účelem zvýšení

povědomí české veřejnosti. Tato osvěta pak probíhá rozmanitými způsoby jako je organizování různých besed a setkávání či za pomoci tiskovin. Následně organizace pořádají veřejné sbírky, za jejichž pomoci organizace získávají finance potřebné k dosažení vytyčených cílů.

Další možný úhel pohledu k otázce nástrojů k dosažení cílů aktivit ZRS vnesl například P. Gruber, který mluví o podpoře zahraničních partnerů:

Podpora zahraničních NNO

Záleží to hodně na kontextu na situaci, dle mého názoru je lepší pracovat přes partnery v té zemi, kde působíme, protože koneckonců, když máme v některé zemi kanceláře, tak je tam máme max. na 5 let, tudíž je vždy lepší, když může pomáhat někdo místní. Nelze to tedy vždy, jsou místa, kde působiště máme a tam působíme přímo nebo se pak snažíme podpořit někoho na místě, kdo tyto projekty dělá a my mu dodáváme jakousi podporu (znalosti, finance apod.). Ideálem je, že na místě působení zůstane schopná nezisková organizace, což je velice těžké, a když se to povede, máme s toho radost. (Pavel Gruber – Charita ČR)

Dílčí závěr:

Na základě analýzy otázky týkající se cílů aktivit ZRS vyplynulo, že za obecný cíl považují organizace zlepšit kvalitu a podmínky života obyvatel v zemích rozvoje. Každá organizace se nicméně soustřeďuje na rozdílné aktivity, skrze které se tohoto globálního cíle snaží dosáhnout.

Pokud se jedná o změnu, která nastala v oblasti cílů od počátku působení organizací na poli ZRS, ukázalo se, že hlavní myšlenka trvalého zlepšení životních podmínek zůstává zachována. Avšak změna evidentně nastala v rozšíření komunikace s obyvateli rozvojových zemí. Cílem organizací již není pomoc pouze poskytovat, ale spolupracovat na tom, aby si tamní lidé dokázali po odchodu organizace vystačit zcela sami. Nejedná se tak o pouhou dodávku pomoci, ale o vzájemnou spolupráci. Přejít od pomoci k vzájemné spolupráci lze chápat jako výsledek interakce s tamním obyvatelstvem, což potvrzuje konstruktivistickou tezi o tom, že *zájmy plynou z diskursivně a interaktivně ustavovaných identit. Současně s (re) formulacemi sebe samého- v dialogu a sporu s podobnými reformulacemi ostatních-je (re) formulováno pojetí společně*

sdíleného světa. [Barša, Císař: 306] Jak je z rozhovorů vidět, další významný posun nastal v tom, že cíle již mají mezinárodní přesah a jsou do jisté míry „politizovány“. Tato skutečnost je součástí strategického plánování, které se mění v důsledku globalizace a internacionalizace vnějších vlivů. Tzv. politizace cílů souvisí s novými politickými příležitostmi na národní i mezinárodní úrovni, o jejichž vlivu se zmiňuje rovněž O. Císař.¹⁷

Kritéria hodnocení efektivity aktivit ZRS

Kritéria hodnocení efektivity aktivit ZRS jsou v oblasti klasifikace ZRS důležitým aspektem. Skrze proces evaluace¹⁸ je zjišťováno, do jaké míry došlo k naplnění počátečních cílů. Dále odhaluje relevantnost cílů aktivit ZRS, jejich celkový dopad, efektivitu a přínos těchto aktivit s ohledem na jejich udržitelnost. [ČRA 2009] Právě na základě výsledků evaluace je pak možné vyhodnotit aktivity ZRS. Mezi mezinárodně uznávaná evaluační kritéria dle Výboru pro rozvojovou pomoc OECD/DAC patří: *relevance, efektivita, efektivnost, udržitelnost a dopad* rozvojových aktivit. (MZV 2012)

Členské organizace FoRS pro zvýšení kvality a efektivnosti vlastních aktivit ZRS přijali na základě otevřené diskuse 1.6. 2011 tzv. *Kodex efektivnosti* [viz příloha 1]. Tímto se členové rovněž hlásí k rámcovým principům efektivnosti, které jsou zrekapitulovány v *Prohlášení pařížské konference* a k *Istanbulským principům* přijatým na základě globálního procesu Otevřeného fóra pro rozvojovou efektivnost organizací občanské společnosti. V této otevřené diskusi bylo schváleno pět klíčových oblastí, ve kterých budou principy sledovány (FoRS 2011):

1. Znalost problematiky

2. Transparentnost a odpovědnost

3. Partnerství

¹⁷ V současnosti se ve „státostředných koncepcích“ struktury politických příležitostí rozvíjejí struktury mezinárodních příležitostí, které ovlivňují jak státní instituce, tak i nestátní aktéry. [Císař 2008: 77-78]

¹⁸ Proces evaluace je založen na soustavné kontrole přínosu dílčích aktivit ZRS. [ČRA 2009] [online]. Dostupné z: <http://www.czda.cz/rozvojova-spoluprace/rozvojova-spoluprace-cr-zrs/bilateralni-spoluprace/evaulace-zrs.htm>

4. Respekt k lidským právům a rovnosti mezi muži a ženami

5. Odpovědnost za dopady a jejich udržitelnost

Na základě provedených rozhovorů vyplynulo, že organizace tato kritéria dále ještě dělí na tzv. kritéria kvantitativní a kritéria kvalitativní. Takto se vyjádřila k otázce kritérií hodnocení efektivity P. Matulová:

Kvantitativní a kvalitativní kritéria

Zde jsou ta kritéria buď kvalitativní, anebo kvantitativní z našeho pohledu. Kvantitativní, to by se dalo říci, že efektivně to bylo udělané, protože jsme nabrali v jednom roce do projektu např. 500 dětí a 450 dokončilo ten rok. Takže, že když těchto 450 dětí školu dokončí, tak to znamená, že jsme správně šířili informace a že děti o to sami mají zájem a že třeba nepropadli. Toto je v číslech. Co se týče kvality, tak to je vždy složitější toto zjistit a na to vlastně poslední rok či dva pracujeme nejintenzivněji. Děláme to také s jednou studentkou výzkum v Ugandě, kde chceme zjistit, jak děti hodnotí sami sebe. A zjistit, co je motivuje k tomu, aby měly zájem být lepší. (Petra Matulová-Arc. Charita)

Z ukázky je zřejmé, že kvantitativním kritériem hodnocení efektivity rozvojových aktivit jsou pro organizaci především číselné indikátory, udávající počet jednotlivců, se kterými dokončila spolupráci v daném roce. Jak si lze dále povšimnout, významné je rovněž kritérium kvality, na jehož základě je teprve možno určit úspěšnost provedené aktivity. Nicméně z následující ukázky je patrné, že zjistit míru úspěšnosti z hlediska kvality, je mnohem obtížnější, oproti číselným indikátorům.

Náš projekt bude dále efektivnější, pokud budou mít větší motivaci rovněž učitelé. (někteří pro větší úspěšnost školy dávají dětem testy dopředu) Chceme je naučit, aby se snažili používat různé formy interaktivního vzdělávání. Pak také nějaký lobbying ze strany vlády, aby se více zajímali o ten systém, aby viděli tu jeho neefektivitu. Toto jsou ty kvalitativní hodnoty, které je zpočátku velmi těžké uchopit je a zjistit na co se zaměřit. (Petra Matulová-Arc. Charita)

Často se v rozhovorech jako hlavní kritérium objevila snaha dosáhnout vytyčeného cíle. Tak tomu bylo taktéž v případě organizace MKC, kde J. Hurre popisuje:

Důležité je kritérium, do jaké míry byl cíl dosažen

Když děláme tu evaluaci, tak hlavním kritériem je vlastně to, co bylo slíbené na počátku projektu. Co je v popise, co ten projekt má za cíl a zkusit zjistit, zda se to podařilo. Zda se tedy daří plnění těchto cílů, nebo jestli se to nepodařilo. V tomto případě je třeba pak zjistit, proč se to nepodařilo. I třeba v těch projektových popisech jsou již nějaké indikátory stanoveny. (J. Hurrle)

Jak je zde rovněž vidět, evaluace rozvojových aktivit mnohdy probíhá na základě předem stanovených indikátorů.

V souvislosti s procesem evaluace se v analyzovaných rozhovorech objevovalo rozlišení mezi evaluací interní, prováděnou v rámci organizace a evaluací externí, prováděnou vně organizaci, často odborníkem na tuto problematiku, tzv. evaluátorem.

Dva typy evaluace: externí, interní

Pokud jsou peníze udělá se výběrové řízení a nejmeme si specialistu evaluátora, který do oblasti působení přijede a tzv. „na klíč“ dodá evaluační report. Toto je ten nejsnazší způsob zjišťování efektivity našich aktivit. Na základě jeho zprávy pak vidíme, co se povedlo, co ne a proč tomu tak je. Druhá cesta spočívá v tom, že si evaluaci děláme sami interně. (Pavel Gruber- Charita ČR)

Otázka týkající se změn v hodnocení efektivity aktivit ZRS ve vybraných organizacích, byla nejčastěji spojována právě se změnami v procesu evaluace. Na základě rozhovorů vyplynulo, že změna nastala v pomalém přechodu od evaluace interní k evaluaci externí. Z ukázky je však rovněž patrné, že evaluace v rámci organizace je stále významná. Takto na počátky hodnocení rozvojových aktivit vzpomíná K. Princová z Charity ČR:

Například v tom Moldavsku jsem poznala, že ten projekt byl efektivní tak, když jsem tam přijela po půl roce a ti lidé tam stále byli (nemigrovali někam jinam). (Květa Princová-Charita ČR)

Š. Pánek pak k interní evaluaci dále přidává potřebu zpětné vazby uvnitř organizace.

„Nezbytná je rovněž upřímná sebereflexe“

U rozvojových projektů, jakoby to nejdůležitější co si myslím, se nám daří udržet si je upřímnost a nějaká upřímná zpětná vazba uvnitř organizace, která je cennější než všechny tabulky

v excelu, protože i v excelu se ty věci dají napsat, tak nebo tak. Důležitá je ta upřímnost a schopnost sebereflexe, (...). (Šimon Pánek. ČvT)

Další změnou, kterou prezentuje následující ukázka, je tvorba nových nástrojů monitorujících úspěšnost rozvojových aktivit uvnitř organizací.

(...) za posledních zhruba 5 let jsme vyvinuli řadu vnitřních nástrojů, snažíme se monitorovat to, jestli plníme projekty tak, jak jsme je napsali a tak jak mají být plněny. Jsou měsíční a tříměsíční monitorovací zprávy jako jsou tzv. projektové zprávy, což je takový vnitřní deník, do kterého se píše, jak ten projekt běží. Pro nás a také pro náš audit, který do toho má přístup. Snažíme se co nejlépe na začátku stanovovat pokud možno kvantifikovatelné a měřitelné indikátory a pak je měřit. Daleko víc projektů má nějakou externí evaluaci, než mělo před 10 lety, prakticky to jsme externí evaluace nepoužívali. Dneska u těch velkých projektů, to jsou vlastně všechny projekty...nebo alespoň interní, ale systematizovanou evaluaci. (Šimon Pánek- ČvT)

Prostou metodu, jak dosáhnout vyšší efektivity zmiňuje například D. Siegllová, současná ředitelka MKC:

Učíme se na základě předchozích chyb

Samozřejmě když máme metodiku a jsme v pilotní fázi a tuto metodiku pilotujeme, tak se snažíme poučit z různých chyb a z toho vysledovat, co funguje a opravovat je, aby vznikl projekt, který bude efektivní a funkční. (Dagmar Siegllová-MKC)

Dílčí závěr:

Z výpovědí na otázku zaměřující se na změny v hodnocení efektivity rozvojových aktivit, se obecně ukázalo, že současné hodnocení probíhá na profesionálnější úrovni.

Klíčovým bodem všech organizací je snaha dosáhnout vyšší efektivity aktivit ZRS, které se snaží docílit zejména za pomoci kvalitnější evaluace dílčích aktivit. Ta probíhá stále častěji na základě odborníků a jejich analýz. Za neméně důležitou však považují i nadále evaluace uvnitř organizací, která je rovněž ve vývinu. Organizace se často učí z předchozích neúspěchů a snaží se konstruovat nové a efektivnější nástroje k zajišťování efektivity svých aktivit.

O. Horký, který se ve svých výzkumech zabývá ZRS, konstatuje, že účinky aktivit ZRS jsou i přes stanovení jasných kritérií těžko měřitelné, protože tyto aktivity nebyly dříve pokaždé prováděny systematicky a odborně stejnou metodou. Poukazuje také na nebezpečí toho, že se české ZRS snaží dosáhnout

vyšší efektivity, protože chtějí naoko dosáhnout vybraným závazkům vůči EU. [Horký 2010: 64] Tím, že členské organizace FoRS přijaly *kodeks efektivnosti*, se v podstatě zavázaly mezinárodním pravidlům. Důsledky pro chápání a popis mezinárodních vztahů z konstruktivistické perspektivy rekapituluje J. G. Ruggie takto: *Konstitutivní pravidla jsou institucionálním základem všeho sociálního života. Nelze si bez nich představit žádnou vědomě organizovanou oblast lidské aktivity, a tedy ani mezinárodní politiku (...). Některá konstitutivní pravidla, (...), jsou natolik usazena či zvěcněna, že je aktéři už vůbec nepovažují za pravidla [Barša, Císař: 304].* Jak vidíme, tato mezinárodní pravidla jsou po čase aktéry zvnitřňována, a proto je nepovažují za významný aspekt při výběru kritérií k hodnocení efektivity rozvojových aktivit.

Vliv významných událostí pro ZRS ČR na klíčové aktivity

• Vstup ČR do OECD

Jako první významnou událost uváděnou v literatuře, ale plynoucí rovněž z rozhovorů s odborníky na ZRS ČR, jsme zvolila vstup ČR do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) roku 1995.

I přesto, že tento rok bývá často označován za „startovací“ rok nové vlny zahraniční rozvojové pomoci se z výpovědí respondentů ukázalo, že žádný zvláštní vliv na jejich aktivity organizace nezaznamenaly. Například P. Matulová se k vlivu této události na rozvojové aktivity vyjádřila takto:

Žádný významný vliv na rozvojové aktivity

Já si nejsem vědoma toho, že by tam nějaký význam vůbec byl. Zdroj informací to byl již předtím, ale v rámci naší činnosti nevidím žádný jako viditelný vliv. (Petra Matulová-Arc.Charita)

Z výpovědi je tedy vidět, že P. Matulová nepopírá vliv organizace jako takové, avšak co se vlivu na aktivity ZRS Arcidiecézní Charity týče, žádný významný vliv nebyl zaznamenán.

Rovněž z následující ukázky je patrné, že vstup ČR do OECD rozvojové aktivity organizace neovlivnil. Můžeme si povšimnout, že L. Hajas zde mimoděk dokonce naznačuje nečinnost ČR v klíčové oblasti působení.

„Obávám se, že žádný vliv tato událost na naše aktivity neměla“

Zde se obávám, že žádný. Nejsem si vědom, že ČR by se nějakým způsobem zabývala léčbou lepry, a proto si myslím, že vstup ČR do OECD naše aktivity nijak neovlivnil. (Lubomír Hajas-LL)

Další organizace, které se shodly na skutečnosti, že vstup ČR do OECD nijak významně neovlivnil jejich činnost, jsou ADRA a Charita ČR. Organizace OPU, MKC a Wontanara byly založeny po roce 1995, tudíž se k otázce nemohly vyjádřit.

Š. Pánek na rozdíl od ostatních organizací vliv vstupu ČR do OECD zaznamenal a vyjádřil se k němu pozitivně:

Vstup do OECD měla na naše aktivity pozitivní vliv

Určitě to vnímám jako pozitivní. My argumentaci OECD, DAC používáme celou tu dobu jako jeden z argumentů při vyjednávání vůči vládě, ani ne tak co se týče kvantity, prostředků na ZRS, ale zejména co se týče kvality. Takže tlak na to, aby tady proběhla nějaká reforma, aby proběhla centralizace té rozvojové agendy z těch resortních ministerstev pod ministerstvo zahraničí, aby tady byla vytvořena specializovaná rozvojová agentura. Takže vzor jejich standardů jak se profesionální rozvojová spolupráce má realizovat. OECD tady mělo před několika lety hodnotící komisy, která hodnotila českou rozvojovou spolupráci a ta ještě dále jakoby tlačila na jasnější sektorové vymezení, zúžení počtu zemí, větší efektivitu. Takže v každém případě velmi pozitivní. (Šimon Pánek-ČvT)

Z výpovědi je patrné, že vstup ČR do OECD byl významný v souvislosti s navyšováním kvality a efektivity aktivit ZRS ČR. Organizace měla skrze tuto událost příležitost apelovat na vládu, aby došlo k centralizaci rozvojové agendy pod ministerstvo zahraničních věcí a následně k vytvoření specializované agentury pro rozvoj. Jak z rozhovoru plyne, standardy OECD se staly rovněž vzorem pro organizaci samotnou. Můžeme říci, že tyto mezinárodní normy se pro organizace stávají dalším zdrojem příležitostí, díky kterému mohou aktéři ovlivňovat domácí politiku.

• **Založení platformy FoRS**

Další události, kterou jsem předpokládala jako významnou pro organizace z hlediska jejich aktivit, bylo založení platformy FoRS roku 2002.

Většina respondentů i respondentek se shoduje, že přínos založení zastřešující organizace FoRS měl pozitivní vliv na jejich rozvojové aktivity. Takto vnímá přínos založení FoRS například M. Rozumek:

Zdroj informací, inspirace

No určitě to pro nás znamenalo zdroj informací. My jsme předtím byli hodně stranou od toho, co se vůbec děje, takže jsme moc rádi především za zdroj informací a řekl bych i inspirace od ostatních organizací, že trošku více poznáváme, jak pracují. (Martin Rozumek-OPU)

Organizace, které platformu zakládaly, se o FoRS zmiňují jako o nutné potřebě či zodpovědnosti vůči menším rozvojovým organizacím. Vliv založení platformy i souvislosti vzniku ilustrují následující ukázky:

Koordinace aktivit ZRS, komunikace organizací s vládou o mezi sebou navzájem

ČvT, ADRA a Charita, plus ještě další organizace vlastně FoRS zakládala. My jsme se scházeli již předtím, než to vzniklo, protože jsme cítili, že něco musí vzniknout. Pak vlastně dostal ČvT dostal impuls od jedné kanadské organizace a tento impuls dokázal propojit s ministerstvem zahraničí a vznikl FoRS. (...) Takže to byla nutná potřeba. Bylo tedy důležité, aby se pomoc začala koordinovat nějakým způsobem, aby se také koordinoval ten přístup k ministerstvu zahraničí, abychom mohli naše námítky nějakým způsobem formulovat. Ten FoRS byl důležitý pro komunikaci mezi organizacemi jak navzájem, tak vůči vládě. (Květa Princová-Charita ČR)

Jak můžeme vidět, impuls k založení platformy přišel ze zahraničí, přičemž podstatou byla myšlenka koordinace ZRS a snadnější komunikace. Zlepšení komunikace mělo probíhat jak mezi organizacemi samotnými, tak mezi organizacemi a vládou.

Větší možnosti pro malé organizace, posílení společenství rozvojových NNO vůči vládě, MZV

My jsme jeden ze zakládajících členů FoRS, my jsme to spíše vnímali jako naši odpovědnost jako největší organizace vůči těm menším organizacím a sektoru se na jeho založení podílet. Časem se ukázalo, že existence FoRS posiluje obecně společenství rozvojových nevládních organizací a jejich pozici vůči vládě, kterou bychom my jako jediná organizace ČvT pravděpodobně neměli. Čili tím, že existuje a my jsme jeho členem, tak si myslím, že celkově ty

organizace mají silnější postavení vůči vládě, vůči ministerstvu zahraničí, než by měl jeden ČvT. Jsou rovněž větší možnosti pro všechny členské organizace, samozřejmě ČvT tím, že je největší dostává nejvíce prostředků a organizuje nejvíce projektů. (Šimon Pánek. ČvT)

Š. Pánek poukazuje na pozitivní aspekt vzniku platformy v podobě společenství rozvojových NNO, díky němuž se stávají organizace silnějším hráčem na poli ZRS.

Výpověď současného ředitele P. Grubera potvrzuje, že založení platformy splňuje svůj záměr:

Možnost dílčích organizací ovlivňovat rozvojovou politiku

Já vidím FoRS jako opravdu úspěšný projekt, a díky němu jsou české organizace, tak kde jsou. Díky tomu jsme schopni aktivně ovlivňovat politiku v MZV nebo minimálně máme možnost říci svůj názor. Myslím si, že to vede k tomu, že ta rozvojová pomoc je lepší. (Pavel Gruber-Charita ČR)

Stejně tak hodnotí vznik platformy představitelka Arcidiecézní Charity P. Matulová, která vidí pozitivum ve zvyšování možností a předávání informací členským organizacím. Nicméně zmiňuje negativní přístup státu, který organizacím, jak z následující ukázky vyplývá, nezajišťuje dostatečnou finanční podporu.

Zvyšování možností a informovanosti členských organizací

Já osobně vidím v této platformě vysoký potenciál, je mladá, ale už za tu dobu její existence jsou informace, co nám předávají velmi zajímavé. Myslím, že pro naši činnost budou do budoucna velmi přínosné, více než byli doposud. (...) Bohužel jim ČR nedává dostatek prostředků na to, aby mohli fungovat, jak by bylo potřeba. Jako dotace a podobně, z čeho vlastně může tato platforma žít, jsou příspěvky těch členských organizací, které si také nemohou dovolit žádné velké částky. Já si myslím, že tyto dotace od vlády nejsou dostatečné. (Petra Matulová-Arc.Charita)

Zcela jiný pohled na věc má organizace Wontanara, která má i přesto, že činnost FoRS plně podporuje, výhrady ke způsobu vypisování grantů.

Neefektivní způsob vypisování grantů

My jsme se zúčastnili jednoho semináře, který FoRS pořádal na to, jak psát granty, protože jsme to chtěli zkusit a to pro mne bylo strašným překvapením a šokem, kdy prostě jsme byli zvyklí všechno dělat zadarmo a tam nám bylo řečeno, že když nedáme např. plat doktora 3krát větší, tak to bude vypadat, že není takový odborník. Oni nepočítají s tím, že i člověk jako je doktor se může rozhodnout, že tam pojede sám za své náklady a působit tam. (...) S tím, že

Guinea není ani v prioritních zemích, tak jsme ani neměli vůli se v tom angažovat více. Naše členství je tedy hodně formální, s tím, že naše organizace chce vlastně podporovat to, co chce FoRS dělat. (Táňa Bednářová-WTNR)

● **Vstup ČR do EU**

Posledním datem, které jsem na základě relevantních dokumentů a literatury vybrala, byl vstup ČR do EU. V souvislosti se vstupem EU do ČR se mluví o tzv. *evropeizaci* zahraniční rozvojové spolupráce (Horký 2010, Císař 2008).

Ve většině případů respondentky a respondenti vypovídali, že vstup ČR do EU pro jejich aktivity znamenal nové možnosti především v podobě získávání financí. J. Hurrle se k významu vstupu ČR do EU pro jejich aktivity vyjádřil takto:

Možnosti čerpat ze strukturálních fondů

Granty. Se vstupem ČR do EU se zde tedy otevřely nové možnosti čerpat z různých strukturálních fondů, tudíž je celkový objem peněz mnohem větší. Ale je zde problém obtížnosti plánování, kdy tyto peníze přijdou a někdy se může stát, že máme v podstatě více projektů i peněz, než bychom chtěli a na druhou stranu nevíme, co bude za 3 měsíce. To úsilí vede k tomu získat tyto prostředky, ale zase musíme plánovat, co bude, když tyto peníze nedostaneme. Já to považuji za velmi nešťastné, to jak je to nastavené a ani si nemyslím, že je to příliš efektivní. (Jakub Hurrle-MKC)

Z ukázky je dále patrné, že J. Hurrle kromě pozitivního vlivu v podobě větších finančních prostředků poukazuje na některé méně efektivní aspekty vstupu ČR do EU na vývoj aktivit ZRS. Za nepříliš efektivní považuje, jak si lze povšimnout, způsob rozdělování finančních prostředků, díky kterému je obtížné plánování nových aktivit ZRS. Na problém financování ze zahraničí poukazuje rovněž výzkum O. Císaře, který hovoří o tzv. „ghettoizaci“¹⁹ NNO a bludném kruhu grantových žádostí. [Císař 2008: 90-91]

¹⁹ Císař ve svém výzkumu upozorňuje na riziko zahraničního financování v tom smyslu, že spíše než o pomoc svým zahraničním partnerům je chtějí ovlivňovat tak, aby se přizpůsobili modelu nevládní advokační organizace. [Císař 2008: 90-91]

Další, kdo vyjma pozitiv poukazuje na negativní aspekt v kontextu vstupu ČR do EU, je například P. Matulová. Z její výpovědi vyplývá zklamání ze skutečnosti, že orgány EU se často zaměřují více na prezentaci objemu vynaložených financí na aktivity, než na kvalitativní indikátory výsledků těchto aktivit.

Zdroj financí

Ale určitě je zde možnost žádat o evropské projekty, což je dobře. Na začátku to bylo ještě o něco lepší, protože nově vstupující země nemají ta kritéria tolik přísná jako pro ostatní země, které již v rámci EU fungují. Takže možnost dalších finančních zdrojů. Co já hodnotím jako negativní od EU a Evropské Komise (EK) a jejich financemi, je právě to, že je neustále někde uváděno kolik peněz se investovalo do ZRS, ale nevidím nikde napsáno to, kolik lidí se vyléčilo atp. (Petra Matulová-Arc.Charita)

Vedle možnosti získávání financí ze strukturálních fondů EU, přinesla odlišný úhel pohledu výpověď Š. Pánka:

Argument vůči vládě

No tak to byl samozřejmě jednak skvělý argument vůči vládě, (podívejte, vstupujeme do EU je potřeba standardizovat a zprofesionalizovat i ten váš výkon rozvojové agendy). Opět tedy významný argument pro tlak na tu rozvojovou reformu, rozvojové politiky české nebo rozvojové agendy. Pro nás samotné to pak znamenalo přístup k evropským fondům a už v roce 2004 jsme dostali první projekty z humanitárního fondu ECHO na začátku, postupem více a více z evropských zdrojů a evropské zdroje jsou dnes pro nás vedle českého státního rozpočtu druhým nejdůležitějším a vedle privátního fundraisingu, jedním ze tří klíčových zdrojů na humanitární a rozvojové projekty ve světě. (Šimon Pánek-ČvT)

Jak můžeme vidět, Š. Pánek označil vstup ČR do EU jako „skvělý argument vůči vládě“, díky němuž měly organizace možnost požadovat na vládě reformu systému ZRS v podobě vyšší profesionalizace a standardizace rozvojové agendy.

Jako pozitivní aspekt v podobě možnosti získávání nových finančních zdrojů hodnotily vstup ČR do EU rovněž organizace ADRA a Charita ČR. Pro další organizace Wontanara, Likvidace lepry a OPU, jak vyplynulo z rozhovorů, neměla tato událost na klíčové aktivity žádný významný vliv.

Dílčí závěr:

Podle analýzy z provedených rozhovorů můžeme konstatovat, že největší vliv na vývoj aktivit ZRS mělo, dle aktérů samotných, založení platformy FoRS roku 2002. Hlavní přínos spatřují organizace v získání nových možností a zkušeností, které plynou ze společenství rozvojových NNO. Na základě komunikace uvnitř, ale i vně platformy tak organizace posilují svou roli na národní i mezinárodní úrovni²⁰. Dohnalová o tomto způsobu spolupráce hovoří jako o tzv. síťování. Ve své knize uvádí zvláště pozitiva, jako je výpomoc při financování, vztah organizace ke státu či proces integrace²¹. [Dohnalová 2004: 84]

V případě vstupu ČR do EU považují dotazovaní za největší změnu nové možnosti v oblasti financování rozvojových aktivit, což se shoduje s analýzou O. Císaře, který uvedl, že po vstupu ČR do EU převzala roli primárního zdroje. Vedle toho se ve výpovědích objevila i záporná hodnocení, ve kterých si organizace stěžovaly na neefektivní způsob přerozdělování financí či na upozadřování kvalitativních indikátorů výsledků aktivit ZRS za čísla investovaných peněz do jednotlivých aktivit. Také Císař uvádí rizika spojená se zahraniční podporou.

Téměř nevýznamnou událostí pro vývoj aktivit ZRS se na základě provedených rozhovorů ukázal vstup ČR do OECD, což je zcela v rozporu s analyzovanými dokumenty ZRS.

Finanční podpora aktivit ZRS

Jelikož je neziskový sektor známý především svou rozmanitostí ve způsobech získávání zdrojů, zaměřila se otázka související s financováním právě na způsoby, jakými získávají jednotlivé organizace finance na své aktivity a na jejich postupný vývoj.

Mezi nejčastější způsoby, jak organizace získávají finance na rozvojové aktivity, byli jmenováni jednotliví dárci, veřejné sbírky, soukromé firmy, vládní

²⁰ FoRS jako zastřešující organizace představuje transakční advokační síť, která svým členům zajišťuje informační výměnu a vytváří politický nátlak na státy. [srv. Císař 2005: 96]

²¹ Proces integrace je důležitý zejména k překonání nezdravé rivality mezi NNO. [Dohnalová 2004: 84]

dotace, jiné organizace a zdroje z EU. Takto na otázku způsobu zajišťování financí vyjádřil současný ředitel Charity ČR:

Dárci, sbírky, vládní prostředky, programy EK, peníze od ostatních Charit

Máme vlastně takové 4 základní zdroje. Jednak je to přímo od dárců, část Tříkrálové sbírky jde na humanitární účely. Druhá část jsou prostředky z české vlády čili rozvojová agentura atd. Třetí část jsou programy Evropské Komise (EK), která je pro nás důležitým donorem a čtvrtým zdrojem je zbytek, což jsou např. peníze od ostatních charit, světová banka atd. (Pavel Gruber-Charita ČR)

Za důležité považují aktéři zajištění dlouhodobého způsobu získávání prostředků na rozvojové aktivity, které tak zabezpečí organizaci určitou finanční stabilitu. Ukazuje to například výpověď Š. Pánka:

Dlouhodobý fundraising , státní finance, zdroje od EU, pomalu stoupá podpora od soukromých firem

(...) dlouhodobý fundraising, máme i rozvojové sbírky např. „Skutečná pomoc“ nebo „Skutečný dárek“ (na internetu: www.skutecnapomoc.cz) to je vlastně dlouhodobé dárcovství na rozvojové projekty (nebo www.postavmeskoluvafrice.cz), pak jsou to české státní finance, zdroje evropské komise-EU, na humanitární i na rozvojovou (částečně) se nám daří získávat postupně peníze OSN, Světové banky (např. v Afganistánu), USAID (Americká agentura pro mezinárodní rozvoj), tu a tam třeba i něco od Japonců, ale to jsou malé částky. Pomaličku lezou nahoru firmy, takže ze statisíců od firem na rozvoj se nám to podařilo vytáhnout třeba na miliony ročně od firem a pomalu to stoupá. (Šimon Pánek-ČvT)

Jak je z ukázky patrné, vedle možností vládních dotací a dotací EU jsou dalším zdrojem financí mezinárodní organizace či agentury.

Jiným příkladem, jak získat finance na své aktivity uvedla T. Bednářová:

Spolupráce s nadacemi

V minulosti jsme měli jeden grant, který byl tady na české dobrovolnické centrum, a jinak jsme třeba spolupracovali s nadací Heleny Houdové, která nám dala také významné prostředky na jednu školu, v rámci projektu Medela s Leilou Abasovou (kalendář žen od Saudka). Nebo pak jednotlivci, kteří za námi přijdou a zajímají se o to, co děláme. Tím, že se zaměřujeme na Guineu, která není v prioritních zemích, tak vím, že nemá smysl se zajímat o státní dotace. Na neprioritní země se dá napsat projekt, pokud je nějakým způsobem spolufinancován tou organizací, co je momentálně jako novinka, takže... Ale zaujalo mne to, takže se o to asi pokusíme. (Táňa Bednářová-WTNR)

Jak je vidět organizace Wontanara zatím využívá méně zdrojů, než větší a zkušenější organizace, avšak pokud se naskytne nové možnosti, neváhá vyzkoušet další způsoby k zajištění dostatku financí na své aktivity.

Organizace Likvidace lepry či ADRA uvádí další zdroj financí, kterým je podpora církve. Obě organizace byly těmito církvemi zároveň zřizovány, což vypovídá o určité zodpovědnosti ze strany církve. Vyplývá to například z výpovědi M. Žaludové:

Církev Adventistů sedmého dne

Částečně také přispívá zřizovatel Církve Adventistů sedmého dne, a to především na provoz organizace, protože získat na provoz je u každé NNO je velmi těžké (...). (Miroslava Žaludová-ADRA)

Jak z výpovědí respondentek a respondentů plyne, změna nastala především v rozšíření spektra způsobů, jak rozvojové aktivity financovat. Z následující ukázky si lze všimnout, že vývoj tohoto spektra se vyvíjel simultánně se samotnými aktivitami ZRS.

„Potřeba více peněz, tedy více zdrojů“

Nejdříve jsme začali získávat peníze od individuálních dárců, na čemž je vlastně de facto toto rozvojové středisko postaveno. Takže individuální dárci, instituce nebo firmy. Dříve tedy pouze individuální dárci, později začali přibývat instituce. Šlo to vlastně ruku v ruce s tím vývojem samotných aktivit, které jsme na začátku popsala. Poté, co jsme se začali zajímat o komunitní rozvoj, bylo třeba začít shánět peníze i jinak, nežli od těch dárců. Bylo potřeba více peněz, a tedy více zdrojů. (Petra Matulová-Arc.Charita)

Často se v rozhovorech ukazuje, že na začátku byli jednotlivci a poté se začaly přidávat soukromé firmy, státní dotace apod. Další změnou, která v oblasti financování aktivit nastala, je snaha o stále větší transparentnost výkaznictví. Přesvědčit se o tom můžeme v následujících dvou ukázkách.

Větší transparentnost způsobu využití financí

Jinak se snažíme být čím dál více transparentní, aby ti dárci skutečně věděli, co se s těmi penězi děje. Snažíme se dárcům dávat větší možnost volby, na co mohou přispívat a jakým způsobem. (Petra Matulová-Arc.Charita)

Postupem času začaly organizace také uvádět způsob hospodaření s obdrženými financemi na internetových stránkách. Š. Pánek dodává, že nyní jsou tyto výkazy

komplexnější a strukturovanější, takže je možné zjistit, kolik peněz a na co přesně bylo vydáno.

Přehled výkaznictví na webových stránkách

Ve výročních zprávách jsou zaznamenány dopady podle zdrojů a stejné zprávy na www. stránkách (i více než 10let zpět). Dnes jsou tyto výkazy více strukturované než dříve, většinou na zadních stránkách (rozdělení ZRS, okamžitá pomoc, obnova). (Šimon Pánek-ČvT)

K. Princová ve své výpovědi navíc zmiňuje větší propojenost systému financování. Z výpovědi patrné, že dnes je již možné žádat o finanční prostředky od zahraničních zdrojů.

Propojený systém financování

Co jsme my jako Charita, tak když působíme v nějaké oblasti, která je v krizi, tak můžeme dostat peníze i od jiné vlády prostřednictvím organizací. Nebo pak od generálních partnerů různých, dnes je to vše propojené i v oblasti financování. Je již tedy možné například žádat i cizí vládu o prostředky. Samozřejmě vždy je to nejjistější od té naší vlády. Nebo z toho EuropAidu, tam to sice trvá dlouho, než je dostanete, ale pak je to třeba na sedm let. (Květa Princová-Charita ČR)

P. Matulová v souvislosti s novými možnostmi oslovování větších donorů upozorňuje rovněž na možná rizika. Konkrétně hovoří o tom, že za účelem přizpůsobování se donorům by mohly být potlačovány prvotní myšlenky organizací a filosofie neziskového sektoru obecně. O rizicích odklonu za účelem přizpůsobit se donorům se zmiňuje rovněž Holland²².

Důležité zachovat si původní myšlenky

Další věc je, že se snažíme oslovovat firmy, konkrétně větší firmy, které mohou věnovat větší obnos, což je dobré pro naše projekty. Zároveň se dostáváme do rozporu s pravidly v systému vedení naší neziskové organizace a vedení těch firem. Ty jsou ziskové a mají vše nalinkované dopředu a oni předpokládají, že vy takováto pravidla máte taky, pro ně by to bylo neefektivní spolupracovat s někým, kdo tyto pravidla nemá. Takže je pro nás důležitá čistota a transparentnost v rámci finančního řízení je samozřejmostí. Pak je důležité přemýšlet, kam ta změna povede, protože neziskovka se nechce stát nějakou formální agenturou, pak by se ztratila ta společná myšlenka, proč to vůbec děláme. Tak to je otázka, kam ty neziskovky povedou. Protože, když se změní nějakým způsobem ty velké, musí se přizpůsobit pak i ty malé, aby se na tom neziskovém poli mohli udržet. Uvidíme, jaký teda bude mít v budoucnu vliv těchto donorů. (Petra Matulová- Arc. Charita)

²² Dle Hollanda může někdy dojít k tomu, že organizace ve snaze udržet existenci organizace adaptuje své vlastní činnosti představám donorů. [Holland: 234]

Dílčí závěr:

Obecně analýza ukázala, že dotazovaná označili za nejčastější způsob, jak získat finanční podporu na aktivity ZRS individuální dárce, veřejné sbírky, fundraising, státní dotace, zdroje od EU, nadace, církve a soukromé firmy. Zároveň vyplynulo, že menší a „mladší“ organizace (OPU, Wontanara, MKC, LL) využívají v porovnání s většími a zkušenějšími organizacemi (ADRA, Arc. Charita, Charita ČR, ČvT) méně zdrojů.

Dále můžeme konstatovat, že co se týče změn v této oblasti, ve většině případů přecházely organizace od individuálních dárců k více-zdrojovému způsobu financování. Právě více-zdrojové financování, jak uvádí M. Dohnalová, znamená pro organizace menší závislost a finanční udržitelnosti. [Dohnalová 2004: 80] Potřeba více zdrojů získávání financí plyne ze stále větší potřeby peněz, což souvisí se samotným vývojem aktivit, kterých stále přibývá. Kromě toho analýza ukázala, že si organizace uvědomují nutnost stále větší transparentnosti hospodaření s penězi a snaží se tomu uzpůsobit. Zvyšování transparentnosti však plyne rovněž z mezinárodních závazků *Kodexu efektivity*, který členské organizace FoRS podepsaly 1. 6. 2011. I zde tak můžeme vidět, že vliv na financování mají i mezinárodní normy.

Spolupráce s dalšími organizacemi

V průběhu výzkumu se ukázalo, že významným aspektem ovlivňujícím vývoj aktivit ZRS, je kooperace s dalšími rozvojovými NNO.

Ve většině případů uvedly respondentky a respondenti, že na svých aktivitách spolupracují ještě s dalšími organizacemi. Ukázalo se, že organizace spolupracují jak s českými, tak se zahraničními rozvojovými NNO. Potvrzuje to například výpověď M. Žaludové:

Spolupráce se sítí ADER, OSN, ČvT i Charitou...

Tak nejenže spolupracujeme s místní ADROU, nejsme organizace, která by byla výlučněji sama pro sebe. Ale spolupracujeme samozřejmě s OSN. Velmi často jsou věci podle standardů. (...) Nebo třeba na Haiti jsme spolupracovali s ČvT dohromady, protože oni měli více peněz na

Haiti než my, ale my zase jsme tam měli kvanta lidí (...). Takže jsme se spojili dohromady, oni dali finance a my jsme tu pomoc poskytovali. Něco jsme také s chvilíčkou spolupracovali s Charitou a pak spolupracujeme podle toho, když vidíme, že by se jevilo jako solidní spolupráce nebo bychom na něco nestačili nebo někdo zase má nebo vidí, že my ty možnosti máme, tak se spojí s různými i zahraničními organizacemi. (Miroslava Žaludová-ADRA)

Jak zde vidíme, společné práci se organizace nevyhýbají. Pokud se jedná o spolupráci s mezinárodními organizacemi, je z rozhovoru patrné, že se často stávají poskytovatelem nových příležitostí a již zaběhlých standardů. Účelem této spolupráce je zkvalitnění a zefektivnění rozvojových aktivit.

Stejně jako ADRA spolupracuje se sítí organizací po celém světě Charita ČR. K. Princová zmiňuje skutečnost, že někdy být součástí této sítě může přinést rovněž komplikace. I zde bychom mohly hovořit o procesu síťování, nikoli však ve formě zastřešující organizace. Jak je z následující ukázky patrné, většinou je spolupráce podmíněna tím, která další organizace ve vybrané oblasti působí.

Spolupráce se sítí Charit, ale i s dalšími organizacemi

Naším úkolem je spolupracovat s Charitami ve světě, někdy to může být i komplikace. Samozřejmě je to více výhoda, nežli nevýhoda. Určitě ale spolupracujeme s dalšími místními organizacemi, vůbec to není výhradní, že to musí být zrovna s Charitou, protože na každém místě být Charita nemusí. Takže je to dáno i tím, kdo v dané oblasti působí. (Květa Princová-Charita ČR)

Další důvod, proč spolupracovat s ostatními NNO vyplývá například z rozhovoru s Š. Pánkem:

„Spolupracujeme podle toho, kde se nalézáme a kdo tam pracuje“

Spolupracujeme hodně, v zásadě primárně podle toho, kde se nalézáme a kdo tam pracuje. Nespolupracujeme podle žádných plánů, co se týče českých organizací, prostě když se tam potkáme, tak se tam potkáme a když ne, tak ne. Navíc si myslíme, že je lepší spolupracovat s organizacemi, které jsou na tom lépe než my a ne stejně nebo hůř, abychom se od nich něco mohli naučit. Největší spolupráce v zahraničí, kterou máme dlouhodobě je to, že jsme členem Aliance 2015 (...). Od nich se můžeme zase učit, jít dopředu, pomáhá nám to. Je to velká možnost jít dopředu, protože skoro všechny tyto organizace jsou starší, strukturovanější, větší a zkušenější než my. (Šimon Pánek-ČvT)

Z ukázky je zřejmé, že to, s kým organizace ČvT spolupracuje, si v podstatě nevybírání. Nicméně, jak z rozhovoru dále plyne, možnost pracovat s větší a

zkušenější organizací pomáhá organizaci učit se novým věcem a slovy Š. Pánka „jít dopředu.“

Jiný důvod, proč spolupracovat s dalšími NNO reprezentují následující ukázky:

Spolupráce s podobně zaměřenými organizacemi

Pro nás je spíše nosné, že spolupracujeme s organizací ILEP, což je mezinárodní organizace sídlící v Londýně, která sdružuje nevládní organizace bojující proti malomocenství. (Lubomír Hajas-LL)

Můžeme si všimnout, že organizace LL spolupracuje s obdobně zaměřenými organizacemi v zahraničí zejména proto, že jsou její aktivity specifické. Organizace dále spolupracuje s organizacemi Německa, které se specializují výhradně na výrobu léčiv do rozvojových zemí.

Podobně smýšlí organizace MKC, jež spolupracuje především s organizacemi zabývajícími se otázkou migrace. Cílem organizace je rozšířit síť těchto organizací za hranice ČR, konkrétně do Střední a Východní Evropy. Můžeme tak říci, že proces síťování, o němž hovoří Dohnalová, se začíná rozšiřovat také za hranice státu.

Spolupráce s podobně zaměřenými organizacemi

V ČR jsme členem Konsorcia zabývajícími se migranty, ale jsme rovněž členy nějakých členství, co se týče mezikulturního dialogu, ale momentálně se snažíme a víceméně rozvíjíme v rámci projektu migrace online, což je jedna z hlavních a nejstarších činností naší organizace. Ta fungovala doposud především lokálně na ČR a nyní nakládáme naše úsilí, abychom tuto síť rozšířili minimálně na centrální Evropu a na východní Evropu a na to udělat takovou síť organizací podobně zaměřených. Toto je však spíše v rámci migrace. (Dagmar Siegllová-MKC)

P. Gruber se ke spolupráci se zahraničními partnery vyjádřil takto:

Já osobně se snažím prosazovat v ZRS práci přes zahraniční partnery, jelikož to z hlediska efektivity a dlouhodobosti udržení těch výsledků nejlepší cesta.

Je tedy vidět, že současný ředitel Charity ČR vkládá do spolupráce se zahraničními NNO velké ambice. Dokonce, jak z výpovědi plyne, právě v této spolupráci vidí možnost navýšení efektivity a udržitelnosti rozvojových aktivit.

Organizace OPU odpověděla, že spolupracuje spíše na úrovni mezinárodní a v rámci ČR zatím pouze se členy platformy FoRS.

Oproti ostatním organizacím, které na otázku spolupráce s dalšími NNO odpověděli kladně, se objevila také jedna odpověď záporná. T. Bednářová za organizaci Wontanara se v rozhovoru vyslovila, že preferuje samostatnou práci na aktivitách v Guinei.

Dílčí závěr:

Obecně můžeme na základě analyzované otázky říci, že organizace ve velké míře na rozvojových aktivitách spolupracují s dalšími NNO. Důvodem je poskytnout vybraným oblastem co nejlepší a nejefektivnější ZRS. Pro menší a méně zkušenější organizace může spolupráce s většími organizacemi rovněž znamenat přísun zkušeností. Kromě spolupráce v rámci platformy FoRS spolupracují organizace i se zahraničními organizacemi. Větší organizace spolupracují již v zaběhlých sítích. Rovněž mladší organizace mají ambice vytvořit síť podobně zaměřených organizací nejen na území státu.

Pokud se tedy jedná o transnacionální jednání NNO, vnímají ho sami aktéři spíše jako poskytovatele nových zkušeností, možností či zavedených norem, než jako možné riziko. Dle O. Císaře se úspěšnost organizace mnohokrát zvýší, právě pokud je ve shodě s mezinárodně uznávanými normami. Co se mezinárodních institucí týče, nejen že ovlivňují domácí příležitosti, ale také poskytují organizacím těžko získatelné zdroje a příležitosti k mobilizaci na nadnárodní úrovni. [Císař 2008: 78]

Dodatek:

Ačkoliv jsem se v průběhu rozhovorů snažila dávat dotazovaným patřičný prostor k vyjádření k celkové situaci ZRS ČR, dostala jsem pouhé dvě reakce nad rámec položených otázek. V prvním případě se K. Princová vyjádřila

k překážkám v podobě nepříliš funkčně postaveného zákona, jenž prakticky znemožňoval veškeré plánování při aktivitách ZRS. Konkrétně popisuje K. Princová situaci takto:

První překážky

Rozvojové projekty byly v ČR velmi složitou záležitostí, protože v ČR nebylo možné naplánovat dva roky dopředu rozpočet. My jsme tedy jakoby oficiálně museli jít znovu do soutěže, což znamená, když byste chtěla mít dvouletý projekt, tak ho prostě musíte po roce uzavřít a jít do něj znovu. Tudiž se nacházely různé skuliny... Myslím, že dodnes je to cesta skulin, jak se dělají rozvojové projekty. Takže my když jsme se začali pomalu rozjíždět po tom roce 2000, tak jsme tohle zjistili, že to v podstatě ani nejde. Takže tento zákon byl velkou překážkou. (Květa Princová, Charita ČR)

Z ukázky je zřejmé, že problémy s dlouhodobými projekty a jejich plánováním se vyskytují dodnes, což se shoduje s názory o neefektivním přerozdělování peněz, o kterém již výše hovořil J. Hurrle.

M. Rozumek zase poukázal na nedostatky současné koncepce ZRS:

Nedostatky současné koncepce

Podle té současné koncepce ZRS je podle mého názoru až příliš kladen důraz na investiční věci, což znamená, že takové ty „soft“ projekty jako je vzdělávání, sociální pomoc, pomoc znevýhodněným skupinám, to co my prostě děláme a umíme, tak na to není vůbec kladen důraz. Spíše prostě postavit čističku odpadních vod, jo nebo koupit nějaký drahý lékařský přístroj nebo prostě pomoci nějak s vývojem energetiky. (Martin Rozumek-OPU)

Dále M. Rozumek dodává, že není zcela proti infrastrukturním projektům, nicméně na základě svých zkušeností vnímá sociální typ projektů za potřebnější.

Já nejsem přímo proti tomu, ale mělo by to být tedy doplněno nějakými aktivitami, které oni třeba teď potřebují, aby přežili lépe zimu a najít práci. Nebo i to, co jsme dělali výlety po kulturních památkách s dětmi v Gruzii, tak i to je tam podle mého názoru velká pomoc. (...)
(Martin Rozumek-OPU)

Výpověď M. Rozumka můžeme brát rovněž jako doporučení, jakým směrem by se dle NNO měly aktivity ZRS do budoucna vyvíjet.

5. ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zaměřila na vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce v České republice po roce 1989 pohledem rozvojových nevládních neziskových organizací.

Stěžejní část analýzy vycházející z terénního výzkumu se snažila odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, jakým způsobem vnímají aktéři zahraniční rozvojové spolupráce vývoj aktivit v této oblasti od roku 1989 po současnost.

Celkově byl výzkum tematicky rozdělen na osm částí, které měly zachytit vývoj těchto aktivit z pohledu angažovaných. Interpretace dat se opírala o teorie transnacionálního jednání a konstruktivismu.

Výsledky analýzy ukázaly, že počátky rozvojových aktivit dotazovaní vnímají zejména jako důsledek dvou odlišných motivací. Buď se tak rozhodli z vlastní vůle, nebo byli ovlivněni vnějšími faktory. Z hlediska konstruktivismu jsou rozvojové ne schopny identifikovat a sledovat své zájmy. Celkově na základě položených otázek vyplynulo, že aktéři vnímají vývoj aktivit zahraniční rozvojové spolupráce jako postupný, s tím, že se snaží neustále přibližovat novým trendům jako je podpora demokracie a lidských práv či reakce na klimatické změny. Stále častěji organizace jednají nejen na úrovni státu, což je dle konstruktivismu součástí strategického jednání. Skutečnost, že se organizace snaží těmto trendům přibližovat je rovněž důsledkem tzv. evropeizace zahraniční rozvojové spolupráce. Význam transnacionálního jednání je pro aktéry zahraniční rozvojové spolupráce stále podstatnější, protože právě pod jeho vlivem dochází k celkové profesionalizaci aktivit ZRS. Důraz je kladen na čím dál vyšší efektivitu a transparentnost, jak v aktivitách samotných, tak ve

způsobech financování. Vedle pozitiv se v analýze ukázala také negativa transnacionálního jednání. Například v oblasti financování se aktéři stávají neustálými čekateli na příspěvky ze zahraničních fondů, což může mnohdy vývoj rozvojových aktivit naopak zpomalit. Nebezpečí spočívá také v tzv. ghettoizaci, kdy se jednotlivé nevládní neziskové organizace přizpůsobí donorům a odkloní se tak od svého původního poslání.

Za obecný cíl aktivit považují aktéři zlepšení životních podmínek obyvatel zemí rozvoje a schopnost osamostatnit se, čehož se snaží dosáhnout především skrze rozšiřující se komunikaci. Jako nejvíce vlivnou událost na vývoj aktivit ZRS vnímají organizace vznik platformy FoRS, která pro organizace představuje nové možnosti a zkušenosti v této oblasti a posiluje jejich roli na národní i mezinárodní úrovni. Jako důležitý faktor se ukázala spolupráce s jinými NNO, kterou aktéři vnímají jako další zdroj nových možností a zkušeností.

Literatura:

- Adamcová, L./Němečková, T. et al : *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 2006. 84 s.
- Barša, P/ Císař, O. 2008. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál.
- Baylis, J./Smith, S. 2001. *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*. Oxford: University Press.
- Blažek, J, Uhlíř, D. 2002. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Broža, M. 2007. „Rozvojové cíle tisíciletí.“ In: *Česko proti chudobě – informace, fakta a čísla z rozvojového světa*, str. 2-3. Praha: Educon.
- Císař, O. 2003. *Vzniká globální občanská společnost? Nestátní aktéři ve světové politice*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Císař, O. 2004. *Transnacionální politické sítě. Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Císař, O. 2005: Na cestě ke společnosti světoobčanů? Nevládní organizace, sociální hnutí a „nový“ aktivisté vně státní hranice. **Sociální studia** 1/2005.
- Císař, O. 2008. *Politický aktivismus v České republice. Sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

- Dohnalová, M. 2004. *Antropologie občanské společnosti: analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze*. Brno: Nadace Universitatis Masarykiana.
- Dohnalová, M. 2010. „Financování organizované občanské společnosti v České republice.“ Pp. 144-163 in Marek Skovajsa (eds.). *Občanský sektor*. Praha: Portál.
- Frič, P/ Goulli, R. 2001. *Neziskový sektor v České republice*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Greenwood, J. 2003. *Interest Representation in the European Union*. London: Palgrave.
- Halaxa, P/Němečková, T. 2009. „Mezinárodní rozvojová pomoc a spolupráce“ Pp. 303-332 In: Adamcová, L. /Němečková, T. (eds): *Rozvojová ekonomika*. Praha: Portál.
- Holland, T. P. 2010. „Management organizací občanské společnosti.“ Pp. 225-246 in Marek Skovajsa (eds.). *Občanský sektor*. Praha: Portál.
- Hecová Jana. 2007. „Střední Evropa na cestě k efektivní rozvojové pomoci.“ Research paper. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Horký, O. 2008. „Rozvojový rozměr zahraniční rozvojové politiky: Příprava transformace zahraniční rozvojové spolupráce a její výzvy.“ Pp. 366-380 in M. Kořan a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 366-380
- Horký, O. 2010. *Česká rozvojová spolupráce: Diskursy, praktiky, rozpory*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Horký, O. 2011. „Rozvojový rozměr české zahraniční politiky.“ Pp. 337-356 in M. Kořan (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Jelínek, Petr. 2004a. „Česka rozvojová spolupráce.“ Pp. 201-208 in Otto Pick a Vladimír Handl (eds.). *Zahraniční politika České republiky 1993-2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Jeníček, V./ Foltýn, J. 2003. *Globální problémy a světová ekonomika*. Praha: C. H. Beck.

Moldan, B. 2001. *(Ne) udržitelný rozvoj ekologie – hrozba i naděje*. Praha: Karolinum. (str. 133)

Nádvorník, O. 2004. „Co je rozvoj?“ Pp. 52-59 in *Společný svět: příručka globálního vzdělávání*. Praha: ČvT.

Risse, Thomas. 2003. „Transnational Actors in World Politics.“ Pp. 255-274 in Walter Carlsnaes, Thomas Risse a Beth A. Simmons (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage Publications.

Skovajsa, M. 2010. „Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj.“ Pp. 30-58 in Marek Skovajsa (eds.). *Občanský sektor*. Praha: Portál.

Stojanov, R. 2007. „Rozvojové cíle tisíciletí a co nám říkají zprávy o jejich (ne) plnění?“ Pp. 19-21 in *Česko proti chudobě – informace, fakta a čísla z rozvojového světa*. Praha: Educon.

Šilhánová, H. 1992. *Humanitární organizace v systému sociální pomoci*. Bratislava: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Tarrow, Sidney. 2002. „From Lumping to Splitting: Specifying Globalization and Resistance.“ Pp. 229-249 in Jackie Smith, Hank Johnson, Lanham, Boulder (eds): *Globalization and Resistance. Transnational Dimensions of Social Movements*. New York, Oxford: Rowman Littlefield Publishers.

Internetové zdroje:

Antošová, P. 2010. „Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc, aneb úvod do rozvojových studií.“ Prezentace powerpoint [online] [7. 8. 2011] Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=down&did=11596>

Císař, O. 2006. Sociální hnutí, nevládní organizace a zájmové skupiny v mnohoúrovňové struktuře EU: přístup ke studiu. Stat' [online] [10. 12. 2011]

Dostupné z:

http://is.muni.cz/el/1423/jaro2006/POL407/metodolog_seminar_cisar.txt?fakulta=1423;obdobi=3262;kod=POL407

Člověk v Tísni. 2008. *Globální svět a rozvojová spolupráce*. Praha: Rozvojovka.
[online] [14.6.2011] Dostupné z

http://www.rozvojovka.cz/download/pdf/pdfs_136.pdf

ČRA. 2009. „ČRA.“ [cit 6.8. 2011] Dostupné z : <http://www.czda.cz/cra.htm>

ČRA. 2009. „Rozvojová spolupráce ČR.“ [cit. 15.2.2012] Dostupné z:
<http://www.czda.cz/rozvojova-spoluprace-cr.htm>

FoRS. 2006. *Výroční zpráva 2005. České fórum pro rozvojovou spolupráci*. Praha:
České fórum pro rozvojovou spolupráci. [online] [cit. 20.2.2012]. Dostupné z:

http://www.fors.cz/user_files/fors_vz2005_cz.pdf

FoRS. 2010. *Kodex efektivnosti*. České fórum pro rozvojovou spolupráci. Praha:

FoRS. [online] [2.3. 2012]. Dostupné z: <http://www.fors.cz/cs/o-nas/dokumenty>

Hokrová M./Táborská S. (eds): *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají*, aktualizované druhé vydání, s. 129, Praha,
Člověk v tísni 2008, on line verze

http://www.rozvojovka.cz/download/pdf/pdfs_136.pdf

Janíček Martin. 2008. „Nevládní neziskové organizace a projekty na ochranu
životního prostředí v zemích třetího světa.“ Magisterská diplomová práce Brno.

[online][cit. 1. 8. 2011]. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/76127/esf_m/martin.janicek.DP.pdf

Jarošová, P. 2007. „Liberalizace světového obchodu a rozvojové země: aplikace teorie
komparativních výhod.“Magisterská diplomová práce. Brno. [online] [cit. 15. 7. 2011].

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/65471/fss_m/

Plešinger,J./Kaplan,M./Jelínek,P./Exnerová,V. 2005. *Zahraniční rozvojová spolupráce
ČR*. [online] [cit.11.10.2011]. Dostupné z: www.tf.jcu.cz/getfile/5ef56634222c15a2

Kroulík, M. 2009. „Teorie rozvoje a rozvojová spolupráce českých neziskových organizací.“Bakalářská diplomová práce. Brno. [online] [cit. 15. 7. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/184678/prif_b_a2/kroulik_bakalarska_prace.pdf

Křivohlavová Aneta. 2010. „Role České republiky v podpoře vzdělávání v rozvojových zemích.“ Magisterská diplomová práce Brno [online] [3. 8. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/191552/ff_m/

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2001a. *Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci České republiky za období let 1996-2000.* [online] [cit. 5.8.2011] Dostupné z: <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=8305&ido=7599&idj=1&amb=1>

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2001b. *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci ČR na období let 2002-2007.*[online] [cit. 6. 8. 2011]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/public/7/36/4a/18290_14945_zrp_cz.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2002a. „Zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci České republiky.“ Praha. [online] [cit. 6.8. 2011]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/public/ef/12/6b/18504_14945_kaplan_final.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2002b. „Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. [online] [cit. 8.8. 2011]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/obse_organizace_pro_bezpecnost_a/organizace_pro_bezpecnost_a_spolupraci_v.html

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2007a. „MZV: trojstranné projekty zahraniční rozvojové spolupráce NNO a dalších.“ [online] [cit. 8.8.2011]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/podpora/granty-dotace-eu-stat-kraje/mzv-trojstranne-projekty-zahranicni-rozvojove-spoluprace-nno-a-dalsich-1325.html>,

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2007b. „Rozvojová politika zemí OECD/DAC.“ [online] [cit. 8.8. 2011]. Dostupné z : <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvojova-spoluprace/rozvojova-politika-zemi-oecddac/1001295/44952/?rtc=1>

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2008. *Česka republika pomáhá. Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky v roce 2007.* Praha: Ministerstvo zahraničních

věcí ČR. [online] [cit 8.8. 2011]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/file/288201/MZV_RS_Ceska_republika_pomaha.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí. 2010 a. *Česká republika pomáhá. Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky v roce 2010*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí v ČR. [online] [cit. 9.8.2011]. Dostupné z:

http://www.businessinfo.cz/files/zahranicni-obchod/CR_RS_publicace_120229.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí. 2010 b. „Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci č. 150/2010 sb. [online] [cit. 9.8. 2011]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/sb053-10-pdf.aspx

Ministerstvo zahraničních věcí. 2010 c. *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR na období 2010-2017*. [online] [cit.9.8.2010]. Dostupné z: www.mzv.cz/public/c9/7a/f/536971_428745_Koncepce_ZRS.doc

Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2011. *Metodika projektového cyklu dvoustranných projektů zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [online] [cit. 10.4.2012]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/metodika_projektoveho_cyklu.html

Ministerstvo zahraničních věcí. 2012. [online] [cit.19.4.2012]. Dostupné z:

www.mzv.cz/file/798123/ToReval_BaH_2012_fin_04_03.doc

Náprstek, Martin. 2003. *Česka pomoc hledá svou tvář*. Rozvojovka. [online] [cit.13. 11. 2011]. Dostupné z: http://www.rozvojovka.cz/ceska-pomoc-hleda-svou-tvar_221_19.htm.

Navrátilová, A. 2009. „Dispositiv rozvoje: trendy v rozvoji, rozvoj v trendu?“ Disertační práce. Brno. [online] [8. 7. 2011]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/19016/fss_d/autoreferat_navratilova.pdf

Nye, J/ Keohane, R. 1970. „Transnational Relations and World Politics: An

Introduction.“ In: *Transnational Relations and World Politics*, eds. Robert Keohane a Joseph Nye. Cambridge and London: Harvard University Press. [online] [10.12.2011].

Dostupné z: http://www.ucm.es/info/sdrelint/ficheros_materiales/materiales016.pdf

OECD. 2007. *Special Review of the Czech Republic*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development. [online] [cit 6.8. 2011]. Dostupné z:

http://www.oecd.org/document/32/0,3746,en_2649_33721_38565556_1_1_1_1,00.html

Pernická Michaela. 2010. „Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky: transformace systému.“ Bakalářská diplomová práce Brno [online] [cit. 6. 8. 2011].

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/274018/fss_b/

Plešinger, J./ Kaplan, M. aj. 2005. „Zahraniční rozvojová spolupráce ČR.“ [online] [cit. 7.8, 2011]. Dostupné z: <http://rozvojovka.cz/index.php?id=2>

[28&idArt=3](http://rozvojovka.cz/index.php?id=2)

Příborská Lucie. 2008. „Komparace zahraniční rozvojové spolupráce ČR a SR.“

Bakalářská diplomová práce Olomouc. [online][cit. 28. 7. 2011]. Dostupné z:

http://development.upol.cz/uploads/dokumenty/studium/bp/2008/2008_Priborska.pdf

Silný, Jiří a Tomáš Tožička. 2008. *České přešlapování v boji proti chudobě*.

Ekumenická akademie Praha, 26. 2. <http://www.ekumakad.cz/cz/temata/ceske-preslapovani-v-boji-proti-globalni-chudobe>.

Simons, H. 2009: *Case Study Research in Practice*. Sage: London. [online] [cit. 1. 2.

2012]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/mod/resource/view.php?id=9642>

Wallerstein, I. 2002: *The Capitalist World-Economy*. New York: Cambridge

University Press. [online] [cit. 3.12.2011]. Dostupné z:

[http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=5GppqmU13pIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=](http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=5GppqmU13pIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Wallerstein,+I.+2002:+The+Capitalist+World-Economy.+New+York:+Cambridge+University+Press.&ots=ka2qvebmbf&sig=1ZYGKBPokR7gAW-Z_44WMIxullIQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

[Wallerstein,+I.+2002:+The+Capitalist+World-](http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=5GppqmU13pIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Wallerstein,+I.+2002:+The+Capitalist+World-Economy.+New+York:+Cambridge+University+Press.&ots=ka2qvebmbf&sig=1ZYGKBPokR7gAW-Z_44WMIxullIQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

[Economy.+New+York:+Cambridge+University+Press.&ots=ka2qvebmbf&sig=1ZYG](http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=5GppqmU13pIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Wallerstein,+I.+2002:+The+Capitalist+World-Economy.+New+York:+Cambridge+University+Press.&ots=ka2qvebmbf&sig=1ZYGKBPokR7gAW-Z_44WMIxullIQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

[KBPokR7gAW-Z_44WMIxullIQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=5GppqmU13pIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Wallerstein,+I.+2002:+The+Capitalist+World-Economy.+New+York:+Cambridge+University+Press.&ots=ka2qvebmbf&sig=1ZYGKBPokR7gAW-Z_44WMIxullIQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

UNDP: "International Human Development Indicators." *Report 2011* [online] [cit. 5.6. 2011] Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/data/map/>

Vláda ČR. 1995. *Usnesení vlády České republiky ze dne 15. března 1995 č. 153 + P k zásadám pro poskytování zahraniční pomoci.* [online] [cit. 5.6.2011] . Dostupné z: (http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7897B04C221A1F30C12571B6006BDB3E)

Vláda ČR. 2004. *Usnesení vlády České republiky ze dne 31. března 2004 č. 302 + P o zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie.* Praha: Vláda ČR 31. 3. [online] [cit. 5.6.2011] . Dostupné z:

<http://racek.vlada.cz/usneseni/usnweb.nsf/0/66E45F679EF975CAC12571B6006EB53>

7

Vláda ČR. 2010. *Usnesení vlády ze dne 24. května 2010 č. 366 ke Koncepti zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010-2017.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [online] [cit. 5.6.2011] . Dostupné z:

www.mzv.cz/public/c9/7a/f/536971_428745_Koncepce_ZRS.doc

Seznam zkratek

ADRA	Adventist Development and Relief Agency (Adventistická agentura pro pomoc a rozvoj)
CONCORD	Evropská konfederace rozvojových NNO
ČR	Česká republika
ČRA	Česká rozvojová agentura
ČvT	Člověk v tísni
DAC	Výbor pro rozvojovou spolupráci OECD (Development Assistance Committee OECD)
EU	Evropská unie
EK	Evropská komise
ECHO	European Community Humanitarian Office (Evropské společenství pro humanitární pomoc)
ESF	Evropský sociální fond
FoRS	České fórum pro rozvojovou spolupráci
HDP	Hrubý domácí produkt
HDI	Index lidského rozvoje
HND	Hrubý národní důchod
HNP	Hrubý národní produkt
HP	Humanitární pomoc
IDA	Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association)

LL	Likvidace lepry
MDGs	Rozvojové cíle tisíciletí (Millenium Development Goals)
MKC	Multikulturní centrum
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NIF	Nadační investiční fond
NNO	Nevládní neziskové organizace
OA	Oficiální pomoc (Official Aid)
ODA	Oficiální rozvojová spolupráce (Official Development Assistance)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Cooperation and Development)
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
OXFAM	Oxford Committee for Famine Relief
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
ORS	Odbor rozvojové spolupráce
RS	Rozvojová spolupráce
RVNNO	Rada vlády pro nestátní neziskové organizace
TAS	Transnacionální advokační síť
TUR	Trvale udržitelný rozvoj
UNDP	United Nations Development Programme
WTO	Světová obchodní organizace (World Trade Organization)
ZRS	Zahraniční rozvojová spolupráce

PŘÍLOHA č. 1

Otázky k rozhovoru

Ot. č. 1: Jak se Vaše organizace dostala k zahraniční rozvojové pomoci? Kdy to bylo, impuls pro vznik +Úvodní slovo:

Ot. č. 2: Proč se Vaše organizace rozhodla ZRS zabývat?

Ot. č. 3: Jaké byly Vaše první kroky v ZRS?

Ot. č. 4: Jakým způsobem jste vybírali sektorové priority ZRS na počátku působení? (podle čeho jste vybírali? Jak takový výběr aktivit vypadá?)

Ot. č. 5: Jaké jsou sektorové priority Vaší ZRS a jakým způsobem je Vaše organizace určuje dnes a liší se to nějak od začátku?

Ot. č. 6: Jaké sektorové priority Vaší ZRS?

Ot. č. 7: Jaké jsou cíle rozvojových aktivit Vaší organizace? A jaké prostředky využíváte k jejich dosažení?

Ot. č. 8: Liší se tyto cíle od začátku působení v ZRS? Pokud ano, jak?

Ot. č. 9: Na základě jakých kritérií hodnotíte efektivitu aktivit ZRS? Došlo vzhledem k efektivitě těchto aktivit k nějaké změně od počátku působení?

Ot. č. 10: Jaký význam měl z hlediska aktivit ZRS vstup ČR do OECD? R. 1995

Ot. č. 11: Jaký význam měl z hlediska aktivit ZRS vstup do členství FoRS? (ovlivnilo to Vaši ZRS? Pokud ano, jak?)

Ot. č. 12 Jaký význam měl z hlediska aktivit ZRS vstup ČR do EU?

Ot. č. 13: Odkud a jakým způsobem získáváte finanční prostředky na aktivity ZRS? Došlo k nějakým zásadním změnám od počátku působení?

Ot. č. 14: Spolupracujete na rozvojových aktivitách s dalšími organizacemi (českými, zahraničními)?

PŘÍLOHA č. 2:

Stručná charakteristika vybraných organizací

ADRA

ADRA (Adventist Development and Relief Agency – Adventistická agentura pro pomoc a rozvoj) je mezinárodní organizací zabývající se humanitární pomocí a pomocí lidem v nouzi. Vznikla před více jak padesáti lety ve Spojených státech amerických *Církvi adventistů sedmého dne*. Dnes můžeme její pobočky nalézt více jak ve 125 zemích světa. V České republice byla založena roku 1992 Rudolfem Reitzem jako nadace, přičemž již v roce 1994 byla pro velké množství realizovaných projektů registrována jako občanské sdružení.

Kromě rozvojové pomoci patří mezi hlavní zájmy organizace pomoc humanitární a sociální, a to na území České republiky i v zahraničí. ADRA je dnes řazena mezi největší neziskové organizace u nás. Základním posláním je pomáhat lidem v nouzi a snažit se o to, aby byli lidé z rozvojových zemí schopni sami převzít kontrolu nad svými životy.

Rozvojovým projektům se ADRA momentálně věnuje v těchto zemích: Bangladéš, Bosna a Hercegovina, Mongolsko, Vietnam, Indie, Srbsko, Srí Lanka, Keňa, Zambie a Indonésie.

OPU- Organizace pro pomoc uprchlíkům

OPU je humanitární nevládní nezisková organizace, která byla založena roku 1991 v Praze jako občanské sdružení. Původním cílem organizace bylo pomáhat žadatelům o azyl a již uznaným azylantům v České republice. Od roku 2006 však realizuje rovněž rozvojové projekty v Gruzii, kde se zaměřuje především na vnitřně přesídlené osoby, pro které je nemožný návrat do původních domovů

v Jižní Osetii. V zahraniční organizace provozuje především právní a sociální poradenství, vzdělávací aktivity a pomoc s drobným podnikáním.

Arcidiecézní Charita (spadá pod síť Charit ČR)

Pomoc do zahraničí poskytuje Arcidiecézní Charita od roku 1993, s tím, že rozvojové aktivity jsou koordinovány Centrem zahraniční spolupráce. To se stará o podporu chudých dětí v rozvojových zemích ve vzdělávání, za účelem umožnit jim perspektivnější a radostnější budoucnost. Mezi významné činnosti organizace patří vzdělávání, zdravotní péče, prevence a podpora místního rozvoje. Zároveň tvrdě bojuje proti využívání dětí k pracovní činnosti.

Mezi cílové země, kde poskytuje rozvojovou pomoc, patří: Indie, Uganda, Zambie, Konžská demokratická republika, Bělorusko a Thajsko.

Člověk v tísní

ČvT je obecně prospěšná společnost, která vznikla roku 1992 pod názvem Nadace Lidových novin. Zakladatelé společnosti byli současný ředitel Šimon Pánek a Jaromír Štětina ve spolupráci s Českou televizí. Na Nadaci Člověk v tísní byl změněn při České televizi v roce 1994 a v roce 1999 byla organizace registrována jako obecně prospěšná společnost.

Základním posláním ČvT je pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských světových práv. Spolu s ADROU a Charitou se řadí mezi největší humanitární organizace v ČR. V rámci rozvojových projektů se organizace zaměřuje na zajišťování základních lidských potřeb, podpoře vzdělání a zdravotních služeb, rozvoji podnikatelských a sociálních aktivit a podpoře občanské společnosti a dobrého vládnutí (good governance).

Současné rozvojové projekty realizuje ČvT v těchto zemích: Sýrie, Mongolsko, Kambodža, Namibie.

Charita ČR

Katolická organizace charita vznikla již po roce 1918 v Československu. V roce 1950 byly charitativní ústavy a zařízení předány do státní správy. Pomoc v té době musela být omezena na péči o církevní osoby a diecézní charity byly obnoveny až po roce 1989. Dnes Charitu představuje síť farních, oblastních a diecézních charit po celé České republice. Od roku 1995 je Charita ČR také členem mezinárodních organizací Caritas Europa a Caritas Internationalis, pod které patří 162 charitních organizací ve 194 státech světa.

Pomoci do zahraničí se Charita ČR zabývá od roku 1995, přičemž samotné oddělení humanitární a rozvojové pomoci vzniklo až v roce 2000. Jednotlivé (arci)diecéze pomáhají na různých projektech, které se zaměřují zejména podporou školního vzdělávání i mimoškolních aktivit. Nejznámější činností v zahraničí je projekt Adopce na dálku, jehož účelem je pomoci dětem z chudých rodin v zemích rozvoje. Součástí projektu je také rozvoj komunit, ve kterých tyto děti vyrůstají.

Své dlouhodobé aktivity provozuje organizace na řadě míst: Gruzie, Indonésie, Moldavsko, Mongolsko, Severní Kavkaz, Kambodža, Barma, Azerbajdžán a Srbsko.

Multikulturní centrum

Občanské sdružení MKC bylo založeno v roce 1999, za účelem odpovědět na otázky související se soužitím lidí různých kultur v České republice i v zahraničí. Současně se organizace zaměřuje na vzdělávací, kulturní, informační a publikační činnosti. Dále je snahou MKC propojit podobně zaměřené osoby i organizace jak na národní, tak na mezinárodní úrovni.

Pomoc do zahraničí spočívá v rozvojovém vzdělávání, konkrétně na území Indie metodikou multikulturního vzdělávání a globálního rozvojového vzdělávání.

Wontanara

Původní občanské sdružení Vysokolští humanisté vzniklo roku 1999 na podnět členů mezinárodního Humanistického hnutí, jehož hlavním posláním byla

podpora a šíření humanistických myšlenek, ochrana lidských práv a rozvoj občanské společnosti.

V průběhu roku 2009 však vzniklo oddělením od Humanistického hnutí nové občanské sdružení Wontanara, které se rozhodlo své aktivity zcela zaměřit na rozvojovou spolupráci a výchovu.

Hlavními činnostmi, kterými se sdružení jsou vytváření tolerantní, multikulturní společnosti, výchova k nenásilí, respektu a toleranci a rozvojové a globální výchova a osvěta. Své rozvojové projekty Wontanara směřuje na území Afriky, konkrétně se specializuje na Guineu. Stěžejními zahraničními projekty jsou: adopce afrických dětí na dálku, zřizování škol a zdravotních zařízení a dlouhodobá spolupráce se školami v Guineji–program partnerství škol ČR a Guineji.

Likvidace lepry-TB (LL-TB)

Občanské sdružení Likvidace lepry bylo založeno v roce 1992 Jiřím Holým a stalo se jediným sdružením v ČR, které pomáhalo malomocným. Po 19 letech své činnosti bylo pražským arcibiskupem zřízeno jako církevní právnická osoba se samostatnou právní subjektivitou. Jelikož se v průběhu let k léčbě lepry přidala také tuberkulóza, současný název organizace zní Likvidace lepry-TB.

Primárním cílem organizace je pomáhat v léčbě infekčních chorob v rozvojových zemích. Dosud se LL-TB věnovala činnostem převážně v Indii. Tam se ve spolupráci s tamními biskupstvími podílela na výstavbě dvou česko-indických nemocnic, v oblasti Bhilai Pahari a v Midnapore.